Татар.
З-3744

موسی افندی بیگییف.

خلق نظریه

بر نیچه مسئله

۱) مهم شیلرده بولنور اهمیتك معناسی. ۲) لسان مسئله‌سی. ۳) کله‌جك زمان بناسی لسانمزده وصف بناسی‌ده اولورمی؟ ٤) ادبیاتمزك کله‌جگی. ۵) غرب آشمش ایکن، بز نیچون ایندك؟ ٦) مؤلفك قلمیله شو کونه قدر نشر قیلنمش مسئله‌لرك اهمیتی. ۷) ایمان مسئله‌سی. ۸) اسلامیتك استقبالی. لسانمزده بولنور بلاغت. ۹) قران کریم ترجمه‌سی کبی مسئله‌لری بیان ایدر بر رساله‌در.

ناشری:
محمدعلیم افندی مقصودف.

Инв. № 11661

КАЗАНЬ.
Электро-типографія „УМИДЪ“.
1912.

Из фондов Российской Национальной библиотеки

بسم الله الرحمن الرحيم

— ١ —

آرالرنده مناسبت یوق دورت بش مسئله‌ده رأیمی فکرمی عذرمی خلق نظرینه عرض ایتمك قصدیله دورت بش مقاله یازمق لازم کبی اولدی. زمانك اهمیتنه کوره، او مسئله‌لرك هر برنده بیوك اهمیت بلکه یوقدر، لکن هیچ بری، انشاءالله، جزئی اهمیتدن خالی اولماسه کرك.

"اهمیت" سوزندن مرادم یا ادبی یا اجتماعی اهمیتدر. فائده عملیه‌سی وار هر بر مسئله بنم نظرمده مهمدر. فائده نظریه‌سی بولنوبده فائده عملیه‌سی یوق مسئله‌لر اهمیت درجه‌سندن البته ساقطدر.

فائده فعلیه‌سی یوق نظری مسئله علوم فلسفیه، علوم کلامیه بازارنده رواج بولا بیلور ایسه‌ده، علوم عملیه نظرنده قیمت علمیه‌یی حائز اولاماز، شریعت اجتماعیه حکمنده بر اهمیت کسب ایده‌مز.

عالم اسلامیت‌ده اولگی عصرلرده علوم کلامیه نامنده بر شی توره‌دی، او وقت بزم الك بیوك فقیهلرمز او علوم کلامیه‌یی، نه‌دندر، تحریم ایدرلر ایدی. هم‌ده الك شدتلی الك دهشتلی صورتده تحریم ایدرلر ایدی. بن بوڭا تعجب ایدر ایدم. علوم کلامیه تسمیه‌سینك سببلری‌ده او وقت بڭا معلوم دگل ایدی. عاقبت آڭلادم.

فائده عملیه‌سی یوق بوش لافلره، معناسز سوزلره تعلقی جهتیله علوم کلامیه تسمیه قیلنمش اولسه کرك دیدم.

فائده‌سی یوق بوش مسئله‌لرده دقیقه‌لری ضائع ایتدرمه‌مك ملاحظه‌سیله تحریم قیلنمش اولسه کرك اعتقادینه کلدم.

بن بونی آڭلادم، لکن همه وارمی الك عزیز ملکمی تماميله ضائع ایتدکدن صوك آڭلادم. اسلام دولتلری‌ده ایندی آڭلادیلار، لکن اسلامیتی‌ده، عزتی‌ده،

Из фондов Российской национальной библиотеки

دولتی‌ده، حاکمیتی‌ده، عالم مدنیت‌ده ریاستی‌ده غائب ایتدکلرندن صوڭ آڭلادیلر.

عموماً اسلام دولتلرینه شو درس غایت آغر بهایه مال اولدی.

او قدر آغر درسدن صوڭ بن‌ده او بیوك فقیهلرڭ رأیلرینه شو مسئله‌ده موافقت ایتدم. اسلامیت کبی شریعت اجتماعیه حکمنده علوم کلامیه البته حرامدر دیدم.

لکن او بیوك فقیهلرڭ عرفیله بنم اصطلاحم آراسنده بر آز تفاوت واردر.

فقیهلرڭ عرفنده حراملق عقاب جهتیله‌اولور، اما بنم نظرمده حراملق عاقبت جهتیله‌در. تحریمڭ اساسی فقیهلرڭ مذهبنده خوف عقاب جهتیدر، اما بنم نظرمده خوف عاقبت جهتیدر.

فقیهلر عرفیله شو فعل حرامدر دیمك او فعلڭ فاعلی معذب اولور دیمك معناسنده‌در. اما بنم اصطلاحمده شو فعل حرامدر دیمك او فعلڭ ضرری وار، مفسده‌سی وار دیمك معناسنده اولور.

فقیهلرڭ عرفی خطا دگلدر، البته درستدر. لکن اسلامیت کبی شریعت اجتماعیه احکامی حقنده بنم نظرم دها زیاده‌سیله مناسبدر. زیرا عذاب آخرت، هر نه قدر حق ایسه‌ده، حیات اجتماعیه حکملرینه هیچ بر صورتله اساس اولاماز.

یالگز تحریم دگل، بلکه هر بر تکلیف عاقبت قانوننه مبنیدر: امرده — طلب عاقبت قانونی، نهی‌ده خوف عاقبت قانونی الڭ معتبر اساسدر. زیرا شریعت اجتماعیه یالگز اجتماعی منفعتلری طلب، اجتماعی مفسده‌لری دفع اساسلرینه تأسیس قیلنه بیلور.

اگرده علوم فقهیه تدوین قیلنور ایکن، شو اساس اوزرینه تأسیس قیلنمش اولسه ایدی، شو کون الڭ گوزل شریعت اجتماعیه اسلامیت اولور ایدی. لکن بزم فقیهلر تکلیفڭ اساسنده عذابی ثوابی اعتبار قیلوب، اسلامیتی شریعت اجتماعیه اولمقدن محروم ایتدیلر.

علم کلام، مشهور معناسیله، عقیده‌دن بحث ایدر علم معناسنه خاص ایسه‌ده، بنم اصطلاحمده علوم کلامیه فائده عملیه‌سی یوق بوش سوزلردن بحث ایدر شیلرڭ هر برینی شامل اولور. اویله شیلره اهللری طرفندن علم

يا أدب نامى ويرلمك بيهوده ماللرينى خلق آراسنده قبول ايتدرمك مكرينه مبنى اولمش اولسه كرك.

مذهب اختلافلرندن بحث ايدر جهليات، فائن ادبيه‌سى‌ده، فائن اجتماعيه‌سى‌ده يوق عشق قصه‌لرندن حكايه ايدر خياليات، اكثرياً بر پاره‌لك حاصلى يوق ايسه‌ده رومان نامى ويرلمش ادبيات كبى شيلرك هر برى — تحريم قيلنمش "علوم كلاميه" احاطه‌سنه بنم نظرمده البته داخلدر. زيرا اويله شيلر انسانك دقيقه‌لرينى، ساعتلرينى بيهوده يره ضائع ايدر، علوم طبيعيه‌دن انسانى محروم ايدر، هيئت اجتماعيه‌ده بولنور واقعى حياتدن انسانى دور ايدر. اويله شيلرله اشتغال ايدن انسان خيال عالمنده ياشار، عقلى وهمياتله مشغول اولور، قلبى — شاعر نامى آلمش بر خيالپرور آدمك حسياتيله تربيه قيلنمش اولور.

شو دعوام اگر برر شاهد طلب ايدر ايسه، اسلام مدنيتى، توركيا ادبياتيله دولتى بوڭا گوزل شاهد اولا بيلور. كله‌جك مسئله‌لرك برنده بونى، شايد، بيان ايدرم. ايندى اومسئله‌لرك بياننه دوام ايده‌يك.

— ٢ —

اومسئله‌لرك برى لسانمز مسئله‌سيدر.

لسانمزك بزه اهميتى حقنده بر سوز سويله‌مك حاجت اولماسه كرك. بن بوراده لسانمزك صرفنه نحوينه، هم‌ده بر آز صوڭره بلاغت ادبيه‌سنه دائر ملاحظه‌مى يازاچغم، اولگى مسئله لسانمزك صرفنه نحوينه دائردر.

هر لسانك اوزينه كوره، صرفى نحوى بولنور. بزم توركى لسانمزك‌ده غايت گوزل، الڭ مضبوط صرفى نحوى واردر. بش آلتى سنه مقدم نشر قيلنمش "علم‌ده قوت" اسملى اوفاق بر رساله خاتمه‌سنده لسانمزك صرفى نحوى حقنده رأيمى بيان ايتمش ايدم، لسانمزك شو كونگى درجه‌سنده صرفمز هم نحومز غايت گوزلدر ديمش ايدم.

لسانمزك كلمه‌لرى ماده‌لرى آزدر، قاعده‌لرى مطرددر، استثنالرى يوق كبيدر. ماده‌لرك آزلگى، بنم نظرمده، قصور دگلدر، بلكه الڭ بيوك بر سهولتدر.

هر لسانڭ صرف نحو قاعده‌لری، بنم نظرمده، طبیعی‌در، هیچ بر صورتله صناعی دگلدر. هر لسانڭ ماده‌لری سوزلری اوزینه نصل مخصوص ایسه، قاعده‌لری‌ده اوزینه مخصوص اولور.

هر شی ترقی ایدر، بالطبع لسان‌ده ترقی ایدر دیرلر. درست، بن‌ده بوڭا ایمان ایدرم. البته لسان‌ده، ماده‌لری قاعده‌لریله برابر ترقی ایدر. لکن شو ترقی یکی قاعده‌لرڭ، گوزل گوزل یکی اسلوبلرڭ حدوثیله دگل، بلکه اول‌ده وار طبیعی قاعده‌لرله استفاده یوللرینه، اول‌ده بولنور اسلوبلرله افاده ملکه‌سنه اوگره‌نو، عادتلنو طریقیله حاصل اولور.

بر لسانڭ بیوك شاعری اوزینڭ قوه جنیه‌سیله اڭ گوزل آثار شعریه خلق ایدر، او لسانڭ اڭ بیوك ادیبی اوزینڭ قوه ملکیه‌سیله اڭ قیمتلی آثار ادبیه انشا ایدر. او لسان او ایکی بیوگڭ بلاغت نمونه‌لری اولان قلاسیق اثرلریله ترقی ایدر. یعنی او لسان‌ده وار بیان قوتیله استفاده ایتمك یوللری کشف قیلنمش اولور. یوقسه، نه او بیوك شاعر، نه‌ده او بیوك ادیب اوز طرفندن لسان خزینه‌سنه بر شی آرتدرمش اولماز.

بوڭا کوره، بنم نظرم‌ده، لسانڭ قاعده‌لری هیچ بر صورتله صناعی دگلدر، بلکه طبیعیدر. هر لسانڭ قاعده‌سی اوزینه مخصوص اولور، دیگر لسانڭ قاعده‌لرینه اویماز. لسانلر نصل مختلف ایسه، قاعده‌لری‌ده اویله‌در.

لسانمزڭ صرفی نحوی حقنده بنم فکرم شودر.

برده، لسانمزڭ صرف نحو قاعده‌لرینی تدوین ایتمك، یعنی اوز باشنه بر علم قیلوب کتاب شکلنده یازمق مسئله‌سی واردر.

لسانمزڭ صرفی هم نحوی اڭ ابتدا عثمانلی ادیبلرڭ قلملریله تألیف قیلنمش اولسه کرك. بن بوراده او کتابلرڭ قیمت علمیه‌سندن بحث ایتمك صددنده دگلم. یالگز شوقدر دیه بیلورم که بر لسانڭ صرف نحو کتابلرندن اڭ مهم مقصد — مکتب بالالرینه لسان قاعده‌لرینی آسان صورتده اوگره‌تمکدر. لکن عثمانلی ادیبلرڭ قلمیله تألیف قیلنمش صرف نحو

Из фондов Российской национальной библиотеки

کتابلرندن بکا معلوم اولانلری عربی صرفدن نحودن خبرلری وار بیوک طلبه‌لره مخصوص اولاجق طرزده یازامشدر. بونکله کتابک قیمت علمیه‌سی غائب اولماز ایسه‌ده، قیمت تعلیمیه‌سی بالکلیه غائب اولور.

آوروپا مستشرقلرینک بیوکلرندن بعضلری بزم صرفمزه نحومزه دائر گوزل شیلر تألیف ایتمشلر ایمش. او تألیفلرک اکثری بکا بلکه معلوم دگلدر. لکن معلوم قدرینه قیاس جائز ایسه، اوتألیفلرک اکثرینه هیچ بر قیمت ویرمز ایدم.

یاوروپا علماسنک لسانلردن دینلردن تفتیشلرینه، اوتفتیشلری اوزرینه تأسیس قیلنمق اصولیله طوپلانمش علملرینه بنم، نه‌دندر، اعتمادم یوق. درست اجتهادلری بیوکدر، لکن اساسی یوق اصلی یوق تخمینلری‌ده آز دگلدر.

قازان‌ده اونیوه‌رسیتت‌ده بر وقت پروفه‌سورلق قیلمش، هم‌ده پتربورغ آقاده‌میاسنده یاوروپا معارف جمعیتلرنده مقبول اعضا اولا کلمش، دربندلك تورك علی کاظم بك جنابلری، روسلرك بیوك مكتبلرنده درس کتابی اولمق ایچون، تورك تاتار لسانلرینك صرف نحولرینی گوزل طرزده تألیف قیلمش ایدی. ایکی دفعه طبع قیلنوب، ایکنجی طبعی قازان‌ده دار الفنون مطبعه‌سنك، ١٨٤٦ سنه‌ده بیوك کتاب قطعه‌سنده طبع قیلنمش.

کتاب، شبهه یوق، گوزلدر. لکن روس طلبه‌لرینه تخصیص قیلنمق ضرورتیله، بالطبع، روس غراماتیکه‌سنه تقلید اصولیله یازلمشدر.

قازان‌ده برنچی گیمنازیه‌ده باش معلم اولوب طورمش محمودف جنابلری، روسلره تاتار لسانی اوگره‌نمك ایچون، بر کتاب یازوب، صرف نحو قاعده‌لرینی‌ده بیان ایتمش. شوکتاب ١٨٥٧ سنه‌ده قازان‌ده باصلمش، لکن کاظم بك جنابلرینك کتابندن اوغورلانمش اولماسه کرك، زیرا کتابك املاسی اسکیدر؛ یاخود دها طوغری‌سی، خطادر.

لسانمزه گوزل صورتده آشنا، پوب آله‌کساندر طرویـانسکی قلمیله لسانمزك صرف نحو قاعده‌لری بیان قیلنوب یازلمش گوزل بر کتاب قازان‌ده، ١٨٦٠ سنه‌ده طبع قیلنمش ایدی.

ИЗ ФОНДОВ РОССИЙСКОЙ НАЦИОНАЛЬНОЙ БИБЛИОТЕКИ

شو اوچ کتاب، روس طلبه‌لرینه درس کتابی اولمق جهتیله، روس غراماتیکه‌سنه تقلید یولیله یازلمشدر. بوڭا کوره، دیگر بر لسانڭ نحوینه تقلید ایتمك نقیصه‌سی شو اوچ کتاب حقنده البته عیب کبی تلقی قیلنه‌ماز. یوقسه، بر لسانڭ نحوینی یازار ایکن، دیگر بر لغتڭ نحوینه تقلید ایتمك اولسانی تحریف کبی بر شی اولور.

لسانلر بری دیگرینه نصل اویماز ایسه، قاعده‌لری‌ده صرف نحولری‌ده اویله‌در. مثلا: عربی نحوده اعراب، بنا، فعل، فاعل، مفعول مطلق، حال، استثنا، تمییز، اسمای افعال، مرکبات، اسمای عدد، مبهمات کبی شیلر بولنور ایسه‌ده، شو شیلرڭ هیچ بری بزم نحومزده بولنماز. روسلر، نحولرینی یازارلر ایکن، اوزلرینڭ کلمه‌لرینی طوقز قسمه تقسیم ایدرلر ایسه‌ده، بزم نحومزده لسانمزڭ کلمه‌لری طوقز قسم اولاماز. عرب نحویونی ماضی مقابلنه مضارع اسمی ویرورلر ایسه‌ده، بزم نحوده مضارع اسمی استعمال ایتمك اصلا درست دگلدر. روس نحونده "پاده‌ژ" واردر، اسم ذاتله اسم صفتڭ پاده‌ژلری مختلف اولور. اما بزم نحوده بویله حال یوقدر.

لسانمزڭ نحوینی یازار ایکن، شویله شیلرڭ برنده یا عرب یا روس نحوینه تقلید ایتمك لسانمزڭ اوزینه‌ده روحنه‌ده هیچ بر صورتله موافق دگلدر. تقلید — لسانڭ اوزندن روحندن، صرفڭ نحوڭ فائده‌سندن غایه‌سندن غفلت کبی بر شیدر.

روسیاده مکتب مدرسه‌لرمزده اصول جدیده رواج بولا باشلادقدن صوڭ، ابتدائی مکتب ایچون الفبالر، تجویدلر، علم حال کتابلری یازمق هر جهتدن فائده‌سی وار گوزل خدمت اولدی. بوڭا رغبت ایدنلر آز دگل ایدی. حتی قلمی‌ده لسانی‌ده بیانی‌ده خطا - ح. افندی زبیری کبی رغبتلی یاش معلم افندیلرده ابتدائی مکتب کتابلری تألیف ایتدیلر. لکن مکتب بالالرینه لسانمزی تعلیم ایچون یارارلق ابتدائی صرف نحو کتابی، نه‌دندر، همان یازلمادی. "خواجهٔ صبیان" کبی نمونه اولا بیلور بر کتابڭ میدان‌ده یوقلغی

Из фондов Российской Национальной библиотеки

جهتیله اولسه کرك. یوقسه، گوزل لسانمزڭ گوزل نحوینی آسان صورتده
بیان ایدر گوزل بر کتاب یازمق — ابتدائی مکتب کتابلری یازار اهل
قلمه البته لازم ایدی.

درست صوڭ سنه‌لرده داملا احمدجان حضرت مصطفی، احمد هادی افندی
مقصودی، عماد افندی نوغایبك، عالم‌جان افندی ابراهیمف کبی ذواتڭ معرفتیله
صرف نحو کتابلری تألیف قیلندی. لسانڭ اوزینه هر جهتدن ممکن قدر
موافق، آسان هم درست صرف نحو کتابلری یازمق کبی بیوك خدمتڭ
آغرلغی بگاده معلومدر. بوڭا کوره، او محترم ذواتڭ گوزل خدمتلرینی بن
البته تقدیر ایدرم. لکن لسانمزڭ بزه عمومی اهمیتی جهتیله طوغری بر ایکی
سوز سویله‌مك جائز اولسه کرك.

مقصودی جنابلرینڭ کتابی آز زمان‌ده آندن بوندن طوبلانوب، اعتبارسز،
تحقیق‌سز، عجله یازلمش کتاب کبیدر. زیرا لسانمزڭ مهم قاعده‌لرندن سکوت
ایتمش؛ بیان قیلنمش قاعده‌لرده بایتاق یرلرده سطحی سوزلر یازمش. بونڭ اوزرینه
کتابڭ اصطلاحی‌ده، عباره‌سی‌ده اکثریت اوزره "شه‌کرت لسانیله" یازلمشدر.

عماد افندی نوغایبك کتابیله، عالم‌جان افندی ابراهیمفڭ ایکی کتابنده،
علی الخصوص صرفنده روس غراماتیکه‌لرینه ناچار یولده تقلیددن باشقه
بر معنی بن کورمه‌دم.

اصطلاحلری، یڭی سوزلری اکثریتله قطعی صورتده خطادر. صرف
نحو کتابلری یازار قلم حقنده عفو قیلنمازلق خطالر — لسان خطالریله بیان
خطالری‌ده — شو ایکی کتاب‌ده آز دگلدر. شو ایکی ذاتڭ کتابلری شه‌کرت
لسانیله، اوچه‌نیك قلمیله، تقلید فکریله یازلمش اولسه کرك.

لسانڭ اوزندن روحندن، صرف نحوڭ فائده‌سندن غایه‌سندن خبری
وار قلم بویله صرف نحو یازماز. شویله بر نظر، احتمال، یالگز بگا مخصوصدر.
لکن بنم نظرم هر حال‌ده شودر.

بزه، بیلورم، صرف نحو کتابلری لازمدر. لکن روس غراماتیکه‌لرینڭ

Из фондов Российской Национальной библиотеки

نسخه‌لری یاخود خطا صورتده ترجمه‌لری بزه فائده ویره‌مز. اویله صرفلر اویله نحولر لسانمزڭ استقبالنه هیچ بر وقت اساس اولاماز. اویله صرف نحولری قبول ایتمك ــ ماضیمزی براقمق، استقبالمزدن امید اوزمك، تورکلك عالمندن آیرلمق کبی بر حرکت اولور.

لسانمزڭ ادبیاتمزڭ حرمتی نامنه سویلنمش سوزلر بلکه اعتبار قولاغیله قبول‌قیلنور. تقلیداعانه‌سیله صرف نحو کتابلری یازمش قلم —— لسانمزڭ اوزینه روحنه ممکن قدر موافق، همده اصطلاحلری‌ده درست صرف نحو کتابلری البته یازا بیلور. سوزمدن مقصدم شودر.

ملی لسانمز کبی عمومی هم مقدس بر مسئله‌ده انسان اوزینڭ فکرینی نظرینی یازار ایکن، نفسانیت، عداوت کبی شیلرله اتهام قیلنماسه ایدی، گوزل اولور ایدی. مؤلف افندیلر، شاید، بنم سوزلرمه شخصیت رنگی ویرمزلر.

بزم حق‌ده سویله‌نور هر بر سوزی نفسانیته حمل ایتمك —— اوزی‌ده اڭ بیوك نفسانیت دگلمیدر؟

لسانمزڭ صرفی، نحوی، کتابلری حقنده فکرمی بیان ایتدکدن صوڭ، بوراده بر مسئله صرفیه ذکر ایده‌یم.

— ۳ —

کله‌جك زمان بناسی لسانمزده وصف بناسی‌ده اولورمی؟

یازار، ویرور کبی کله‌جك زمان بنالرینی بن فعل مستقبل هم وصف معنالرنده استعمال ایدرم.

"حاجت دقیقه‌لرنده طارلغی دفع ایدر رخصت اسلامیتڭ کمالیدر" جمله‌سنده‌گی ایدر کلمه‌سی کبی. شو جمله‌ده ایدر سوزی وصفدر.

"علمیله همه شیلری احاطه ایدر حکیمڭ سوزی همه احتماللری البته احاطه ایدر" جمله‌سنده اولگی ایدر وصفدر، صوڭ ایدر کله‌جك زمان بناسیدر.

کله‌جك زمان بنالرینی هم یازوده، همده سوزده بن وصف معنالرنده

Изфондов Российской национальной библиотеки

استعمال ایدرم. بزم لسانمزده وصف معناسنك استعمال‌قیلنور «ایدر» کلمه‌سنك معناسیله «ایدن» کلمه‌سنك معناسی آراسنده بیوك تفاوت واردر.

بنم شو استعمالمه الك اول «یولدوز» جریده‌سنك ره‌دا کتوری محترم احمدهادی افندی مقصودی حضرتلری اعتراض ایتمش ایدی. کله‌جك زمان بنالرینی وصف معناسنده استعمال ایتمك، مقصودی جنابلرینك صرفنه نحوینه کوره، خطا ایمش.

صرف نحو یازمش بر محررك بویله بر اعتراضی بکا غریب کورندی. خلق لساننده استعمال قیلنور (اوچار قوش)، (فاینار آش)، (آغار صو)، (اوبور قارچق)، (آلدار طاز)، (کورور کوز) کبی بایتاق مثاللری ذکر ایتمش ایسه‌م‌ده، مقصودی جنابلری «اویله ترکیبلرك هر بری سماعیدر» دیدی. بن‌ده او دقیقه‌ده سکوت ایتدم.

صوڭره بیوك شاعرمز محترم دردمند جنابلریله پتربورغ‌ده بر ساعت قدر صحبت اثناسنده، دردمند حضرتلری‌ده بکا شو مسئله‌ده تنبیه ایتدی؛ اوزون کونلرده روزه رساله‌سندن بر جمله اوقوب، بویله ترکیبلر بزم لسانمزده بولنماسه کرك دیدی.

لسان بیلور محترم شاعرك‌ده تنبیهی صوڭنده، مسئله بنم کوزم‌ده اهمیت کسب ایتدی. بن دیدم:

وصف‌ده فعل‌ده تجددی یا دوامی افاده مطلوب اولور ایسه، یازار، ایدر کبی کله‌جك زمان بنالرینی بن استعمال ایدرم. اگرده یالگز حدوث مراد اولور ایسه، یازان، ایدن کبی بنالری استعمال ایدرم. مثلا: هر هفته دورت دفعه نشر قیلنور جریده حقنده «هفته‌ده دورت مرتبه چیققان جریده» دیمك بنم نظرم‌ده درست دگلدر، «دورت دفعه چیقار جریده» دیمك لازمدر. زیرا «چیققان» سوزی یالگز حدوثی افاده ایدر، تجددی افاده ایده‌مز. رساله، کتاب کبی شیلرده چیققان سوزی جائز اولا بیلور ایسه‌ده، جریده، مجله کبی مطبوعات‌ده چیققان سوزی جائز دگلدر.

شو ایکی بنا آراسنده شویله بر فرق یالگز بنم نظرم دگلدر، بلکه لسانمزڭ گوزل هم مهم قاعده‌سیدر. هم عثمانی شیوه‌ده، هم قازان شیوه‌سنده ادیبلرڭ لسانلرنده هم قلملرنده کثرتله استعمال قیلنور.

شمس‌الدین سامی بك افندی حضرتلری اثرلرینڭ هر برنده، باخصوص، سفیللرده کله‌جك زمان بنالرینی وصف معنالرنده استعمال ایتمشدر.

سفیللرڭ مقدمه‌سنده ش. سامی بك جنابلری دیمش:

«قانونلرڭ اخلاقڭ تأثیریله، عالم مدنیتڭ ایچنده — صنعی جهنملر خلق ایدر، هم‌ده قدر الهی‌یه بر قدر بشری قاریشدرمغه چالیشور — بر مجازات بولندقجه»

شو غایت گوزل جمله‌ده ایدر کلمه‌سیله چالیشور کلمه‌سی وصف معناسنده استعمال قیلنمش کله‌جك زمان بنالریدر.

سفیللرڭ ۱۰۳ نجی صحیفه‌سنده دیمش:

«یاننده بر بختیارلق شعله‌سی آلتنده یاشار، کندوسی کبی کوچك، ایکی مخلوق کورور ایدی».

شو جمله‌ده یاشار کلمه‌سی «ایکی مخلوق» کلمه‌لرینه وصف اولمق اوزره استعمال قیلنمشدر.

سفیللرڭ بر یرنده دیمش:

«تفکره طالمش انسان اش‌سز دگلدر. بر کورنور، برده کورنمز مشغولیت واردر»

شو جمله‌ده «کورنور» کلمه‌سیله «کورنمز» کلمه‌سی «مشغولیت» سوزینه وصفدر.

تورکلرڭ الڭ بیوك شاعرلری عبدالحق حامد بك «مقبر» ده دیمش:

«همپای سکوت روزگاری قارشمده یورر طورور مزاری.»

شو جمله‌ده «طورور» سوزی «مزاری» سوزینڭ صفتیدر.

تورکلرڭ الڭ بیوك محررلری الڭ واقف مؤرخلری مرادبك کبی بیوك بر ادیب‌ده کله‌جك زمان بنالرینی وصف معناسنده استعمال ایدر. اوزینڭ

Из фондов Российской национальной библиотеки

آغراغی التون بهاسنه طورور "تاریخ ابوالفاروق" کبی غایت مهم اثرنده مرادبك جنابلری کلهجك زمان بنالرینی احیاناً وصف معناسنده استعمال ایتمشدر.

الڭ بیوك محررلرمزدن اسماعیل بك غصپرینسکی، احمد بك آغایف، یوسف بك آقچوره کبی ذوات — وصفڭ تجددی دوامی مطلوب صورتلرده کلهجك زمان بنالرینی استعمال ایدرلر.

بن اون اون ایکی یاشلك بر بالا ایکن، آنام آغزندن شو بیتلری یادلامش ایدم:

مقابردن گذار ایتدم، عجائب مردمان کوردم
قاره طوپراغڭ آلتنده یاتور جسم بی جان کوردم.

شو بیتده یاتور کلمهسی "جسم" سوزینڭ صفتیدر.

کلهجك زمان بنالرینی وصف معناسنده استعمال ایتمك یالگز عثمانی شیوهسنه مخصوص دگلدر. لسانی درست، حسیاتی بیوك، متأثر، گوزل شاعرمز عبدالله افندی توقایف جنابلری "کوڭل بیمشلری" نده دیمش:

"آغار صو، طاتلی صالقون صاف عجائب جیشمهلر، کوللر،"

"قواقلقلرده صایرار صاندوغاچلر همده بلبللر"

شو جملهده آغار کلمهسی "صو" سوزینڭ، صایرار سوزی صاندوغاچلر سوزینڭ صفتیدر.

کلهجك زمان بنالری لسانمزده وصف معناسنده کثرتله استعمال قیلنور. تجددی، دوامی افاده ایسه، یالگز کلهجك زمان بناسیله اولور. یازوچی، یازار، یازان وصفلری آراسنده کلی فرق واردر، بر ینڭ معناسینی دیگری افاده ایتمز.

لسانمزده کلهجك زمان بنالرینڭ متعدد، مختلف استعماللری واردر. صرف نحومزڭ کتابلری او استعماللری، نهدندر، بیان ایتمهمشلر.

۱) کلهجك زمان بنالری لسانمزده احیاناً اسم اولور.

فعللرڭ اسم کبی استعمال قیلنمقلری یالگز کلهجك زمان بنالرینهده مخصوص دگلدر. کچمش زمان بنالریده احیاناً اسم کبی استعمال قیلنور: دیدی قودی، تورهدی، میراث ییدی، سو پورندی، طاراندی، اوزادی، کیلدی کیتدی کبی.

Из фондов Российской национальной библиотеки

٢) اوقور اوقوماز، آڭلار آڭلاماز، کورور کورمز، بیلور بیلمز، یاتار یاتماز، یانار یانماز، اولور اولماز کبی ایکی سوزدن مرکب بنالر — لسانمزده یا تیزلگی یاخود ضعیفلگی افاده ایچون استعمال قیلنور.

صرفمز، نحومز کتابلرنده شو استعماللرك هیچ بری بیان قیلنمامش.

کلەجك زمان بنالرینك قازان شیوەسنه مخصوص دها بر استعماللری واردر: یازارغه، کیلورگه، یازار ایچون، کیلور ایچون کبی. یازارغه، کیلورگه کبی بنالر یالکز قازان شیوەسنه مخصوصدر. سطحی ملاحظەلره قناعت ایدر صرفیون بویله بنالری مصدر گمان ایتمشلر. اوقدر خطا فکری قبول ایتدکدن صوڭ، اوقورغه، اوقوغه اوقو بنالری آراسنده بولنور فرقلری‌ده بیان ایتمك لازم ایدی. لکن او فرقلری بیان زحمتنه، نەدندر، تنزل ایتمەمشلر.

صرفمز نحومز ایچون یکی کتابلر یازمش مؤلف افندیلر لسانمزك اشتقاقلرندن، مشتقلرك معنالرندن احیاناً غفلت ایدرلر. غفلتلری اکثریاً غایت فاحش خطا اولور.

مثلا: لسانمزده ایتدیگی، یازدیغی کبی بنالر واردر. بویله بنالر، "تاتار صرفی" بیاننه کوره، ماضی اخیرینه گی یا غی آرتدرلوب، حاصل اولمش صفت یا اسم بنالری ایمش. شو قدرده خطا شیلری یازار قلم لسانمزك همه قاعدەلرندن همه اشتقاقلرندن غفلت ایدر ایسەده، معذوردر. لکن ایتدکلری یازدقلری کبی بنالردن غفلت ایتمەمك هر حالده لازم ایدی.

ایتدیگی کبی بنالر "گی" ایله "ایتدی" دن ترکیب قیلنمش ایسه، او بنالرك ایتدکلری کبی جمعلری، عجبا، نصل جزءلردن ترکیب قیلنمش اولور؟

اویله بنالرك مفردلرنده جمعلرنده لسانمزده هر وقت اضافه التزام قیلنمشدر. اگرده اویله بنالر "گی" ایله غائبدن ترکیب قیلنمش ایسەلر، اضافه معناسی بالکلیه باطل اولمازمی؟ (اویله بنالردن قازان شیوەسنده اضافەسز استعمال قیلنور یالکز بر طاشلاندق کلمەسی واردر.)

صرفمزك نحومزك بازارده وار شو کونگی کتابلری گوزل لسانمزك

Из фондов Российской национальной библиотеки

قاعده‌لرینی نحوینی درست صورتده بیان ایده‌مه‌مشلر. احوال اجتماعیه‌مزی تصویر ایدر محررلرمز، رومان یازار ادیبلرمز، گوزل اشعار انشا ایدر شاعرلرمز اوزلرینڭ لسانلرینی بر آز اصلاح ایتسه‌لر ایدی گوزل اولور ایدی. او وقت صرفمز نحومز کتابلری‌ده اصلاح قیلنور ایدی.

شو کون «ادبیات» اسمی ویرلمش کتابلرڭ لسانلرندن‌ده، مسلکلرندن‌ده، روحلرندن‌ده بن راضی دگلم.

— ٤ —

ادبیاتمزڭ کله‌جگی.

شاولی دیڭز، یل اوره‌در،
یلکانن کیرگان کراب.
تون وکوندوز اول یوره‌در
یول بارا، یات ایل قاراب.
چیقدی یللر، قوبدی طولقون
ایل کرابن یل سوره
قایسی یوللر، نینده‌ی اوبقون
طارتا بزنی جان صوراب.

دردمند

محترم شاعرمز دردمند حضرتلرینڭ شو دورت بیتی— روسیا مسلمانلری شاعرلرینڭ، بلکه عموم تورك شاعرلرینڭ بلاغت لسانیه‌لریله شو کونه قدر سویلنه بیلمش گوزل شعرلرڭده اڭ گوزلیدر.

بزم شو کونگی احوال اجتماعیه‌مزی احوال ادبیه‌مزی دقیق صورتده تحلیل ایدوب، اوزاقدن کورور کوزیله استقبالمزه اوزون زمان نظر ایتدکدن صوڭ، دردمند حضرتلری دهشتلنمش کوڭلیله امیدسزلك لسانیله او بلیغ بیتلری سویله‌مش اولسه کرك.

شو کونگی حالمزی، همده شو حالمزڭ نتیجه‌سنده کله بیله‌جك دهشتلی استقبالمزی شو دورت بیتدن‌ده آچیق، شو دورت بیتدن‌ده مفید تصویر

Из фондов Российской национальной библиотеки

ایده بیلور سوز لسانمزده بولنماسه کرك. لکن شو دورت بیتدن امیدسزلك نظری آڭلانماسه ایدی، کوڭللرمزه شو شعرڭ تأثیری دها گوزل دها قوتلی اولور ایدی، امیدمزی اوزمك، جانمزی ایزمك بدلنده، روحمزه قوت، قلبمزه امل، وجودمزه جان ویرور ایدی.

شو کونگی حالمزدن دردمند شاعرڭ تأثرینه کوره،

حیات دیگزنده مدنیت حاللرینڭ کوچلەویله یلکنلرینی کیوروب حرکته حاضرلنمش ایل قارابی — اوز قوتیله اوز ارادەسیله دگل، بلکه هر طرفدن اوینار داول اوراغان قوتیله، دهشتلی طولقونلار آراسنده معلوم دگل یوللردن یات ایللره قاراب سورولمکده، خراب ایدر اوبقونلار آغزینه اختیارسز طارتلمقده.

دردمند شاعرڭ دهشتلی تأثری، شو درست سوزلری بزم شو کونگی حرکتمزڭ کلەجگنه نظرله سویلنمش اولسه کرك. یوقسه، «قایسی یوللر، نیندی اوبقون طارتا بزنی جان صوراب» دیمز ایدی. زیرا اولگی حرکتلرڭ یوللری، همەمزی خراب ایتمش اوبقونلری بزەده، دردمند حضرتلرینەده همه تفصیلاتیله معلومدر.

اولگی حرکتلرڭ یوللری، اوبقونلری حقنده بوراده بر ایکی سوز سویلەمك زائد اولماسه کرك.

شارع کریم سید الوجود علیه الصلاة والسلام حضرتلرینڭ واسطەسیله انسانلره تعلیم قیلنمش اسلامیت گوزل شریعت اجتماعیه، غایت گوزل شریعت عملیه ایدی. یعنی حیات انسانیەیی اصلاح، هیئت اجتماعیه حاللرینی ترتیب یولنده عمل — اسلامیتڭ اڭ مهم مقصدی ایدی. بوڭا کوره، قران کریم هیئت اجتماعیه اساسلرینی نصل بیوك اهتمامله بیان ایتمش ایسه، مدنی معاملەلرڭ اوفاق جزئیاتلرینیده او قدر بیوك اهتمامله بیان ایتمشدر.

اجتماعڭ اصول کلیەلرینی، اوفاق جزئیاتلرینی عدالت، منفعت، مصلحت اساسلری اوزرینه بنا ایله بیلور عمل — اسلامیتده هر حالده اڭ مهم مقصد ایدی.

مدنیتدن صلاحدن اڭ بعید بدویت عالمی اسلامیت روحیله بر قاچ

Из фондов Российской национальной библиотеки

سنه تربیه قیلندقدن صوڭ، الڭ اول اوزلرینڭ حاللرینی اصلاحلری، صوڭره
دیگر دولتلری اوزلرینه قیصه بر مدت‌ده تسخیرلری بزم دعوامزه غایت
گوزل شاهد اولا بیلسه کرك.

صلاح، عمل دوام ایتمش مدت‌ده اسلامیتڭ قوتی همان آرتدی، او وقت
عالم مدنیت‌ده الڭ بیوك ریاست اسلامیت النده ایدی. اگرده اسلامیتی عملدن
آیورمش بر بلیه او وقت اسلامیت عالمنده ظاهر اولماسه ایدی، اسلامیتڭ
قوتی، ریاستی همان آرتار ایدی، شوکون یر یوزینڭ اوزی‌ده، خریطه‌سی‌ده
تمام باشقه بر رنگ‌ده اولور ایدی.

لکن عالم اسلامیت‌ده عمل هم فعالیت روحی اوزاق قالمادی: عجم
مدنیتی واسطه‌سیله رفاهیت، سفاهت، عشرت، بطالت طاعونلری حکومت
دائره‌لرینه، اغنیا طبقه‌سنه طامور صالدی. اسلام دولتلرینڭ، ظلم یولیله طوپلانمش،
وار قدر ثروتلری دولت منفعتلرینه دگل، بلکه حکومت دائره‌لرینڭ سفاهتلرینه
اسراف قیلنور اولدی.

بوندن صوڭ عالم اسلامیت‌ده دها بیوك بر فتنه چیقمامش اولسه ایدی،
یالگز اومدهش طاعونلر اسلامیت وجودینی، احتمال، خراب ایده‌مز ایدی.
زیرا عمل هم فعالیت قوتیله یر یوزینڭ همه خزینه‌لرینی الده ایده بیله‌جك
دولت ــ حکومت دائره‌لرینڭ نهایتی یوق سفاهتلرینه‌ده بلکه تحمل ایله بیلور ایدی.

قدر الهی قوتیله تدبیر قیلنمش فتنه اویاندی: یالگز نظریاتدن
وهمیاتدن عبارت یونان فلسفه‌سی ترجمه قیلندی، اسلامیتڭ هم قلبی هم دماغی
الڭ مهلك زهرله زهرلندی. اسلامیتڭ همه علومی ــ عملی مادی بر پاره‌لك
فائده‌سی یوق بیهوده نظریات دائره‌لرینه محصور قالدی.

اسلامیتڭ شریعت اجتماعیه‌سی، شریعت عملیه‌سی ــ عمل‌ده اثری یوق
بر شریعت نظریه، شریعت فرضیه اولمق درجه‌لرینه قدر ایندی. اسلامیتڭ
صاف هم ساده عقیده الهیه‌سی علوم کلامیه جهلیاتیله تلویث هم تحریف قیلندی.

قلبلری‌ده دماغلری‌ده نظریاتله خلافیاتله مشغول قالمش اهل اسلام ــ

Из фондов Российской национальной библиотеки

اجتماعی، اقتصادی، مدنی حاللری بالکلیه اهمال ایتدی، یعنی اهمال ایتمیه مجبور اولدی. شو اهمال اقتضاسیله اولسه گرك، عالم مدنیت‌ده ریاست کرسیلرینی اهل اسلام دیگر ملتلره براقدی‌ده، عاقبت، اسارت زنجیرلرینی گویا اوز الیله اوز اختیاریله اوزینك رقبه‌سنه طاقدی.

عالم اسلامیت‌ده اولگی عصرلرده اویانمش او بیوك فتنه، برقاچ عصر دوامی برکه‌سنده، همه عالم اسلامیتی، مسجدلری، مدرسه‌لری، خانه‌لری، مجلسلری تمامیله استیلا ایتدی. معناسز، بوش بیهوده نظریاتدن بحث ایدر، بونك اوزرینه همه علومی انکار ایدر کلام کتابلری اسلام مملکتلرینك هر قطعه‌سنده تألیف قیلنوب، حکومت قوتیله ترویج قیلنور اولدی.

شو کون بز او کتابلری اوقور ایسه‌ك، تعجب ایدرز. او قدر بیهوده شیلری یازمش قلملره، اویله شیلری فکر ایتمش عقللره، او قدر اوفاق مسئله‌لره قناعت ایتمش عالملره، او مسئله‌لرك هیئت عمومیه‌سنه "عقیده اسلامیه„ نامی ویرمش متکلملره بز او وقت البته استخفاف کوزیله نظر ایدرز.

آلگز غزالی کبی بیوك امامك قلمیله یازلمش تهافتی، آلگز ابن رشد کبی گوزل متفلسف قلمیله یازلمش تهافت التهافتی. سویله‌گز، زنهار، شو ایکی کتاب کبی کتابلردن قیمتی وار بر سوز، فائده‌سی وار بر فکر آلنه بیلورمی؟

کورگز هندسه هیئت علملرنده اعتباری وار نصیر الدین طوسی قلمیله یازلمش تجرید کبی کتابلری؛ کورگز او کتابلره مقابله یا مدافعه یولیله تألیف قیلنمش بیوك مجلدلری، حسابی یوق حاشیه‌لری شرحلری!

اسلامیت حقی ایچون سویله‌گز، عقل صاغ ایکن، کوگل پاك ایکن، اویله هذیانلری اویلامق سویله‌مك یازمق ممکنمیدر؟

اوقوگز ملا جلال کبی کتابلرده الك بیوك مغروریتله بیان قیلنمش "وجوه خمسه„ لری، اوقوگز صفات، افعال الله، خلق افعال کبی مسئله‌لرده اشاعره قلمیله یازلمش سوزلری، اوقوگز شیعیلك سنیلك اختلافلرنده اوتانمازدن

سویلنمش غلولری ادبسزلکلری! صوگره، مقدس دیانت نامنه سویله‌گز وارمیدر اوشیلرك جنوندن حماقتدن فرقلری؟

تفتازانی عصرندن صوڭ توركستان، هندوستان، ایران، توركیا، عربستان، روسیا مدرسه‌لرینی چگرگه صارانچه کبی استیلا ایتمش حاشیه‌لری شرحلری، عموماً فقه، کلام، منطق، اصول، تفسیر، نحو، صرف، حکمت کتابلرینه دائر یازلمش حاشیه‌لری شرحلری کورگزده، سویله‌گز او کتابلرده عقلدن فکردن اسلامیتدن بر اثر بولنورمی؟

شو اون بش، یکرمی سطرده کوسترلمش سببلرڭ هر بری اوز باشنه اسلامیتدن شوکتڭ، قوتڭ، عزتڭ زوالنه مستقل سبب اولا بیلدی. او سببلر هیئت مجموعه‌سنڭ تأثیریله اهل اسلام طوکدی، طوتقون اولدی، همه عالم اسلامیت هر یرده هر جهتدن دیگر ملتلرڭ اللرنده اسیر کبی قالدی. او سببلرڭ مهلك نتیجه‌لری یالکز بونلر دگل ایدی، بلکه اسلامیتدن، شریعت اسلامیه‌دن، سنن نبویه‌دن اهل اسلامی محروم ایتدی:

دینی مدرسه‌لرده اسلامیتدن بر اثر قالمادی. تحصیللری یکرمی اوتوز سنه قدر دوام ایدر توركستان، هندوستان مدرسه‌لرنده، اون اون بش سنه قدر دوام ایدر توركیا، عربستان جامعلرنده صرف، نحو، منطق، کلام، حکمت، فقه حاشیه‌لری کتاب دیباجه‌لری اوقومقدن، همده وار قدر سلامتلگی، اولدقچه گوزل اخلاقی بوزمقدن باشقه هیچ بر شی یوق ایدی.

توركستان طرفندن، بخارا مدرسه‌لری کبی الڭ خراب بر منبعدن بزه سرایت ایتمش اوبیوك مرض بزم دینی مدرسه‌لرمزده دها زیاده فنا بر صورتله دوام ایتدی. زیرا درس اصوللری همان او اسکی اصول ایسه‌ده، طلبه‌لرڭ معیشت اصوللری اخلاق فسادینه دها زیاده مساعد بر حالده ایدی.

دینی مدرسه‌لر همه عالم اسلامیتده شویله ایدی. اسلامیت منبرلری‌ده بوندن گوزل دگل ایدی. اصلده کوکللره روح ویرمك، دین، ادب، قران تعلیم ایتمك وظیفه‌سیله تعیین قیلنمش منبرلرڭ امت اسلامیه‌یی اغفال ایتمکدن باشقه فائده‌لری خدمتلری یوق ایدی.

دینڭ مقدس ایکی حرمی — مدرسه‌لری، جامعلری — شویله ایدی.

او حرملره محبت ایتمش اعتقاد باغلامش اهل اسلام، او ایکی حرمڭ تربیه‌لری برکه‌سنك اولسه کرك، هر شیدن، هم دیندن هم دنیادن محروم قالدی.

اهل اسلامڭ شو کونگی مسکنتلرینی هر یرده اسارتلرینی استحسان ایتمز هر بر انسان — اسلامیته محبت، اهل اسلامی احترام یولیله سویلنمش شو سوزلری استبعاد ایتمزسه کرك. عالم اسلامڭ شو کونگی مسکنتلرینی اسارتلرینی اسلامیتڭ اوزیله توجیه ایتمه‌ین هر بر مسلم بزم توجیهلرمزی قبول ایده بیلسه کرك. اسلام دولتلرینڭ تاریخلرینه دقتله نظر ایدن هر بر انسان — تاریخ صحیفه‌لرینڭ هر برنده بزم سوزمزی تصدیق ایدر شاهدلری کورسه کرك. اسلامیتڭ هم اهل اسلامڭ کله‌جکلرندن امید اوزمه‌مش هر بر مسلم — اسلامیتڭ تاریخنه استقبالنه شو زاویه‌دن شویله بر دوربینله نظر ایتسه کرك.

بن شو نظرمی یازار ایکن، شو کونگی حالمزڭ سیاسیلر قلمیله یازلمش کوسترلمش سببلرندن غافل دگل ایدم. سیاسیلرڭ قلمیله کوسترلمش سببلر یوقاری‌ده بیان قیلنمش سببلرڭ، بنم نظرمده، فرعلریدر. اگر ده بزم سببلرمز زمین حاضرله‌مش، یول آچمش اولماسه ایدی، سیاسی سببلرڭ اثری بولنماز ایدی.

کله‌جك صحیفه‌لرڭ برنده شو مسئله‌یه یکیدن قایتسه‌ق کرك. بوراده «ادبیاتمزڭ کله‌جکی» مسئله‌سنه دوام ایده‌یك.

صوڭ زمانلرده عالم اسلامیت غفلتدن اویاندی، عالم اسلامیت‌ده انتباه باشلاندی دیمك جائز ایسه، انتباه الڭ اول تورکیاده باشلاندی دیمك ممکن اولسه کرك. لکن او انتباه ملتڭ انتباهی دگل، بلکه حکومتڭ «انتباهی» ایدی.

تورکیا حکومتی ملت‌ده، دولت‌ده وار قصورلری آڭلادی، اصلاح چاره‌لرینی‌ده آرادی. فقط، موفق اولامادی. زیرا مملکتڭ اوزنده آرانمق بولنمق لازم چاره‌لری طیشدن آرادی.

مکتبلری، دینی مدرسه‌لری، جامعلری، شرعی محکمه‌لری، مشیخت اسلامیه‌یی، تکیه‌لری، خلق‌ده دیانتی اوز حاللرینه براقوب، ملتڭ اجتماعی

حاللرندن دولتڭ اقتصادی حاجتلرندن تماميله غفلت ايتمش كبی اولوب، حكومت اوزينڭ همه اجتهادينی يالڭز سياسی، عسكری مسئله‌لره حصر ايتمش ايدی.

ملت‌ده سواد يوق. دينی مدرسه‌لرده ديندن، علمدن، عقلدن، اخلاقدن اثر يوق. تنبللگی غفلتی تلقين ايدر خطيبلرله مشغول منبرلرده روح يوق. جاهل ظالم حاكملرله طولو محكمه‌لرده حقوقدن، عدالتدن، حقانيتدن خبر يوق. شريعت اسلاميه‌يه خدمت ايتمك وظيفه‌لرينه تعيين قيلنمش مشيخت اسلاميه‌ده — اهل اسلامی غرب سياسيلرينڭ معرفتيله يا هوالريله ترتيب قيلنور قانونلردن نظاملردن مستغنی ايده بيلور قدر اهليت، اقتدار يوق. مشيخت اسلاميه اعضالرنده — افاده‌سز «فتاوی» لری بيك زحمتله مطالعه ايده بيلمكدن باشقه بر هنر يوق. دولتڭ همه خراجتلرينی يوكله‌مش خلقڭ معيشتلری احوال اقتصاديه‌لری حقنده فكر ايدن آدم يوق.

يعنی الڭ مهم اصلاحات حقنده حكومت هيچ بر تشبث‌ده بولنمادی. طيش‌دن آلنمش اوفاق اصلاحات «خسته وجود» اوزرنده اهميتی يوق زينت كبی قالدی. اوفاق اصلاحاتڭ فائده‌لری‌ده ضررلرندن زياده دگل ايدی. زيرا غربدن آلنمش اصلاحات آرقاسنده غربڭ همه فسادی، همه بوزوقلغی‌ده كلدی.

عجمدن قالمش سفاهت، غربدن آقمش فساد، برله‌شوب — خلقڭ ملتڭ ادبی اجتماعی حاللرينی دها زياده بوزدی.

شو غايت آغر سوزی اثبات صددنده، بلكه اثبات اقتدارنده دگلم. بوراده يالڭز شو قدر ديه بيلورم كه:

روم ايلی، آناطولی، سوريا، عراق كبی الڭ بركتلی قطعه‌لری وار گوزل يرلرينی تجارتدن زراعتدن عمارتدن بالكليه محروم قيلوب خراب ايتمش، ابتدائی مكتبلرڭ حاللرينه هيچ بر وقت التفات ايتمه‌يوب، ملتی سوادن تماميله محروم براقمش، بونڭله برابر «خلافت كبرای اسلاميه» يی قوری دعوادن باشقه بر سياست بر تدبير كوره‌مه‌مش حكومت — ملتی مدنيت يوللرينه سوق ايده بيلدی. يعنی:

Из фондов Российской Национальной библиотеки

یالگز استانبولده دگل، بلکه شهرلرڭ قصبه‌لرڭ اکثرنده، قهوه خانه‌لر، قازینولر، قافه شانتانلر، قرائتخانه نامی ویرلمش لافخانه‌لر، لاقردی قلوبلری، بیراخانه‌لر حکومت علیه هم مشیخت اسلامیه مساعده‌سیله آچیلوب، اوّلده زحمت سومز خلق، شطرنج، دامه، طاوله، کاغد، قمار اویونلرینه، یاوروپا مسکراتلرینه، دیدی قودی قونشمه‌لرینه، نتیجه‌سی نزاع غوغا اولور "محبت صحبتلری„ نه دها زیاده عادتلندی. حتی شو "مدنیت„ عائله خانه‌لرینه قدر سرایت ایتدی.

سفاهتڭ، بطالتڭ شو قدرنده تقلید کفایه ایتمه‌مش کبی، خلق ـ عائله‌لری، بلکه بوتون ملتی خراب ایدر فحشیات جهتلرنده‌ده یاوروپایه تقلید ایتدی. هم حکومت هم مشیخت مساعده‌سیله فحشخانه‌لر، عموم خانه‌لر اوفاق بیوك شهرلرڭ هر برنده میدان آلوب، قانون حمایه‌سیله اولسه کرك، کیجه کوندوز، علنی صورتده، حاجیلری، زائرلری، مهمانلری دعوت ایدر قدر قوت هم مدنیلك کسب ایتدی. فحشیاته دها زیاده رواج ویرمك ایچون اولسه کرك، یتیم بالالری طول خاتونلری "قضا وقدر„ مرحمتنه براقمش حکومت — فاحشه‌لری حمایه ایدر طبیبلر اردوسی تشکیل ایتدی.

سفاهت بابلرینڭ هر برنده یاوروپایه تقلید ایتدره بیلن حکومت علیه هم مشیخت اسلامیه منتظم مکتبلر، علوم فنونڭ هر نوعنه هر قسمنه مخصوص جمعیتلر، ادبی محفللر، فنی مجلسلر، تجاری شرکتلر، صنائعڭ اعمالڭ اختلافنه کوره مختلف فابریقه‌لر کبی حیات هم مدنیت روحلری خصوصلرنده، نه‌دندر، فکر یورمادی. قازینولره، قافه شانتانلره، مسکراته، فحشیاته مساعده ایده‌رك ملتی خراب اولمق وادیلرینه سوق ایده بیلمش حکومت هم مشیخت — تله‌غراف، تله‌فون، تیمور یول، وابور کبی حیات هم مدنیت طامورلریله سیکیرلریله وطنی معمور ایتمك غمنده، نه‌دندر، بولنمادی.

سفاهتدن فحشیاتدن صاقلامق، اخلاق پاکلگنه وطن معموریتنه خلقڭ راحتنه خدمت ایدر تدبیرلرده بولنمق اسلامیت ادبنه، شریعت اسلامیه روحنه دها زیاده موافق ایکن، ملت ایچون سفاهت قاپولرینی الڭ کیك صورتده آچمش

Из фондов Российской национальной библиотеки

حکومت هم مشیخت اسلامیه — معارف، صنائع، عمل، اجتهاد کبی جدی خصوصلرده یاوروپایه تقلید ایتدرمك تشبثلرنده، نه‌دندر، بولنمادی.

کوکلّلری پارچه‌لامادقجه ملاحظه‌سی تصوری ممکن دگل شو حاللری بیاندن سکوت ایده‌یك. اوز ادبیاتمزنك کله‌جگی حقنده بر فکر آلمق، بر شاهد کوسترمك ملاحظه‌سیله، بوراده تورکیا ادبیاتنه علی الاجمال نظر ایده‌یك.

اولاً ادبیات عثمانیه‌ده قبول قیلنمش لسان مسئله‌سی.

تورکلرنك یگی ادبی اثرلرنده لسان اکثریتله خطا هم ضعیف اولور. خطا — جمله‌لرنك هم مفردلرنده هم ترکیبلرنده بولنور. "ادبی" نامی ویرلمش لسانلرنده تکلف، افاده‌سزلك عمومی بر حالدر. اسکی قلمله یازلوب حاضرلنمش هیئت، ریاضت، تشریح کبی فنونك لسانلرنده صحت بولنور ایسه‌ده، یاوروپا اثرلرندن یگی قلمله ترجمه قیلنور فنی ادبیات‌ده هر جهتدن گوزل هم درست لسان بولنماز. بعضاً "جنتك اسباب اجتماعیه‌سی" اسملی اثرنك لسانی کبی تمامیله خطا، افاده‌سز، تکلفلی اولور.

لسان‌ده الك ابتدائی رکن — درستلکدر، یعنی مفردلرنك ترکیبك لسان قاعده‌لرینه تمامیله موافقتیدر. ادبیات عثمانیه‌ده لسان درستلگی مطرد صورتده بولنماز. ترکیب — اکثریتله عجمی اولور؛ مفردلرنده خطا — کثرتله بولنور. باخصوص، یالگز یاوروپا تربیه‌سی کوروب‌ده، عربیاتدن فارسیاتدن خبری آز آدمك قلمیله یازلمش رساله، یا لسانیله سویلنمش نطق اولور ایسه.

درست لسان‌ده الك گوزل جهت — لسانك سامعلرینه، اوقوچیلرینه مفهوملگیدر. جمله درست دگل ایسه، او جمله سوز اولماز، کلام اولماز. جمله آکلانماز ایسه، اویله جمله ادبی اولماز. آکلانمق ادبیلك‌ده الك مهم رکندر.

لسان — عجمی ترکیبدن، اجنبی کلمه‌لردن نه قدر پاك اولور ایسه، او لسان او قدر گوزل اولور، او قدر ملی لسان اولور. ملی لسان‌ده درستلك، آسانلق بولنور ایسه، اشته او لسان ادبی لسان اولور، بلیغ لسان اولور.

ادبیلك‌ده شو اوچ رکنی — درستلگی، آسانلغی، پاکلگی — اعتبار

Изображение Российской национальной библиотеки

ایدر ایسه‌ك، ادبیات عثمانیه‌یی ادبیلکدن تماملیه محروم بولورز. لسانی — خلقڭ عمومنه یا اکثرینه آڭلانور گوزل بر اثر ادبیات عثمانیه‌ده بولنماز. عرب، فارس ادبیاتنه صوقور تقلیدڭ نتیجه‌سیدر! تورکلرده وزنچیلر، بدیعچیلر، عاشقلر، مجنونلر، درویشلر بولنور. لکن گوزل شاعرلر، خلقڭ حاللرینی ذوقلرینی حسیاتلرینی گوزل تصویر ایتمش کاتبلر، اوقوچیلرینه پاك ذوق گوزل حسیات ویره بیلور بیوك ادیبلر ادبیات عثمانیه دنیاسنده یوق کبیدر. „تورفنده‌می طرفه‌می“ کبی ایکی اوچ اثری استثنا ایدر ایسه‌ك، ادبیات عثمانیه‌ده گوزل بر شی یوق دیمك ممکندر.

ادبیات عثمانیه‌ده لسان جهتیله بولنور قصور غایت بیوکدر. خلقڭ علومدن معارفدن محرومیتی، مطبوعاتڭ غایت آغیر حرکتی، خلقڭ ادبیاته ادبیاتڭ خلقه یاتلغی کبی حاللرڭ هر بری لساندن ناشیدر.

ثانیاً، ادبیات عثمانیه‌ده کثرتله بولنور رومانلر، روایتلر مسئله‌سی.

تورکیاده شو کونگی ادبیاتڭ اڭ بیوك قسمی کوڭللی حکایه‌لردن، خیالی رومانلردن، عشق مناسبتلرندن عبارتدر. رومانلرڭ، روایتلرڭ اکثری‌ده تورکلرڭ حیات ملیه‌لرینه بر پاره‌لك مناسبتی اولمایوب، یاوروپا حیاتنه، فرانسزلرڭ سفاهتلرینه فحشیاتلرینه دائر اولور.

مدنیتڭ غایت بیوك درجه‌لرینه ترقی ایتمش یاوروپا خزینه‌لرنده بولنور علوم، معارف، فنون، صنائع کبی جدی شیلره وار قدر همتلرینی صرف ایتمك لازم ایکن، جدیت دنیاسندن طاشلانمش عشق رومانلرینی سفاهت حکایه‌لرینی ترجمه ایتمك تورکلرڭ نه سیاسی، نه دینی ادبی، نه اقتصادی حاللرینه هیچ بر وجهله مناسب دگل ایدی.

یاوروپا قلمیله تألیف قیلنمش رومانلرڭ اکثری یالان عشقله اوفاق عادتلرله طولو اولوب، مدنیت دنیاسنده وار فسادی، وحشیتی تصویر ایدر. اویله رومانلر عفت هم ادب دائره‌لرندن اوزاق اولور. اویله رومانلرڭ بری گوزل قلمله یازلمش اولسه، بیان‌ده بولنور سحر قوه‌سیله، اوقوچیلرڭ عقللرینه

Изфонд Российской Национальной библиотеки

كوڭللرينه تأثير ايدر، گوزل اخلاقى، وار قدر ادبى ضائع ايدر، حقيقتلره قارشى انسانڭ كوڭلنده صاقلانور احترامى كسر ايدر، انسانڭ كوڭلنه فكرينه زهر القا ايدر، صاغ فكر، طوغرى نظر، سلامت محاكمه انسان‌ده قالماز.

ياوروپا ترقى ايتدى، لكن رومانلريله روايتلريله دگل، بلكه تجارتيله، جدى عمللريله، صنائعيله، علوميله، معارفيله ترقى ايتدى. عشقى رومانلرڭ، خيالى روايتلرڭ مدنيت حركتلرينه سكته، حيات پاكلگنه خلل ويرمكدن باشقه نتيجه‌لرى البته يوق ايدى.

هر بر ملتڭ حياتيله ادبياتى آراسنده بيوك ارتباط واردر. ملتڭ حياتى ادبياتنه، ياخود ادبياتى حياتنه تابع اولور.

اولگى عصرلرده اسلاميت فتوحاتله سياستله مشغول ايكن، ادبيات اسلاميه قائدلردن، شجاعتدن، غلبه‌دن، غنائمدن، آتلردن سلاحلردن، سيوفدن بحث ايدر ايدى. او وقت اهل اسلامڭ افكار عموميه‌سى غايه مليه‌سى بوندن عبارت ايدى. صوڭره عالم اسلاميت‌ده سياست، فتوحات طاشلاندى، كبار طبقه‌سنده رفاهيت، سفاهت، ذوق، صفا، عيش، عشرت باشلاندى. خصوصى هم عمومى مجلسلرده سوز اكثرياً قزلره، اوغلانلره، شرابلره، غنالره، رقصلره دائر اولور ايدى. بوڭا كوره او وقتڭ ادبياتى‌ده مى ومحبوب‌دن، قد وقامتدن، زلف ابرودن بحث ايدر ايدى.

ادبياتڭ الڭ گوزل وظيفه‌سى‌ده ملتڭ افكارينه احوالنه ترجمان اولمقدر.

لكن فرانسه رومانلرندن، ايتاليا جنايتلرندن ترجمه طريقيله وجوده كلمش ادبيات‌ده ملتڭ افكارينه احوالنه ترجمان اولا بيلمك فضيلتى البته بولنه‌ماز. اويله ترجمه‌لرده يالڭز تلقين قوتى بولنور. ياوروپاده وار اخلاقى، عادتلرى، سفاهتى، جنايتلرى اوقوچيلرڭ دماغلرينه كوڭللرينه ساحرانه تلقين ايدر، ساده‌لگى، پاكلگى صاغلغى بوزار، مليتى معنوى صورتده محو ايدر. ديگر لساندن ترجمه قيلنور عشق رومانلرينه، خيالى روايتلره بنم نظرم شودر.

مدنيت يوللرينه بزدن باياتاق ايلك يونه‌لمش توركلرڭ ادبى لسانلرينه،

Изготовлено в Российской национальной библиотеке

رومانلرینه دائر نظرمی یازدم. اوز ادبیاتمزك کله‌جگی حقنده بر ر سوز سویله‌مك داعیه‌سیله ایدی.

شو کونگی ادبیاتمزده، عیاض افندی اسحاقی، فاتح افندی امیرخانی کبی ادیبلرمزك اثرلرنده لسان جهتیله درستلك یوقدر. عربی فارسی کلمه‌لره یالگز دشمنلك فلسفه‌سیله یازلور اثرلرمزك لسانلری دها بدتر اولور. سوادی وار آدملرك هر برینه آڭلاتمق دعواسیله یازلور فنی رساله‌لرك، سیاسی مقاله‌لرك، دینی اثرلرك لسانلری احیاناً هم خطا اولور، هم آڭلانماز اولور. عادی سوزلرمزده، هم ده جریده‌لرمزك ستونلرنده قبول قیلنوب کیتمش لسان — اکثریتله روسلاشمش لسان اولور. جریده مقاله‌لرنده، عادی صحبتلرده حاجت اقتضاسیله دگل، بلکه یالگز عادت حکمیله ایندی روس سوزلرینی بایتاق استعمال ایدرز.

شو کون اهمیتی یوق کبی کورنور شو حالك عاقبتی گوزل اولماسه کرك.

شو حال — لسانمزك اوزنده بولنور قصور دگل، بلکه ادیبلرمزك قلملرنده محررلرمزك نظرلرنده بولنور بر مساهله‌در، بر التفاتسزلکدر.

ادبیاتمزی آسانلاشدرمق دعواسیله خطا لسانی‌ده قبول ایدر ایسه‌ك، عربی فارسی کلمه‌لره یالگز دشمنلك فلسفه‌سیله روس سوزلرینی استعمال ایدر ایسه‌ك، همه زحمتلر کله‌جك کونلرده بیهوده چیقار.

لسانك آسانلغی ساده‌لگی گوزلدر، بلکه لازمدر، لکن آسانلق ایچون خطالق شرط دگلدر. آسان لسانله خطا لسانی فرق ایتمه‌یوب، آسان یازمق بهانه‌سیله خطا یازمق مقبول اولماسه کرك.

سوادی وار هر بر آدم فهم ایدر قدر آسان اولور ایسه، بیان هم لسان قاعده‌لرینه هر جهتله طوغری کلور قدر درست اولور ایسه، اشته اویله لسان ادبی لسان اولور.

لسانك ادبیلگنده اڭ مهم رکن ایکیدر: ۱) آسانلق، ۲) درستلك.

شو ایکی رکندن اڭ معتبری‌ده درستلکدر. درستلك سوزك سوزلگنه، آسانلق ایسه، سوزك یالگز بلاغتنه شرطدر.

Из фондов Российской Национальной библиотеки

لسانڭ ادبیلگی — علمی اصطلاحلری قوللانمق، یاخود عربی فارسی کبی یات سوزلری آلمق معناسنده دگلدر. حاجت یوق ایکن، یات سوزلری آلمق تکلف اولور، اورونسز آلمق بیوك خطا اولور.

بنم نظرمده اڭ بیوك ادبیلك آسانلق ایله درستلکده اولور. آسانلق مفردلرڭ اوزلگیله، یاخود ترکیبڭ گوزللگیله اولور.

اڭ بیوك ادیب — معناسی گوزل، روحی بیوك بر اثری اڭ آسان، اڭ درست لسانله تألیف ایدن آدمدر.

اویله بیوك ادیبلری اویله بیوك اثرلری بزم ادبیاتمز عالمی کله‌جك کونلرڭ برنده بلکه کوره بیلور، امید ایده‌یك. لکن لسان درستلگی هر حالده اڭ بیوك شرطدر. بونگله برابر، لسانمزڭ ساده‌لگیده، یعنی یات سوزلردن پاکلگیده ممکن قدر مطلوبدر.

بعض معنالری افاده‌دن لسان یاخود قلم عاجز اولا بیلور. او وقت عربی، فارسی، روسی، فرانسوی کبی یات سوزلری آلا بیلورز. عیب دگلدر، احتیاج هر لسانده بولنور. ضروریده آغرلغیده یوقدر، زیرا بو کون یاتلق حسبیله آڭلانمامش سوز یارین اوز اولورده آڭلانور. مفردلرڭ یاتلغی موقت بر آغرلقدر، کیتدکجه، انشاء الله، زیاده‌لشه‌جك منتظم مکتبلرمز برکه‌سنده، لسانمزه قبول قیلنمش عربی فارسی کبی یات سوزلر اوز مالمز اولور. لکن شو کونگی لسانمزده درستلك بولنماز ایسه، شو کونگی ادبیاتمز کله‌جك ادبیاتمزه نیگز اولمق شرفندن البته محروم قالور، بلکه طاشلانور. بونگله برابر، ادبیاتمزه غایت بیوك سکته ویرور، کله‌جك کونلرده زحمتلر ایجاب ایدر.

شو کون روسیاده نشر قیلنور اوفاق بیوك رساله‌لرڭ اکثرنده مفرد هم جمله خطالری آز چوق بولنور. قلم قصوری دگلدر، بلکه مؤلفڭ یالگز بر مساهله‌سیدر. لکن غایت گوزل لسانمزڭ هم کله‌جك ادبیاتمزڭ حرمتنه، مساهله ایتمه‌مك البته تیوشدر.

اونوتمایق، تورکستانڭ تورکلرڭ اسکی اثرلرنده، همده تورکلرڭ شو

Из фондов Российской Национальной библиотеки

کونگی اثرلرنده بزم لسانمز، صرف نحو قاعده‌لریله برابر، گوزل صورتده کمالنه ایرشمشدر. همت اییه‌لری دیگر ملتلر طاغ طاش آستلرندن یات اسکی اثرلری چیقاروب استفاده ایدرلر ایکن، اوزمزك میدان‌ده وار گوزل اثرلرمزی اهمال ایتمك بزه عیب اولسه کرك.

شو کونگی لسانمز — روسك اسکی لساننه قیاس قیلنه‌ماز. روسك اسکی اثرلرنده لسان جهتیله قصور اگر بولنمش ایسه، شو کون بزم لسانمزده‌ده بولنمق لازم اولماسه کرك. شو کونگی ادبیاتمزده وار قصورلرك هر بری موقت صورتله عفو قیلنه بیلور، لکن لسان خطالری عفو قیلنماسه کرك.

شو کون نشر قیلنور کتابلرك هر برنك لسان درستلگی شرط قیلنسه یارار ایدی.

ابتدائی مکتب کتابلرنده لسان درستلگی، آسانلغی، یات سوزلردن ممکن قدر پاکلگی شرط قیلنمق البته تیوشدر. کتابك لسانی درست دگل ایسه، او کتابی مکتب پروغرامنه قبول ایتمك جائز اولماسه کرك.

ادبی هم عادی لسانمزده، کتاب، رساله، جریده‌لرمزده یات سوزلردن ممکن قدر پاکلك گوزلدر، بلکه تیوشدر. لکن لسانك درستلگنه جنایت ایتمه‌مك، افاده‌سنه خلل ویرمه‌مك، تکلف بولنمامق، عربی فارسی سوزلره یالگز دشمنلك فلسفه‌سیله اولمامق شرطلریله اولور ایسه.

ضرورت یوق ایکن، لسانك یات سوزلردن ممکن قدر پاکلگی مطلوبدر. لکن هر جهتله درستلك الك برنجی شرطدر.

سوزدن، یازودن الك مهم مقصد آڭلاتودر. الك ادبی لسان — الك آسان صورتده افاده ایدر لساندر. ادبیلك‌ده درستلك الك برنجی شرطدر؛ آسانلق، پاکلك الك گوزل زینتدر. حاجت یوق ایکن، یات سوزلری آلمق، ضرورت بولنور ایکن، یات سوزلردن صاقنمق هر بری تکلفدر.

ادبیاتمزك لسانی مسئله‌سنده بنم فکرم شودر: درستلك، پاکلك، آسانلق.

لسان مسئله‌سی صوڭنده، ادبیاتمزك مندرجاتی مسئله‌سنه کلور ایسه‌ك، مکتب کتابلری، تیاتر اثرلری، عشق رومانلری حقنده فکرمی عرض ایده‌یم.

لسان درستلگی شرط قیلندقدن صوڭ، مکتب کتابلرینڭ مندرجاتنه دها زیاده اهمیت ویرمك تیوشدر. مکتب بالالرینه ایمان، علم حال، اخلاق تعلیمی ایچون یازلمش کتابلرڭ اکثرنه یاهمه‌سنه آز چوق خطالر هم مناسبتسزلکلر بولنور.

یاش بالالر ایچون یازلمش کتابلرده غسلڭ موجبلرینی، حیض نفاس بابلرینی، فرض واجب اختلافلرینی، قضا قدر سرلرینی، خلق افعال مسئله‌لرینی، زیاده عینیت بحثلرینی، خلافت ترتیبلرینی، کوزدن عقلدن غائب شیلره متعلق اعتقادڭ تفصیللرینی بیان ایتمك هیچ بر صورتله مناسب اولماسه کرك.

مکتب بالالرینه تعیین قیلنه‌جق اخلاق کتابلرینی وعظ لسانیله، مسکنت قلمیله، زاهدلك فلسفه‌سیله یازمق مناسب اولماسه کرك.

تاریخ مقدس کتابلرینی "انبیا کوندورمك، عذاب ایندرمك، انسانلری خراب ایتدرمك، نبیلرڭ کتابلرینی معجزه‌لرینی سنه‌لرینی صایمق" اصولیله یازمق — تاریخ مقدسدن حاصل اولا بیله‌جك فائده‌لری بالالره افاده ایتمه‌سه کرك. بلکه تاریخ مقدسی اخلاق هم دین تعلیملرینه وسیله قیلمق، بیوك نبیلری اجتهاد، صلاح، استقامت، امانت، حکمت نمونه‌لری کبی کوسترمك، تاریخ مقدس قصه‌لرینی بالالرڭ روحلرینه عقللرینه مناسب حصه‌لره خدمت ایتدرمك یولیله یازمق تعلیم اصولنه‌ده تاریخ مقدس مقصدینه‌ده دها زیاده‌سیله موافق اولسه کرك....

ادبیاتمزده شو کون وار، بوندن صوڭده بلکه دها زیاده بولنه‌جق تیاتر اثرلری، عشق رومانلری حقنده بنم فکرم تورکلرڭ رومانلرینه، حکایه‌لرینه دائر یوقاری‌ده یازلمش سطرلردن کورندی.

دینمزی دنیامزی خراب ایتمش اولگی حالمزدن کله‌جك کونلرمز ایچون عبرت درسلری آلوب اویانمش ایسه‌ك، شو کونگی دینی اجتماعی حاللرمزه انتباه کوزیله نظر ایدوب مدنیت یوللرنده ممکن قدر جدیتله حرکتڭ ایندی ضرورلغنه قناعت ایتمش ایسه‌ك، ادبیلك نامی ویرلمش هر بر اثری یالگز اجتماعی فائده‌سیله، فائده‌لرینڭ‌ده جدیلگیله اهمیتیله تقدیر ایدرز.

ادبی اثر — بزم شو کونگی حاجتلرمزه موافق گوزل هم عملی برر

Из фондов Российской национальной библиотеки

فائده ویره بیلور ایسه؛ عمل، اجتهاد، پاکلك، امانت کبی اڭ جدی شیلره بزی کوندوره بیلور ایسه؛ طامرلرمزه تورکلك قانی، کوکلمزه فعالیت جانی اوره بیلور ایسه، اشته شویله بر اثرڭ قیمتی بزم نظرمزده غایت بیوك اولور. — یوقسه، روس رومانلرینه تقلید یولنده یازلمق حسبیله، دیگر ملتڭ بیوك خسته‌لکارینی بزه سرایت ایتدرمکدن باشقه فائده‌سی یوق اثرلر؛ یاخود یالان محبت، بوزوق عشق زهرلریله کوکلمزی زهرله‌مکدن باشقه ثمره‌سی یوق رومانلر — بزم شو کونگی حاجتلرمزه موافق اولماسه کرك، کله‌جك کونلرده مطلوب سعادتمزه‌ده یول آچماسه کرك.

صاف سویو، حقیقی محبت البته مقدسدر، بولنه بیلور ایسه، گوزلدر، لکن بزه معلوم شو مدنیت دنیاسنده غایت آزدر. یالان محبت، بوزوق عشق ایسه، سفاهت قاپوسیدر، سفالت رهبریدر.

درست، ادبیات دنیاسنده غایت مؤثر فاجعه‌لر، اڭ گوزل تاریخی رومانلر، بیوك حسیات ویره بیلور اثرلر بولنور. بلیغ قلمله، عفیف لسانله یازلمش ایسه، اویله ادبیاتی مطالعه ایتمك آز چوق فائده ویره بیلور. لکن شو کونگی مدنیتڭ سفاهتی دنیاسندن آلنمش رومانلر، «شنت کلور» کبی ئه‌کیه‌تلر، „کوك قوش‟ کبی معناسی اوفاق حکایه‌لر — بزه نسبتله فائده‌سز شیلردر.

‟شنت کلور„ کبی ئه‌کیه‌تلرینه، سفاهتله طولو رومانلرینه شو کونگی مدنیت دنیاسی جنون درجه‌سنده اهتمام ایدر ایسه‌ده، بزه، یعنی اسلامیت عالمنه تورك باللرینه اویله جنونلرنڭ اویله اویونلرڭ هیچ بری مناسب اولماسه کرك. معارف، صنائع، تجارت، سیاست کبی اڭ مهم اساسلری، طبیعت‌ده وار همه خزینه‌لری اوز النه قبض ایتمش مدنیت دنیاسی بر قاچ ساعتلرینی بایتاق ماللرینی اوزینڭ ئه‌کیه‌تلرینه یوقبار اویونلرینه صرف ایده بیلور ایسه‌ده، مدنیتڭ اڭ مهم اساسلرینی اڭ ضرور حاجتلرمزی براقوب بالکز اویونلرینه آلدانمق بزه عیب اولسه کرك.

مدنیت دنیاسی ترقی ایتدی، درست. لکن یوقبار ئه‌کیه‌تلریله، سفاهت

رومانلر یله دگل، بلکه معارفیله، صناعتلر یله، تجارتیله، هر خصوصده فوق العاده اجتهادیله ترقی ایتدی. ترقیات یوللرنده اوز باشمزه حرکت ایده‌مز ایسه‌ك، مدنیت دنیاسنه تقلید ایده‌یك. لکن یالکز کیوم صالوم مودالرنده، معامله عادتلرنده، استراحت اویونلرنده، سفاهت بابلرنده، ییمك ایچمك اصوللرنده دگل، بلکه علوم، معارف، صنائع، تجارت کبی جدی شیلرده تقلید ایده‌یك.

اللهڭ کیك دنیاسنده بتمز توکنمز آثار طبیعیه وار ایکن، مدنیت دنیاسنده نهایتی یوق علوم، معارف، صنائع اثرلری بولنور ایکن، سفاهت یا عشق رومانلری ترجمه ایتمك، زیفا بویدن کوز قاشدن اصل طاشدن اویون کیچه‌لرندن محبت حکایه‌لرندن بحث ایدر اثرلر یازمق — بزم شو کونگی دینی اجتماعی حاجتلرمزه نسبتله خدمت اولماسه کرك.

هر شیدن محروملغمزی، مدنیت دنیاسنده اعتبارسزلگمزی هر برمز اعتراف ایدرز. ایکی اوچ سطرلق مقاله یازا بیلور ایسه‌ك، الڭ اوّل ملتمزڭ فقیرلگندن دونلگندن نادانلغندن مطبوعات صحیفه‌لرنده هر برمز شکایت ایدرز. اعترافمز، شکایتمز درست اولور ایسه، مدنیت دنیاسنده بولنور علوم، معارف، فنون، صنائع کبی الڭ مهم حاجتلرمزله اشتغال ایتمه‌یوب، سفاهت دنیاسنده بولنور عشق رومانلریله محبت حکایه‌لریله اویون کیچه‌لریله اشتغال ایتمك معقول اولماسه کرك.

بز (یعنی اسلامیت عالمی) اولگی عصرلرده سیاست، ریاست صاحبی اولوب، مدنیت رهبری ایدك. صوڭره یونان خرافاتیله کلام جهلیاتیله اشتغال ایدر اولدقده، عاقبت هم دیندن هم دنیادن محروم قالوب، ریاست کرسیلرندن ایندك، سیاست میدانلرندن چیقدق. ایندی بوندن صوڭ، هر شیدن محروملغمز حالنده، عشق رومانلریله محبت حکایه‌لریله مبتلا اولور ایسه‌ك، بطالت دنیاسنده قالور ایسه‌ك، شو بطالتڭ عاقبتی بیڭ دفعه بدتر اولا بیلسه کرك.

اخلاقده، عادتلرده، حرکتلرده، مودالرده روسلره فرنکلره تقلید شرفنه رغبتمز کبی ادبیاتمزده‌ده روسلره تقلید ایدر ایسه‌ك، یعنی محترم شاعرمز

دردمند حضرتلرینك سوزی کبی «یات ایللره قاراب کیچه کوندز یول کیدر ایسه‌ك» یللر چیقار، طولقون قوبار، یات ایللرده، دهشتلی اوبقونلار آراسنده "ایل کارابی" خراب اولور.

دیگر ملتك حیاتندن آلنمش رومانلری، سفاهت دنیاسندن آلنمش حکایه‌لری ترجمه قیلوب، "معیشت" اصوللرینی، سفاهت یوللرینی ملتمزه تلقین ایدر ایسه‌ك، اشته او وقت آز مدت‌ده معنوی صورتده انقراض، هم معنوی هم مادی افلاس! اویله رومانلر ملتی معنوی قوتله مسخ ایدرلر.

رومانلرك‌ده گوزللری، یعنی اخلاق هم حسیاتی تربیه ایده بیله‌جکلری بلکه واردر.

رومانك لسانی درست، آسان، هم پاك اولور ایسه؛ بیانی کوکللری سحرله‌ر قدر مؤثر هم عفیف ایسه؛ رومان‌ده تصویر قیلنمش احوال — ملتك حیاتنه عادتلرینه تمامیله مطابق ایسه؛ انسانلرك احوال روحیه‌سی الك درست الك دقیق صورتده تحلیل قیلنوب، رومانك "بطل"لری ملت بالالرینه الك گوزل جهتله نمونه اولا بیلور ایسه، اویله رومان هم ادبی هم تاریخی جهتلریله فائده ویره بیلور. اویله رومان لذتله اوقونور، انسانك کوکلنه عقلنه طبیعتنه کوره تأثیر ایدر ایسه‌ده، اکثریتله تهذیب یولنده تأثیر ایدر. بویله رومانلر بلکه بولنور. لکن بن رومانلرك اکثری حقنده نظرمی شو کونگی حاجتلرمزك طلبنه، شو کونگی قلملرك درجه‌سنه، طامورلرمزده آقار قانمزك مزاجنه کوره یازدم.

دینی، اجتماعی حاللرمزه انتباه کوزیله نظر ایدر ایسه‌ك، دیگر ملتلر آراسنده شو کونگی اعتبارمزی قیمتمزی انصاف میزانیله تقدیر ایده بیلور ایسه‌ك، همه قصورمزی وار قدر عیبلرمزی اعتراف کوزیله کوردکدن صوڭ اصلاح وجوبنه ایندی قناعت ایتمش ایسه‌ك، همه حاجتلرمزی طلب یولنده جدیتله حرکت ایده‌جك اولور ایسه‌ك، بوتون اجتهادمزی همه قوتمزی علوم، معارف، صنائع، تجارت کبی یالگز جدی شیلره حصر ایتمك لازم اولور. ادبیاتمزی‌ده شویله. — طبیعیه، ریاضیه، اجتماعیه کبی الك مهم علومدن

Из фондов Российской национальной библиотеки

ادبیاتمزده بر کتاب یوق ایکن، مکتب مدرسه‌لرده تعلیم کتابلری منتظم دگل ایکن، "طاش قوناق" لر — "آغاج ملا" لر — "قارت حضرت" لر — "سنتچی بابای" لر ..... حاجتلرمزنڭ طلبنه موافق اولماسه کرک. لسان درستلگی‌ده بولنمامق جهتیله، اویله کتابلر لسان ترقیاتنه‌ده خدمت اولماسه کرک.

شو سوزلرمی بازارده وار اثرلردن شکایت طریقیله، یاخود اویله اثرلرنڭ انتشار یوللرینی باغلامق دعواسیله یازمادم. بازار اولدقدن صوڭ، البته هر شی بولنور. هر آدم اوزنده وار استعداد قوتیله حرکت ایدر. بلله‌تریستلر حکایه، رومان تألیف ایدرلر؛ فیلولوغلر اسکی‌ده یازلمش اثرلرنڭ تحلیلاتیله اشتغال ایدرلر. دیگر ملتلره تقلید آرزوسی بزی‌ده او یوللره البته سوق ایدر. بنم بوش لافلرم تقلید قوتی قارشوسنده، بیلورم، معناسز هم تأثیرسز قالور. هر قلمنڭ حریت ذاتیه‌سی جهتیله محاکمه ایدر ایسه‌ك، درست، شویله اولور. لکن خلق نظرینه عرض قیلنه‌جق اثرلرده قلمنڭ حریت ذاتیه‌سی معتبر دگل، بلکه اثرنڭ فائده‌سی معتبردر. لسانی خطا، روحی اوفاق حکایه‌لرنڭ، بطالت، سفاهت دنیاسندن آلنمش رومانلرنڭ البته فائده‌لری یوقدر. فائده‌لری بولنه بیلور ایسه، او فائده‌لر الڭ اولگی حاجتلرمز جمله‌سندن دگلدر.

بزه مدنیت دنیاسنده وار مکتبلره کلیه‌لره کلیتلی صورتده هجوم قیلوب، شو کون معارف دنیاسنده بولنور همه علومی همه فنونی تحصیل ایتدرمك الڭ اولگی الڭ مهم حاجتدر. ادبیاتمزی‌ده مکتب کتابلرندن ابتدا قیلوب، بیوك کلیه‌لرده تربیه کورمش یوزلرجه بیگلرچه مقتدر یگیتلرنڭ گوزل قلملرندن علوم، فنون ادبیاتی حاضرلتمك، یعنی اویله یگیتلری حاضرله‌مك ضروردر. اهل اسلامنڭ هر برینی عمل، هم اقتصاد یوللرینه عادتلندرمك، آقتق کیسه‌ك ایکمك ایچون صاقلانمش ایکی تینڭ برینی مکتب یولنه طوتمق لازمدر.

شو کونگی مدنیت میدانلرنده نجاتمز یالگز بونگله اولور.

یوقسه، لسانی خطا، روحی اوفاق حکایه‌لردن، بطالت هم سفاهت یوللرینی گوزل صورتده تصویر ایدر رومانلردن ادبیاتمزی ابتدا ایدر ایسه‌ك، مدنی

Из фондов Российской Национальной библиотеки

ملتلره یالکز کیوم مودالرنده اویون کیچه‌لرنده تقلید ایدر ایسه‌ك، ادبیاتمزك ده استقبالمزك ده عاقبتی فنا اولور.

دیگر ملتلرك تاریخلرنده کلوب کچمش خطالری تکرار ایتمك، مدنی ملتلرده بولنور حاللرك هر برینه تقلید ایتمك لازم اولماسه کرك.

شکر ایده‌یك، بزم وجودمز، قلبمز، دماغمز دها زیاده صاغدر. کوزمزی پرده‌دن، فکرمزی عقلمزی قیوددن آزاد ایده بیلور ایسه‌ك، مدنیت یوللرنده پاك ایکن صاغ ایکن حرکت ایده بیلورز.

شو حقیقتی تاریخك شهادتیله اثبات ایده‌یم.

— ٥ —

مدنیت دنیاسی ترقی ایتمش ایکن، اسلامیت عالمی نیچون ایندی؟

مدنیت دنیاسیله اسلامیت عالمی آراسنده شو کون غایت بیوك تفاوت واردر. بری، بوندن صوك هیچ بر وقت اینمه‌مك عزمیله، ریاست، سیاست، حاکمیت کرسیلرنده متمکن اولمش؛ یر یوزنده وار همه خزینه‌لره استیـلا ایدوب بوتون قوتی یالکز اوزینك النه آلمش. دیگری اسیر کبی حیات سیاسیه‌دن تمامیله محروم قالمش؛ اوز اشلرینی اوز باشینه اداره ایتمکدن عاجز اولمش؛ اوز خانه‌سنده اوز ملکنده اوز اختیاریله تصرف حقوقلرندن منع قیلنمش؛ مجبور کبی هر یرده دیگرلرك تحت اداره‌سنده قالمش.

کون کبی معلوم شو دهشتلی تفاوتك، البته، بر سببی واردر. اسباب فرعیه‌سی هر نه قدر متعدد اولا بیلور ایسه‌ده، اصل سبب هر حالده البته بردر؛ لکن او سببی آچیق صورتده کوسترمك کوچدر، غایت آغیردر. عمومیتله، تاریخی واقعه‌لرك اجتماعی حاللرك حقیقی سببلرینی طوغری تعیین ایتمك مشکلدر.

مدنیت دنیاسی اجتهاد ایتدی، علوم معارف قوتیله طبیعتی‌ده بوتون ملتلری‌ده اوزینه تسخیر ایتدی. اسلامیت عالمی ایسه، او اثناده عطالتده غفلتده قالدی.

بوڭا كوره، مدنيت دنياسى ترقى ايتمش ايكن، اسلاميت عالمى ايندى.

بوميدر اصل سبب؟

اصل سبب شو ايسه، برينڭ اجتهادينه، ديگرينڭ عطالتنه سبب نه‌در؟

علوم، معارف نورى مدنيت دنياسنده سكزنچى عصر اخيرلرنده باشلاندى. او وقت باشلانمش معارف نورى او قدر عصرلر امتدادنده نيچون قوتسز قالدى؟ باشلاندقچه نيچون هر دفعه سونه كلدى؟ ١٦ نچى عصر ابتدالرينه قدر معارف نيچون جان آلامادى؟ ترقيات اثرلرى نيچون عموميت كسب ايتمدى؟

١٦ نچى عصر ابتدالرنده آلمانياده باشلانمش رەفورماسيون بركه‌سنده، مدنيت دنياسنڭ عقلى، فكرى قيود روحانيه‌دن، روحانيلر النده اسيرلكدن آزاد اولدى، علوم معارف كيڭ نفس آلا بيلدى.

اوفاق مسئله‌لرله باشلانمش رەفورماسيون قيصه مدت‌ده بيوك قوت كسب ايدوب، مدنيت دنياسنه كليتلى اهميتلى بركه‌لر احسان ايتدى: انسان اوزينڭ انسانيتنه، عقل اوزينڭ رياستنه، استقلالنه، حريتنه، نفوذينه نائل اولدى. بوندن صوڭ عالم وجودڭ نهايتى يوق فضاسنده انسانڭ عقلى سرعتله حركت ايدوب، طبيعتڭ همه خزينه‌لرينى بوتون سرلرينى كشف ايتميه باشلادى. قاتوليكلرڭ قاتول اللرندن انسانڭ قوه ادراكيه‌لرى قوه عمليه‌لرى قوتولدى، انسان هم علوم هم عمل يوللرنده نشاطله حركت ايدر اولدى؛ كنيسه ديوارلرى ايچنده، پاپالرڭ اللرنده عقل محبوس ايكن ممكن اولمامش ترقيات اثرى صوڭ عصرلرده بوڭا كوره آسانلقله حاصل اولدى.

كنيسه سلطه‌سندن عقلڭ نجاتى بركه‌سنده مدنيت دنياسى ترقى ايتدى. او وقت اسلام مدرسه‌لرى كتب كلاميه حاشيه‌لرينى مطالعه ايتمكله مشغول ايدى، اسلام قلملرى متون شروح حواشى يازمق هوسيله مبتلا هم مغرور ايدى. او وقت عالم اسلاميت‌ده اهل اسلامڭ عقلى، فكرى مقلد فقيه‌لرڭ مغرور متكلملرڭ اللرنده طوتقون ايدى. بوتون دماغى استيلا ايتمش سكته تأثيريله اولسه كرك، عالم اسلاميت جانسز، حركتسز قالدى، ايندى!

Из фондов Российской национальной библиотеки

بیوك رەفورماتور مارتن لوتەرنڭ او تاریخی کونلری — دولت عثمانیه سلطانلرینڭ الڭ بیوگی سلطان سلیمان قانونی کونلرینه مصادف ایدی. یعنی او وقت نصرانیت دولتلری اسلامیت دولتنه نسبتله ضعیف ایدی. لکن مارتن لوتەر کبی بیوك مجددڭ برکەسیله نصرانیت عالمی ترقیات یولنه یوز طوتدی؛ اما ابن کمال، ابو السعود کبی کلامیون شیخ الاسلاملرڭ برکەسیله اسلامیت عالمی تدنی اینشلرینه ایندرلدی. یعنی: عقلڭ آزادلغی برکەسنده مدنیت دنیاسی ترقی ایتدی؛ عقلڭ طوتقونلغی شوملغنده اسلامیت عالمی ایندی.

کلەجكده اولاجق شو دهشتلی حقیقت تاریخیەدن نبوت لسانیله گویا انذار ایتمك یولیله اولسه کرك، فیلسوف اسلام صوقور ابو العلا حضرتلری "اللزومیات" ده

رقوا ورقدنا فاعتلوا فی هوینا
وتلك المراقی غیر هذی المراقد

دیمش.

یعنی: ترقی ایتدیلر، اما بز اویودق. بزم اینو سایەسنده بیودیلر. او ترقیات یوللری شو غفلت یاتاقلرینه البته باشقه ایدی.

عقل طوتقون اولوب تفکردن محاکمەدن محروم قیلنور ایسه، فعالیت عصبلرینەده سکته عارض اولوب انسان عطالت بلیەسنه مبتلا اولور ایسه، او وقت الڭ ضعیف سبب بیله انسان اوزرینه دهشتلی تأثیرینی اجرا ایدەبیلور.

بوڭا کورە اولسه کرك، درویشلر طرفندن نشر قیلنور سقیم تکیه فکرلری، دنیا حیاتنه دائماً لعنت اوقور منبر وعظلری، راحتی سعادتی یوقلقده آرار زاهد نظرلری، هر شیده شیطان اثرینی کورر صوفی فلسفەلری — اهل اسلامڭ طوتقونلقده معذب عقللرینه قلبلرینه تأثیر ایده بیلدی.

بوڭا کورە، عالم اسلام هم عقلاً هم بدناً عطالتده قالدی. بوڭا کورە مدنیت دنیاسی ترقی اینمش ایکن، اسلامیت عالمی ایندی. بوڭا کورە مدنیت

Из фондов Российской национальной библиотеки

دنیاسیله اسلامیت عالمی آراسنده بیوك تفاوت وجوده کلدی. بوکا کوره، بری ریاست شرفنه بندی، دیگری اسارت ذلتنه ایندی.

شو مسئله‌ده بنم نظرم شودر. اسلامیتك سیاسی هم ادبی تاریخلرینی مطالعه برکه‌سیله شو نظر بنم قلبمه تلقین قیلنمش ایدی. شو کونگی احوالك سببلرندن چاره‌لرندن بحث ایتمش ادیبلرك اثرلرینی‌ده مطالعه برکه‌سیله بنم او نظرم تأکید قیلندی.

کوکلمده قوتلنمش شو اعتقادك سوقیله، طوعاً یاکرهاً بن حرکت ایدر اولدم. نه یازمش ایسه‌م، نه سویله‌مش ایسه‌م، همه‌سی شو اعتقادمك ارشادیله ایدی. هر بر سوزمدن، هر بر سطرمدن یالکز بر مقصودم وار ایدی: عقلی، فکری اسارتدن آزاد ایتمك؛ مذاهب طرفندن کوسترلمش حدودلری هدم ایتمك؛ مذاهب طرفندن باغلانمش قیودلری تماميله قیرمق؛ اختیارمزی، اراده‌مزی ضعیفلکدن چیقارمق. یعنی عقلمزه حریت، اراده‌مزه قوت ویرمك.

بنم مقصدم یالکز شو ایدی. زیرا بوتون عالم اسلامیتی استیلا ایتمش احوالك الك بیوك سببی — عقلك محبوسلکی، اسیرلکی هم‌ده اختیارك ضعیفلکی ایدی.

اسلامیتك حقلغنه، عالیلکنه، قدسیتنه، سماویلکنه علی‌الیقین ایمان ایدرم. بوکا کوره، اوفاق مذهبلرك طار دائره‌لرنده اسلامیت کبی مقدس بر دینك تعلیملری هیچ بر صورتله محدود اولاماز. اویله طار دائره‌لرده محدود اولمق اسلامیت حقنده البته بیوك قصوردر. شو جهتله‌ده مذاهب حدودلرینی بن البته انکار ایدرم.

اسلامیت قاشنده عقل محدود دکل ایدی، مطلق ایدی الك بیوك حجت الهیه اولمق اوزره معتبر ایدی. اسلام حکومتلری نظرنده‌ده عقلك فکرك حریتی حقوق ابتدائیه‌دن حقوق طبیعیه‌دن ایدی. مذهبلردن برینی التزام طارلغی‌ده سلف عصرنده یوق ایدی. عقلی براقمق، عقلك نفوذینی چیکله‌مك، علوم ومعارفه دشمن کوزیله باقمق، اربابنه لعنت اوقلری آتمق، حریت یوزینه کفر لکه‌سی

Из фондов Российской национальной библиотеки

یاقمق کبی جنون هم وحشت بلیه‌لری کلامیون اربابنه — قاتولیك دنیاسنده یدی عصر دوام ایتمش مدهش عذاب محکمه‌لرندن، انکیزیسیون محکمه‌لرندن میراث اولمق یولیله سرایت قیلمش اولسه کرك. یوقسه، اویله جنون اویله وحشت اسلامیت روحیله هیچ بر صورتله قرار بولاماز.

کلامیونڭ جدلیاتله زهرلنمش قانلرینه، الزام ایتمك یوز یرتمق خاطر قرمق هواسیله قابارمش یورکلرینه عذاب محکمه‌لرینڭ وحشتلری آسانلقله سرایت ایتدی. کلامیون دین نامیله او وحشتلری اسلامیت عالمنده قبول ایتدردیلر. دین نامیله تلقین قیلنمش او بلیه‌لر دماغلره قلبلره طامورلرینی صالدی. بوڭا کوره، اهل اسلامڭ عقلی، اراده‌سی، بلکه همه قوه‌سی طوتقون قالدی. شو طوتقونلق همه فتنه‌لرڭ همه بلیه‌لرڭ اڭ اصل سببی ایدی.

طوتقونلقدن قوتولمق — سلامتڭ یوللرینه سلوكڭ یالڭز بر چاره‌سیدر. عقل، اراده نجات بولمامش ایکن، دیگر چاره‌لرڭ همه‌سی فائده‌سز، نتیجه‌سز قالور.

بوڭا کوره، بن عقلده، فکرده، فهمده حریت مسلکنه سلوك ایتدم، مذهب تابعلری طرفندن التزام صورتیله اعتبار قیلنور حدودلری انکار ایدر اولدم، بایتاق مسئله‌لرده مذهب اربابنه جسارتله مخالفت ایتدم. اولگی بیوکلری تخطئه دعواسیله دگل ایدی، بلکه عقلڭ فکرڭ حریتی، اسلامیتڭ اتساعی علویتی حقنده اعتقادمی کوسترمك ملاحظه‌سیله ایدی.

بن شو مسلکمی التزام ایتدم. طوتقونلقدن نجاتمزڭ بر مقدمه‌سی کبی ایدی. همده بزم شو کونگی حاجتلرمزه اڭ موافق بر مسلك ایدی. کله‌جك اعتباریله ضرری البته یوق، فائده‌لری البته بولنه‌جق ایدی.

بنم قوه شعریه‌مله انشا قیلنه بیله‌جك ادبیات، بنم دماغم قوتیله خلق قیلنه بیله‌جك افکار، بنم کوڭلمدن چیقه بیله‌جك حسیات البته اوفاق اولاجق ایکن، بن رومان کبی اثرلر یازمقدن صاقلاندم. اوفاق فکرلری، دون حسیاتی اوقوچیلرڭ کوڭللرینه تلقین ایتمك، پاك قلبلری زهرله‌مك، بنم نظرمده، مفید دگل ایدی.

انسانڭ عقلنه، اراده‌سنه، افکارینه مذاهب طرفندن قویولمش قیودی

Из фондов Российской национальной библиотеки

قرمق، حدودی هدم ایتمك قصدیله، بن بایتاق مسئله‌لری روسیه مسلمانلرینه عرض ایتدم. قصدم البته خیر ایدی. مقصد حاصل اولاجق ایسه، برکه‌سی‌ده فائده‌لری‌ده البته بیوك اولاجق ایدی. او مسئله‌لرك‌ده هیچ بری آز چوق اهمیتدن خالی دگل ایدی. بزم اجتماعی حاللرمز جهتیله‌ده، اسلامیت تعلیملرینه علویت ویره بیلمك جهتیله‌ده مسئله‌لرك هر برنده البته اهمیت وار ایدی. ضررلری بولنمامق جهتیله او مسئله‌لرك هر بری «محبت» حکایه‌لرندن عشق رومانلرندن، عموماً ئه‌روتیزم قلمیله تألیف قیلنور اثرلردن هرحال‌ده البته گوزل ایدی.

مسئله‌لرك الك مهملرینی کله‌جك فصل‌ده، انشاءالله بیان ایدرم. شو فصلك نهایه‌سنده شو کونگی ادبیاتمزه نظرمنی اجمال ایده‌یم.

ادبیاتمزك لسانی، بنم نظرمده، اوقدر درست دگلدر. صرف خطالری‌ده، نحو خطالری‌ده بلاغت خطالری‌ده، ادبیاتمزده کثرتله بولنور. شو کونگی قلملرك مساهله‌دن ناشی گناهلری لسانمزه‌ده یوغار ایسه، بابالرمز النده ترقی ایتمش لسانمز تدنی ایدر، بر طاموردن طارالمش تورك بوتاقلری هیچ بر وقت برلك ییمشلرینی ویره‌مزلر، کیتدکجه آرا یراقلاشور.

ادبیاتمزك شو کونگی مسلکی‌ده بزم حاجتلرمزه بنم نظرمده اوقدر موافق دگلدر. «محبت» حکایه‌لری، عشق رومانلری، باشقه‌ملتر رومانلرینك ترجمه‌لری، عمومیتله جدیتدن اوزاق سفاهت دنیاسنه قریب ئه‌روتیزم قلمیله یازلمش اثرلرك هیچ بری بزم حاجتلرمزه موافق دگلدر.

مدنیت دنیاسنده هر شی واردر. بز، هر جهتدن ضعیف ایکن، همه حاجتلرمزدن محروم ایکن، مدنیت دنیاسنك یالگز اویونلرینه سفاهتنه تقلید ایدر ایسه‌ك، مدنیت دنیاسنده «آچی تجربه» لسانیله سویله‌نوب طورر دهشتلی عبرتلره قولاق ویرمز ایسه‌ك، کیتدکچه آرتوب کیدر جنایتلرك سفالتلرك سفاهتلرك خسته‌لکلرك سببلرندن کوز یومار ایسه‌ك، استقبالمز بزی ممنون ایتمز.

ادبیاتمزی جدی اثرلره حصر ایتمك، مدنیت دنیاسندن یالگز علوم معارف صنائع کبی همه حاجتلرمزی بوتون قوتمزله اقتباس ایتمك، اویونلری

Из фондов Российской национальной библиотеки

رومانلری موقت صورتده گنه ایسه‌ده بر طرفه براقوب بالالرمزی تجارت زراعت عملر وحیله‌تربیه قیلاطورمق‌شو کونگی‌احوالمزنڭ اقتضاسنه کوره لازم اولسه کرك.

نجاتمزنڭ چاره‌سی، ترقیاتمزنڭ یولی، بنم نظرمده، یالڭز شودر.

— ٦ —

بنم قلمله نشر قیلنمش مسئله‌لر.

بن عالم اسلامیت‌ده ظاهر اولمش مذهبلرنڭ هر برینی مقلدلرنڭ هر برندن البته زیاده احترام ایدرم. یقینی ایمانم اقتضاسیله اسلامیتی‌ده مذهبلرنڭ هر برندن البته اوستون اعتقاد ایدرم. مذهبلرنڭ برنده یا همه‌سنده اسلامیت محصور قالدی دیمك مذهبلری مجتهدلری احترام اولماز، اما اسلامیتی، نسخ ایتمك درجه‌سنده، تنقیص اولور.

عقل، بنم نظرمده، اڭ بیوك بر حجت الهیه‌در، مطلقدر، حدودنڭ هیچ بریله محدود دگلدر. اسلامیتنڭ هر مذهبدن اوستونلگی، عقلڭ اڭ بیوك حجه‌لگی تا ابد باقیدر.

بوڭا کوره، بن قران کریمڭ آیت کریمه‌لرینه، شارع کریمڭ سنتلرینه فقیهلرنڭ مذهبلرینی، کلامیونڭ جدللرینی، صوفیلرنڭ خیاللرینی، فلسفیلرنڭ قیاسلرینی، سیاسیلرنڭ هولرینی، اجتماعیلرنڭ نظرلرینی هیچ بر صورتله تقدیم ایده‌مم. شو مذکور شیلرنڭ هیچ بری قران کریمڭ آیت کریمه‌لرینه، شارع کریمڭ سنت نبویه‌لرینه هیچ بر وقت حاکم اولاماز.

بنم هر بر فکرمڭ مرکزی، هر بر سوزمڭ اساسی اشته شودر. بویله متین بر مرکزده قرار ایتدکدن صوڭ، بن البته هر بر فکرمی حریتله عرض ایده بیلورم. فکرمده بیوك بر اهمیت کورر ایسه‌م، دینم فرمانیله، او فکره‌ی البته نشر ایدرم.

شو کونه قدر بنم قلمله نشر قیلنمش مسئله‌لرنڭ هر بری شو طریقله نشر قیلنمش ایدی.

بوراده او مسئله‌لرنڭ آراده اڭ مهملرینی رقم صره‌سیله بیان ایده‌یم.

١) اصحاب كرام عصرنده يازلمش مصاحف مسئله‌سيدر.

اسلاميتك اساسى كبى اعتبار قيلنه بيلور شو مسئله‌ده راويلرك لسانيله محدثلرك سنديله مؤرخلرك قلميله حقلقدن بعيد هم غايت غريب سوزلر يازلمشدر. اويله غريب سوزلردركه اگر او سوزلرك بعضلرى ثابت اولا قالسه، قران كريمك آيت كريمه‌لرنده تواتر بولنماملق لازم اولور ايدى، دشمن طرفندن اسلاميت اوزرينه هجوم يوللرى‌ده حاضرلنمش اولور ايدى.

حديث هم تاريخ كتابلرينى اوقور ايكن، مصاحف تاريخنه دائر همه سوزلرى طوپلادم. شارع حكيمك اصحاب كرامك قران كريم آيت كريمه‌لرينى حفظ هم تبليغ حقنده هر فرضدن زياده اعتنالرى، قران كريمك همه كلمه‌لرينى حركه سكونلرينى ضبط وظيفه‌سنده سلفك بوتون قوتله اجتهادلرى بنم كوزمده بر حقيقت قطعيه ايدى. او سوزلرى شو حقيقت قطعيه ايله وزن ايتدم. بونك بركه‌سنده، بن بلا شبهه حق البته قطعى بر فكر حاصل ايتدم. او فكرم قطعى حقيقتلرك نتيجه‌لرى ايدى. بوكا كوره، او فكرمى، مبارك بسمله اولور اميديله، الك اول «تاريخ القران والمصاحف» اسملى كتاب‌ده نشر ايتدم. درست، بيوك مؤرخلرك محدثلرك بايتاق سوزلرينى انكار ايتدم، لكن اسلاميتك اساسنه دائر مسئله‌ده قطعى حقيقتلرك اعانه‌لرى بركه‌سنده ايدى. شو مسئله‌ده الك بيوكلرك سوزلرينه انكار ايتمش ايسه‌م‌ده، هم تاريخ جهتيله‌ده هم برهان دلالتيله‌ده هم دين حكميله‌ده اصابتمى دعوى ايدرم.

٢) قران كريمك «احرف سبعه» سى.

قران كريم، همه امتك اتفاقيله قبول قيلنمش حديثك بياننه كوره، يدى حرف اوزرنده اينمشدر. رسول كريم عليه الصلاة والسلام حضرتلرينك حياتنده، ابو بكر رضى الله عنه حضرتلرينك خلافتنده او يدى حرفك همه‌سى هم حفظ قيلنمش هم‌ده مصحف‌ده تماميله يازلمش. شو حقيقت، بلا شبهه، شويله‌در. بن شو نقطه‌ده اهل علمك همه‌سيله اتفاق ايدرم. لكن خليفه بالحق امام عثمان رضى الله عنه حضرتلرينك خلافتنده، زيد بن ثابت قلميله يازلمش سكز مصحف،

Из фондов Российской национальной библиотеки

اهل علمك سوزينه كوره، يالگز بر حرف اوزرينه جمع قيلنوب، احرف سته اجماع قراريله ياخود الك صوڭ عرضه اشارەسيله منسوخ ايمش. بن شو نقطەده اهل علمك همەسنه قطعی صورتده مخالفت ايدرم. شومسئلەيی بش آلتی سنه مقدم شاطبيه مقدمەسنده، صوڭره "العقيله" ايله "ناظمه" شرحلرنده تفصيلاتيله بيان قيلوب، اهل علمك سوزلرينی آچيق صورتده ابطال ايتدم.

بكّا كوره، قران كريمك هر بر كلمەسی هر بر حرفی "كما نزل" باقيدر، محفوظدر. يدی حرفدن هيچ بر حرف هيچ بر نقطه نسخ قيلنمامشدر. ۳۵ — ٤٠ سنه امتدادنده متواتر اولمق صفتيله دوام ايتمش احرف ستەيی حضرت عثمانك بر فرمانيله ياخود ناسخلرك همتيله اونوتدرمق ممكن دگل، الك بيوك بر محالدر.

شوالك مهم ايكی مسئلەده بنم فكرم اهل علمك اجماعنه مخالف كبی ايسەده، قران كريمك مقدسلگنه عصمتنه يالگز بر اساس اولمق شرفيله، عموم اهل اسلامك الك بيوك تقديرلرينه البته نائل اولور. انشاءالله.

۳) آيت كريمەلرك معنالرينی حكملرينی نسخ ايتمك مسئلەسی.

نسخ مسئلەسنده هر نه قدر اختلاف وار ايسەده، اكثريت نظرنده نسخك هم جوازی هم وقوعی ثابت اولمشدر. نسخ عاشقلری ايكی يوزدن زياده آيت كريمەلری نسخ ايتمشلر. آيت كريمه معنالرينی تفسيرده اختلاف اقتضاسيله منسوخ آيتلرك عددنده اختلاف وار ايسەده، الاتقان فی علوم القران روايتنه كوره، يكرمی بر آيت كريمه بالاجماع منسوخ ايمش. "افادة الشيوخ بمقدار الناسخ والمنسوخ" اسملی كتابده هندوستان نوابلرندن صديق حسن حضرتلرينك تحقيقاتنه كوره، بش آيت كريمه بالاتفاق منسوخ ايمش.

شو نسخ مسئلەسندەده اهل علمك همەسنه ممنونيتله مخالفت ايدرم. اهل علم نظرنده بالاجماع منسوخ آيت كريمەلرده نسخ، بكّا كوره، جائز دگلدر، بلكه ممكن دگلدر. "اوزون كونلرده روزه" كتابی شومهم مسئلەيی تفصيلاتيله بيان ايتمشدر.

قران كريمك بلاغت اعجازيەسنه يالگز بنم رأيم موافق اولور ايسه،

امتڭ مصلحتی هم عزتی بنم رأیمه موافق تفسیری طلب ایدر ایسه، بن او رأیمی البته حریتله بیوك ممنونیتله نشر ایدرم.

٤) آیت کریمه‌لری تفسیر مسئله‌سی.

زمخشری، رازی، بیضاوی کبی کلام امامل‌رینڭ کلام اصولیله تفسیرل‌رینه عموماً، بعض فقیهلرڭ مذهب روحیله تفسیرل‌رینه خصوصاً مخالفت ایدرم. قران کریمڭ معجز جمله‌ل‌رینی اصلاح دعواسنه جسارت ایدر اعلاچیلرڭ ادبسزلکل‌رینه شدتله البته اعتراض ایدرم. اللزومیات‌ده، قواعد فقهیه‌ده، اوزون کونلرده روزه‌ده، طیبه‌ده بوڭا دائر بایتاق سوزلر یازدم.

مذهبلرڭ برینه تابعیت ذلتلرندن، کلام اصوللریله تحریف قیلنمق نقیصه‌لرندن قران کریم، بنم اعتقادم‌ده، البته پاکدر. اعلاچیلرڭ اصلاحلرینه احتیاج مسکنتلرندن قران کریمڭ معجز نظمی البته مستغنیدر.

قران کریمڭ معنال‌رینه نظمنه نظرم شویله ایکن، مفسرلرڭ تفسیرل‌رینه اعتراض‌ده بن البته معذور اولورم، مخالفتم، دینم اقتضاسیله، بڭا بلکه واجب اولور.

٥) احکام فقهیه‌ده مجتهدلره مذهب امامل‌رینه مخالفتم مسئله‌سی.

بایتاق مسائل فقهیه‌ده مذهب امامل‌رینه بن مخالفت ایتدم. اللزومیات‌ده، ادبیات عربیه‌ده، قواعد فقهیه‌ده، اوزون کونلرده روزه‌ده او مسئله‌لری تفصیلاتیله بیان ایتدم. هر بر مخالفتمی برهانیله کوستردم. مثلا:

مسکرات حکمی حقنده مذهبلرڭ هر برنه، با خصوص حنفی مذهبنه اللزومیات‌ده مخالفت ایتمش ایدم. بڭا کوره، مسکراتڭ هر بر نوعی آیت کریمه‌لرڭ نصوصنه بلا واسطه داخلدر. مسکراتڭ حکمی یالڭز قیاس اعانه‌سیله دگل، بلکه قران کریمڭ عباره‌سیله قطعی صورتده ثابتدر. شو نظرڭ متانتی اصول فقه آشنال‌رینه البته معلومدر. شو نظرڭ اهمیتی هیئت اجتماعیه مصلحتلری اعتباریله البته بیوکدر.

طلاق مسئله‌لرنده‌ده مذهب امامل‌رینه مخالفتی بن لازم کوردم. طلاق، مذهب امامل‌رینڭ اجتهادی کبی، هر حال‌ده، یعنی قصد یوق صورتلرده‌ده، اکراه

صورتلرندەدە، خطا صورتلرندەدە، عذر يوق صورتلردەدە واقع اولور ايسە، حسابى يوق حقوقك اساسى اولان عقد نكاح صوڭ درجە ضعيف اولور ايدى. مدنيت اساسى اولان عائلە ارتباطى "اوهن من بيت العنكبوت" اولور ايدى؛ ميراث قاعدەسى تماميلە متزلزل اولور ايدى؛ شارع كريم لسانندە ملعون اولمش تحليل بليەلرينە ابتلا زيادەلشور ايدى.

بن بوڭا كورە، طلاق مسئلەلرندە مذهب امامليرنە مخالفت ايتدم. درست، طلاق مشروعدر. خاتونلرى احترام ايتمك، عائلەلرە نجات قاپولرينى آچمق ملاحظەلرينە كورە، طلاق رخصت اولمشدر. لكن مصلحت ملاحظەسيلە مشروع اولمش رخصتلرى سوء استعمال ايتمك حكم شريعتدە جائز دگلدر. بوڭا كورە، عذر يوق صورتلردە، قصد يوق صورتلردە، اكراه صورتلرندە طلاق وقوعنە بن مخالفت ايتدم. شو نظرمى قواعد فقهيەدە اصوليون ذوقنە موافق طريقدە بر آيت كريمە ايلەدە تأييد ايتدم.

اميد ايدرمكە بويلە مسئلەلردە اصابت شرفى انشاءالله بنم طرفدەدر. بيوك مجتهدلرە مخالفتم هيچ بر صورتدە هوا ياوهم اقتضاسيلە دگل ايدى. بلكە دليل ارشاديلە، مصلحت طلبيلە ايدى. بويلە مخالفتلردە بن، انشاء الله، معذورم.

بنم مخالفتم يالڭز طلاق مسئلەلرينە محصور دگل ايدى. اجتماعى حاللرمزە دائر بايتاق مسئلەلردە بن مخالفت ايتدم. او مسئلەلرڭ بعضلرينى مناسبت چيقدقچە قواعد فقهيەدە بيان ايتدم. هر برندە هم دليلم، هم عذرم وار ايدى.

قواعد فقهيەدە بيان قيلنمش مسئلەلر آراسندە رقيت مسئلەسىدە وار ايدى. شو مسئلە تاريخ انسانيتدە ظاهر اولمش سيئەلرڭ اڭ بيوگى اولوب، حقوق صحيفەلرندە بيان قيلنور مسئلەلركدە البتە اڭ مهميدر. غايت شديد وحشت اثرى اولان شو سيئەيى فقهاى اسلام بالاجماع قبول ايتمشلر ايسەدە، اسلاميتى اوسيئەدن تنزيە ايتميە بن، الحمد لله، موفق اولدم. عالم انسانيتدە تاريخى اسبابڭ قوتيلە تورەمش اوسيئەيى اسلاميت، بنم اعتقادمە كورە، رفع

ایتدی، رقیتی قران کریمڭ آیت کریمه‌لری نسخ ایتدی. ظهور اسلامیتدن صوڭ هیچ بر انسانڭ رقبه‌سنه اهل اسلام قوتیله رقیت وضع قیلنمادی، رقیتی احداث بالکلیه منع قیلندی. اولگیلردن قالمش رقیتی رفع ایتمك ایچون شریعت اسلامیه گوزل گوزل تدبیرلر کوستردی. امه‌لرڭ بالالرینی رقیت بلیه‌سندن صاقلامق ایچون، امه‌لری نکاحلنمك منع قیلندی. بلکه هم امه‌یی هم بالاییی آزاد ایتدرمك تدبیریله "ام ولدلك" قاعده‌سی وضع قیلندی.

"رقیت" مسئله‌سنده دلیللرمی قواعد فقهیه‌ده بیان ایتمش ایدم.

"اسلامیت رقیتی نسخ ایتدی!" جمله ذهبیه‌سی اسلامیتڭ محاسنی صحیفه‌لرنه بنم قلمله قید قیلنمش ایسه، بن بوڭا قناعت ایدرم.

اسلامیت شرفی نامنه بویله مسئله‌لرده ادب دائره‌سنده حریتله مخالفت ایتدکدن صوڭ، عبادت مسئله‌لرنده‌ده مخالفتدن قورقمادم. او مسئله‌لرڭ بعضلری "اوزون کونلرده روزه" ده علی التفصیل بیان قیلندی. روزه آیت کریمه‌لری، روزه رخصتلری، کفارت مسئله‌لری حقنده سویلنمش سوزلرم شارع کبیر علیه الصلاة والسلام حضرتلرینڭ حضورنده انشاء الله مقبول اولور. اوفاق حسنه‌لر برکه‌سنده‌ده بنده‌لرینی عفو ایدن غفور — اوسوزلرم برکه‌سیله بلکه بنی‌ده عفو ایدر.

بونڭله برابر روزه رخصتلری حقنده بنم نظرم بیوك اهمیتی حائز اولسه کرك. چونکه مشقتی یوق سفر عذریله افطار مشروع قیلندقدن صوڭ، طاقتدن طیش مشقتلی حاللرده افطار مشروع اولماز ایسه، شریعت اسلامیه‌ده اطراد بولنمامق، کلی مصلحتلر ملاحظه‌سیله مشروع عبادتده بیوك ضررلر بیوك مشقتلر بولنمق، اسلامیتدن انسانلری تنفیر ایتمك کبی محذورلر لازم اولور ایدی.

کفارت یوقلغی مسئله‌سنده‌ده بنم نظرم اهمیت اجتماعیه‌یی حائزدر. زیرا عبادتلری جبراً الزام ایتمك عبادتڭ روحنه تماميله مخالفدر. چونکه خالص اولمق، یعنی رغبتله نشاطله اختیارله لوجه الله ادا قیلنمق عبادتڭ اڭ بیوك روحیدر.

قطعی دلیللر بنم نظرمی تأیید ایدرلر ایسه، کلی مصلحتلر بنم نظرمده

Из фондов Российской национальной библиотеки

بولنور ایسه، مذهب اماملرینه مخالفت حقنده بن البته معذور اولورم.

٦) اصول فقه امامرینه مخالفتم مسئله‌سی.

شریعتڭ اصللرینی دلالت لفظیه اقسامنه حصر ایتمش اصولیون امامرینه بن بایتاق مسئله‌لرده مخالفت ایتدم. بکا کوره، احکامڭ منبعلری دلالت لفظیه اقسامنه منحصر دگلدر، شریعتڭ اصوللری‌ده یالکز دورتدن عبارت دگلدر. شو نظرمی الموافقات مقدمه‌سنده، "اوزون کونلرده روزه" ده بیان ایتدم.

عالم انسانیت‌ده ظاهر اولا بیله‌جک حوادثڭ نهایتسزلگی، اسلامیتڭ احاطه‌سی علویتی، مدنیت ترقی ایتدکجه شریعتڭ بقاسی وفاسی یالکز بونگله اولور. شویله ایسه، اصول امامرینه مخالفتم‌ده‌ده بن البته معذور اولورم.

فقه اسلام، حقوق اسلامیه مسئله‌لرنده اصول فقهڭ غایت بیوک اهمیتی واردر. اصول فقه مسئله‌لرندن حریتله بحث ایتمك شو کون البته ضروردر. هم اسلامیتڭ هم عموم امتڭ مصلحتلری بونی طلب ایدر.

٧) کلام مذهبلرینه استخفاف کوزیله نظرم مسئله‌سی.

انسانڭ ایمانی، بنم نظرمده، اڭ مقدس بر شیدر. بونڭ اوزرینه اسلامیت ایمانی لسان شارع‌ده کون کبی آچیق بیان قیلنمش اڭ ابتدائی حقیقتلری اعتقاددن عبارت ایدی. کلام مذهبلری جدل اصوللرینه اڭ قبیح تعصب یوللرینه سلوك ایدوب اهل اسلامڭ ایمانلرینی بالالر اویونچغی کبی استخفاف ایتدیلر، بوندن صوڭ ازاله‌سی ممکن دکل بلیه‌لری عالم اسلامیت باشنه ایندردیلر، قران کریم‌ده کوسترلمش هدایت یوللرینی براقوب اوزلرینڭ هذیانلرینی ایمان برهانلری اولمق صفتیله نشر ایتدیلر. قلبلرده اڭ بیوك تحیر بلیه‌سی اورونلاشدی. همه خیراتڭ منبعی اولاچق ایمان — همه فسادڭ اڭ بیوك سببی اولدی.

بوڭا کوره، کلام مذهبلرینه استخفاف کوزیله نظر ایدر اولدم. امام ابو حنیفه امام مالك امام ابو یوسف کبی اڭ بیوك مجتهدلرڭ کلام مسئله‌لرینه نظرلری‌ده بکا قوت ویرور ایدی. متکلملرڭ، خصوصاً حاشیه‌چیلرینڭ اسلامیتدن،

کتاب سنتدن اکثریتله غفلتلری بکا جسارت ویرور ایدی. اسلامیت عقیده‌لرینی احترام ایتمك بنم طرفمده ایکن، ایمان مسئله‌لرنده قران کریم بیانیله اکتفا ایتمك همه اهل اسلامك الك مفید وظیفه‌لری ایکن، کلام مذهبلرینه اعتراض‌ده بن انشاءالله حقلی اولورم. اوزلرندن باشقه همه انسانلرك ایمانلرینه استخفاف کوزیله نظر ایدر مذهبلرك نظرلرینی بن البته استخفاف ایله بیلورم.

٨) مهدی مسئله‌سی کبی مسئله‌لری نیچون انکار ایتدم؟

شارع کبیر رسول کریم سید الوجود علیه الصلاة والسلام حضرتلرینك لسان نبوتلریله سویلنمش «فتن» حدیثلری بلا شبهه درستدر، او حدیثلرك اهمیتلری البته بیوکدر. هر محدثدن زیاده بن او حدیثلری البته تصدیق ایدرم. بنم انکارم او حدیثلرك اوزلرینه عائد دگلدر، بلکه او حدیثلره تفصیل یا تفسیر یولیله سویلنمش سوزلری همده وهم بلیه‌سیله طوغمش فکرلری بن شدتله انکار ایدرم.

انسانك سوزی، فکری هر نه قدر خطا اولور ایسه‌ده، انسان هر بر سوزینی هر بر فکرینی هر حالده درست اساسلرك بری اوزرینه بنا ایدر. خطا فکرلر اکثریتله درست اساسلر اوزرینه بنا قیلنمش اولور.

حدیث کتابلرنده ام المومنین سیده عائشه حضرتلرندن روایت قیلنمش «الشیاطین تسترق السمع فتجیء بکلمة حق فیقذفها فی اذن ولیها وتزید فیها اکثر من مائة کذبة» کبی حدیثلر بوکا اشاره اولا بیلسه کرك.

بر درست سوز اوزرینه یوز یالان سوزی شیطان زیاده ایدر دیمك — بر درست فکر اوزرینه انسانك واهمه‌سی یوز خطا فکری بنا ایده بیلور دیمك کبیدر.

بوکا کوره اولسه کرك، معناسی درست بر حدیث اوزرینه یالکز بری درست متعدد مذهبلر تأسیس قیلنور، اکثری خطا فکرلر او حدیثدن استنباط قیلنور. بر درست معنی دائره‌سنده حسابی یوق بیهوده فکرلر طوپلانور.

قیامت، قران کریمك قطعی بیانلرینه کوره، بر حقیقت قطعیه‌در. اللهك

Из фондов Российской национальной библиотеки

یر یوزنده خلیفه‌سی اولمق اوزره خلق قیلنمش آدم — قیامته یاقین "آخر زمان„ ده خلق قیلنمشدر. شبهه یوق شویله‌در.

لکن قرب قیامتدن بحث ایدوب، قیامتڭ کونلرینی ساعتلرینی تعیین ایتمك، فسادی آخر زمان اقتضاسندن صایمق، آخر زمان دعواسیله فناالقلره میدان ویرمك، شریعت اسلامیه حکملرینی تعطیل ایتمك، خیراتی حسناتی یالگز اجنبیلره لائق کوروب براقمق، اسلامیتدن قضا قدر حکمیله دولت زائل اولاجغنه مؤمنلری ایناندرمق، یر یوزی اسلامیت عالمی تمامیله خراب اولدقدن صوڭ یالگز بر آدمڭ همتیله اصلاح قیلنه‌جغنه اهل اسلامی قاندرمق — شو یدی فکرڭ همه‌سی بر حقیقت اطرافنده طوپلانمش باطل او هامدن، الڭ مضر وسوسه‌لردن عبارتدر.

قیامت، اقتربت الساعه کبی آیت کریمه‌لرڭ آچیق بیانلرینه کوره، یاقیندر. لکن یاقین دیمك یوز سنه‌دن صوڭ بیڭ سنه‌دن صوڭ قیامت قوبار دیمك معناسنده دگلدر. قران کریمڭ عرفیله بزم حساب آراسنده غایت بیوك تفاوت واردر.

قران کریم "کل یوم هوفی شأن„ آیت کریمه‌سنده ثانیه‌لری ثالثه‌لری یوم عباره‌سیله تعبیر ایتمشدر. "وان یوماً عند ربك کالف سنة مما تعدون„ آیت کریمه‌سنده "اللهڭ ثانیه‌لری سزڭ بیڭ سنه‌ڭز کبی.„ دیمشدر. اویله ایسه، یاقینلغی‌ده قران کریمڭ اوز عرفیله تقدیر ایتمك دها گوزل اولور. اللهڭ ثالثه‌لری بزم بیڭ سنه‌مز قدر اولور ایسه، ثانثه‌لری دقیقه‌لری ساعتلری کونلری نه قدر اولاجق.

وجود سلسله‌سنده الڭ صوڭ، آخر زمان‌ده خلق قیلنمش انسانیتڭ عمری بر ملیون سنه‌لك فرض قیلنور ایسه، ازلیت ابدیت عظمتنه نسبتله شو ملیون سنه بر ثانیه‌لك حکمی حائز اولاماز. سمای الوهیتدن الڭ صوڭ اینمش اسلامیت ایچون شو مدتڭ یوز بیڭ سنه‌لگی چوق ایسه، قیامته قدر قالاجق اسلامیت حقنده لا اقل اون بیڭ سنه محتمل کوسترلسه ایدی، اللهڭ فضلنه اسلامیت شرفنه دها زیاده مناسب اولامزمی ایدی؟

ایندکدن صوڭ بیڭ سنه یعنی بر «ثانیه» دوام ایتمه‌مش ایکن، قیامت غوغالری قوبارمق، مهدی دعوالری چیقارمق قران کریم حرمتنه اسلامیت شرفنه غایت بیوك جنایتدر، غایت بیوك دیوانه‌لقدر. قران کریمدن قبل اینمش تورات کبی کتابلر ایکی اوچ بیڭ سنه دوام ایتمش ایکن، بزم قران کریم، بزم الڭ گوزل شریعت اسلامیه‌مز لا اقل اون بیڭ سنه دوام ایتمز ایسه، بزم قرانڭ معجزلگی بزم شریعتڭ گوزللگی نره‌ده قالور؟

قیامت یاقیندر، لکن قران کریم عرفیله یاقیندر. عالم اسلامیت‌ده هادیلرده مهدیلرده چیقار، لکن ذلیل قالمش اسلامیتی اصلاح قیلمق وظیفه‌سیله دگل، بلکه ترقی ایتمش اهل اسلامڭ رهبری اولمق صفتیله، آرامزده حسابی یوق درویشلره گوزل گوزل درسلر ویرمك وظیفه‌سیله.

الان سیل الجور فی الارض قد طمی   فیا زمن المهدی اسرع واقبل!

شو کونه قدر نشر قیلنمش اثرلرمڭ هیچ برنده سنت نبویه‌لرڭ هیچ برینی بن انکار ایتمه‌دم، بلکه او سنتلرڭ اطرافنده طوپلانمش وهملری، اسلامیت شرفنه مناسب دگل اوفاق فکرلری، اسلامیتڭ عزت هم دولتینی یالگز ماضی‌یه حصر ایدر نظرلری بن البته شدتله انکار ایتدم. تاریخڭ قطعی شهادتیله ضررلری اثبات قیلنمش فکرلری انکار ایدر ایسهم، البته معذور اولورم.

ارقام صره‌سیله یوقاری‌ده کوسترلمش سکز مسئله هر جهتله بیوك اهمیتی البته حائز ایدی. بوڭا کوره، او مسئله‌لره دائر فکرمی حریتله سویله‌دم، یازدم، نشر ایتدم. هر سوزمدن هر فکرمدن مقصدم اسلامیت‌ده آیت کریمه‌لرده حدیثلرده وار الڭ بیوك علویتی کوسترمك ایدی. بوڭا کوره «ایمان» مسئله‌لرنده‌ده اهل علمڭ اکثرینه مخالفت ایتدم. «ایمان» مسئله‌لرنده اهل کلامڭ فکرلرینی مذهبلرینی شدتله انتقاد ایتمیه جسارت ایتدم.

— ٧ —

ایمان.

عالم اسلامیتڭ ادبی هم سیاسی تاریخلرنده ایمان مسئله‌لرینڭ غایت بیوك اهمیتی وار ایدی، واردر، همان بولنه‌جقدر.

Изображение Российской национальной библиотеки

ایمان، قلبده قرار قیلمش اعتقاد اولمق جهتیله، انسانڭ اخلاقنه، ارادەسنه، حرکتلرینه تأثیر ایدر، بلکه اخلاقڭ، همه حرکتلرڭ روحیدر. بوڭا کوره، حق اعتقادلردن، گوزل عاطفەلردن، پاك حسیاتدن عبارت اولان ایمان — اسلامیت نظرنده الڭ مقدس الڭ محترم رکنلردن حساب قیلنوب ایکی یورتده مدار نجات اولمشدر.

انسانڭ ایماننه اوفاق کوزله نظر ایدر مذهبلرڭ هر برینه بن، بوڭا کوره، حریتله مخالفت ایتدم. لکن اهل اسلام نظرنده الڭ مقدس اعتبار قیلنور عقیده اسلامیەیه دسیسه طریقیله قاتلمش زهرلری، یاخود غفلت یولیله قبول قیلنمش اوفاق نظرلری کوسترمك، کوستردکدن صوڭ شو کون ازاله ایتمك کبی آغر بر شی یوقدر. چونکه قاتلمش او زهرلرڭ، قبول قیلنمش اوفاق نظرلرڭ هر بری، اسکیلك حکمیله، شو کون ایمانڭ جزئی کبی حساب قیلنور. اویله شیلره اعتراض ایتمك ایمانڭ اوزینه اعتراض ایتمك کبی تلقی قیلنور. بوڭا اقدام ایتمك دهشتلی مهلك بر بلادر. مقصد آڭلانمامق، متهم اولمق، اوطرفدن تعصب زیادەلشمك، بوطرفدن سوز بیهوده ضائع اولمق کبی بیوك بلیەلر بوراده بولنور. بوڭا هر آدم جسارت ایدەمز. لکن بن سکوت ایدەمم. ایکی یورتده مدار نجات اولاجق ایمان مفسدەلرڭ الڭ بیوکلرینەده آلت قیلنمش ایکن، سکوت ایتمك، بنم نظرمده، کبیرەدر، بیوك گناهدر.

ایمانی، ایمانڭ همه رکنلرینی، دیانتی، فلسفەیی، انسانڭ همه فکرلرینی بن حقلق همده منفعت جهتلریله تقدیر ایدرم. بر تعلیمده حقلق هم منفعت بولنور ایسه، او تعلیم البته معتبر اولور. یا بطلانی معلوم یا ضرری ثابت تعلیم بنم نظرمده هر حالده مردوددر.

ایمانده دینده حقیتله برابر خیر سیاسی، منفعت اجتماعیه بولنمق البته لازمدر. تجربه یا عقلڭ حکمنه، منفعتڭ اقتضاسنه مخالف اولور شیلرڭ هیچ بری دین دگلدر ایمان دگلدر.

بوڭا كوره ايمان بنم نظرمده حق اعتقادلردن فائده‌سی وار عمللردن گوزل عاطفه‌لردن پاك حسياتدن، يعنى شو شيلرك هيئت مجموعه‌سندن عبارتدر. حق اعتقادك اهميتى‌ده يالڭز عملده ظاهر اولور اثريله‌در. اعتقاد — انسانك اخلاقنه عمللرينه تأثير ايدر ايسه، ضرردن منع ايدوب انسانى نافع شيلره سوق ايدر ايسه، اويله اعتقاد معتبر اولور. انسانك عمللرنده ظاهر اولماز اعتقادك بنم نظرمده حكمى يوقدر.

شارع اكبر رسول كريم سيد الوجود عليه الصلاة والسلام حضرتلرى "الايمان بضع وسبعون شعبه. فافضلها قول لا اله الا الله؛ وادناها اماطة الاذى عن الطريق. والحياء شعبة من الايمان." بيورمشدر.

شو جامع هم غايت مفيد حديث، همده من حيث المعنى بوڭا مرادف حديثلر همه اماملر طرفندن حديث كتابلرنده روايت قيلنمشدر. اوحديثلرك غايت آچيق بيانلرينه كوره، عمل، اعتقاد، اخلاق ايمانك ركنلريدر. ايمانك ركنلرى، شو حديثك بياننه كوره، محدود دگلدر. ركنلرك الڭ بيوگى الڭ افضلى اللهك برلگنه وارلغنه ايمان ايتمك، الڭ اوفاغى الڭ ادناسى يولدن اذالرى دفع ايتمكدر. ركنلرك الڭ ادناسنده "يولدن اذايى دفع ايتمك" كبى بر منفعت اجتماعيه معتبر ايسه، ديگر ركنلرك هر برنده منفعت اجتماعيه البته معتبر اولور. گوزل وظيفه‌لرى براقمقدن، منفور اشلرى قيلمقدن اوتانمق معناسنده اولان حيا — حديثك بياننه كوره — ايمانك بيوك شعبه‌سيدر.

ايمانك الڭ بيوك ركنى، شو حديثك بياننه كوره، اللهك برلگنه هم وارلغنه ايماندر. اللهك برلگى وارلغى بر حقيقت قطعيه‌در، انسانلرك هر برينه الڭ ساده طريقله معلوم اولور بر حقيقت فطريه‌در. شو ايمانك منفعت شخصيه‌سى‌ده منفعت اجتماعيه‌سى‌ده غايت بيوكدر. انسانك اوزينه اوزندن ياقين، هر برحالنده وكيل، همه حاجتلرنده كفيل، كريم مطلق بر الهك وجودينه ايمان — يالڭزلق هم وحشت دقيقه‌لرنده انسان ايچون الڭ بيوك انيس اولور، شدت هم آغرلق ساعتلرنده انسان ايچون الڭ بيوك معين اولور،

Из фондов Российской национальной библиотеки

انسانڭ سعادتی ایچون لازم اولان کوڭل راحتی یالـگز شو ایمان برکه‌سیله تأمین قیلنور، هیئت اجتماعیه امورلرینڭ انتظامی ایچون لازم اولان صداقت امانت استقامت کبی مبدألرڭ هر برینه یالـگز شو ایمان الڭ قوی اساس اولور، هر انسانڭ اوزینه کوره برغایه کمالیه‌سی قلبنده قرار قیلنمش شو ایمانی برکه‌سیله او انسانڭ کوزی اوڭنه قویولمش اولور. کریم مطلق رحیم مطلق بر اللهڭ وجودینه ایمانڭ فائده اجتماعیه‌لری فائده شخصیه‌لری لسانله قلمله حصر قیلنه‌ماز قدر چوقدر. کوڭل راحتی، هیئت اجتماعیه سعادتی شـو ایمانڭ الڭ گوزل ایکی فائده‌سیدر.

بوڭا کوره، یعنی قطعاً حقلغنه هم‌ده حسابی یوق فائده‌لرینه کوره، شو ایمان عقیده اسلامیه‌یه اساس قیلنمشدر.

شو حدیثڭ بیاننه کوره، رکنلرڭ درجه‌لری متفاوتدر. رکنلرڭ تفاوتی حسبیله، مؤمنلرڭ ایمان‌ده درجه‌لری‌ده متفاوت اولور. اللهڭ برلگنه ایماندن صوڭ، رکنلرڭ الڭ بیوکلری نماز، زکات، روزه، حج. بوندن صوڭ دیگر حسنات.

دین هم انسانیت وظیفه‌لری اولان رکنلری تمامیله علی قدر الاستطاعه ایفا ایدن انسان الڭ کامل مومندر. دیگر انسانلر خیراتلری حسناتلری نسبتنده درجه درجه مومن اولورلار. زیرا ایمان شعبه‌لرینڭ رکنلرینڭ درجه‌لری متفاوت اولدقدن صوڭ، مومنلرڭ ایمان‌ده درجه‌لری متفاوت اولماق ممکن دگلدر.

ایمانڭ شعبه‌لری اولان خیرات، حسنات، اعمال صالحه، شارع کریم لساننده قران کریم عرفنده، بنم اعتقادمه کوره، یالـگز آخرته متعلق امورلره منحصر دگلدر. بلکه آزچوق فائده‌سی وار عمللرڭ هر بری ایمانڭ شعبه‌سیدر. یا عقلڭ یا بدنڭ ملکه‌لرینی توسیع ایدر عمللر، یا دولت یا ملت فائده‌لرینی حقانیت یولیله تأمین ایدر خدمتلر، اوزلرینڭ درجـه‌لرینه کوره، ایمان شعبه‌لرینی تشکیل ایدرلر.

انسانـڭ هـمده بوتون انسانيتڭ سعادتنه سبب اولاجق اساس اولمق اعتباريله ايمان حق اعتقادلردن، خيرات حسناتدن، گوزل اخلاقدن، پاك حسياتدن عبارتدر ديدك. قران كريم آيت كريمه‌لرى، شارع كريم عليه الصلاة والسلام حضرتلرينڭ حديثلرى شو حقيقتى غايت آچيق بيانله بيان ايتمشدر.

لكن همه مومنلرى اوزينڭ كوله‌گه‌سى تحتنه جمع ايده‌جك سانجاق اولمق اعتباريله، كوكاره قدر ديگلمش بر "لواى دعوت" اولمق جهتيله، همه مومنلرى قارندش ايدر بر شعار اولمق صفتيله ايمان "لا اله الا الله، محمد رسول الله!" كلمهٔ طيبه‌سينى هم جانله هم لسانله سويله‌مكدن عبارتدر.

بر انسان شو سانجاق كوله‌گه‌سى تحتنه كلور ايسه، شو كلمه طيبه‌يى اوزينڭ لساننه ورد قيلور ايسه، همه عالم اسلاميتڭ قبله‌سنه يوزيله كوڭليله متوجه اولور ايسه، او انسان ملت اسلاميه اعضاسى اولور.

شو كلمه‌طيبه‌بركه‌سيله‌حاصل‌اولور ايمان، عمومى بر شعار، كلى جامعه‌اولمق جهتيله، اسلاميت نظرنده مقدس هم محترم ايمان اولور. شويله ايمانى وار بر آدم همه خيراتدن همه حسناتدن تماميله محروم رذيل سفيل اولور ايسه‌ده، حرمت اسلاميه‌سندن هيچ بر صورتـله محروم اولماز، اسلاميت دائره‌سندن چيقماز، تحقير قيلنماز، تكفير قيلنماز، حقوق دينيه‌سندن حقوق انسانيه‌سندن محروم قالماز.

اسلاميتڭ اڭ جامع اڭ بيوك شعارى اولان شو كلمه طيبه بركه‌سنده حاصل اولور ايمان، "انما المؤمنون اخوه" آيت كريمه‌سنڭ حكميله، عموم مومنلر اراسنده بر نسب معنوى قيلندى. ايمان حسبيله قارندشلك — عمومى ميللرده عمومى آرزولرده گوزل عاطفه‌لرده برلك بولندرمق ملاحظه‌سيله — سياست اسلاميه اساسنه وضع قيلنمش ايدى. ايمان قارندشلگى، "النبى اولى بالمومنين من انفسهم، وازواجه امهاتهم" آيت كريمه‌سنڭ حكميله قان قارندشلگندن اعتبارده اوستون قيلندى. — ازواج مطهره مؤمنلرڭ آنالرى اولوب، نبى

Из фондов Российской национальной библиотеки

کریم مومنلره اوزلرندن یاقین آتالری اولور ایسه، ایمان قارنداشلکی حقوق جهتیله قان قارنداشلغندن البته اوستون اولور.

بوتون عالم اسلامیت ایچون شو ایکی آیت کریمه‌ده کوسترلمش سیاست اسلامیه‌یی بیاندن بن بالکلیه عاجزم. لکن شو ایکی آیتک افاده‌لری غایت آچقدر، معنالری غایت کیکدر: اوز باشلرینه مستقل، بری دیگرینه هر جهتله برابر اهل اسلام، کلمه طیبه برکه‌سنده، قان قارنداش کبی قارنداش اولور ایسه، بوتون عالم اسلامیت — آتالری رسول کریم اولان — بیوک عائله‌یی تشکیل ایدر ایسه، او عائله اعضالرینک حقوق متقابله‌لری قان قارنداشلرک حقوقلرندن هم زیاده هم قوتلی اولور ایسه، قران کریم او بیوک عائله‌ده الک عادل امام اولمق صفتیله قائم اولور ایسه، بوندن‌ده گوزل بر سیاست بولنماز، یاخود بوندن‌ده گوزل سیاستی آرامق حاجت اولماز.

لکن، نه‌دندر، تاریخ اسلامیت‌ده شو سیاستک حکمی یوق ایدی، عهد رسالت‌ده بر اولمش امت اسلامیه اولگی عصرک اوزنده فتنه‌لر اقتضاسیله متفرق اولدی‌ده بوندن صوک عالم اسلامیت برلک یوزی کورمه‌دی. خلافت دعوالری، جبارلرک هوالری دینک قوتنه غلبه ایتدی؛ دینک الک بیوک قانونی یعنی جامعه‌سی ترک قیلندی. چینگیز قیامتلری، اسپانیا دهشتلری، صلیب محاربه‌لری اسلام دولتلرینی، یالکز مدافعه وظیفه‌لرینه اولسون، جمع ایله‌مدی.

اسلام دولتلرینک تاریخلرینه نظر ایدن انسان تعجب ایدر: مذهبلرده اختلافلری غایت سطحی ایکن، اهل اسلامک اوقدر افتراقلری بری دیگرینه عداوتلری، نصرانیت مذهبلرنده اختلاف غایت بیوک ایکن، خرستیانلرک او قدر برلکلری تعجب قیلنه‌جق بر حالدر. صلیب محاربه‌لرنده نصرانیت نصرانیلرک کلمه‌لرینی جمع ایتدی، لکن او ساعتلرده بری دیگرینه الک یاقین مسلمانلرده بیله برلک یوق ایدی. صلیب اردولرینه غلبه ایده بیلمش سلطان صلاح الدین ایوبی حضرتلری‌ده او وقت اهل اسلامی برلشدرمکدن عاجز قالدی. دشمن اسلامیتی خراب ایدر ساعتلرده او وقتک زاهدلری اوزمانک ولیلری تکیه‌لرده

Из фондов Российской национальной библиотеки

قاپانورلار ایدی. حلال طعام، فرض نماز حرام ساعتلرده اوزمانڭ ولیلری نافله نماز قیلورلار ایدی.

بوندن‌صوڭ هندوستان‌ده توركستان‌ده ایران‌ده توركیاده آفریقا قطعه‌لرنده وولغا بویلرنده كلمش اوفاق بیوك اسلام دولتلرینڭ حاللری بوندن گوزل دگل ایدی. دین دشمنی كبی اوز آرا محاربه‌دن، مملكتلرنده عفریت كبی فساددن باشقه همتلری یوق‌ایدی. اندلس دهشتلرینی اووقت اسلام دولتلری رضا كوزیله بلكه شادلق كوڭلیله تماشا ایدرلر ایدی. اندلس‌ده یالڭز دینلری ایچون تعذیب قیلنوب قتل قیلنور حسابی یوق مسلمانلرڭ الڭ سوزشلی فریادلرینی التذاذ قولاغیله ایشیتوب طورمش توركیا دولتی اومسكینلرڭ بر قاچ دفعه استمدادلرینی هر دفعه رد ایدر ایدی. تجاری، سیاسی معاهده‌لر عقدینی طلب قیلوب دولت عثمانیه قاپوسنه مراجعت ایتمش بر طاقم هندوستان امیرلری، اعانه طلب قیلوب التجا ایتمش توركستان خانلری همان رد قیلنورلار ایدی. وولغا بویلرنده بر تاتار حكومت اسلامیه‌سی اوزرینه روسلرڭ هجوملری ساعتلرنده قریم خانی یالڭز اوزینڭ قوتیله اوحكومت اسلامیه‌یی قورتارمق، صوڭره توركیا دولتنه قوشمق خصوصلرینه حكومت عثمانیه‌دن مساعده طلب ایتمش ایسه‌ده، یكیدن بر دولت چنگیزیه تأسیس قیلنور قورقوسیله حكومت عثمانیه خان جنابلرینی شدتله منع ایتدی. یكیدن بر دولت چنگیزیه تأسیس ایتمك آرزوسیله خان جنابلری تهمت قیلنوب، شدتله تكدیر قیلنمش ایدی. خان جنابلرینی تكدیر ایتمش سلطان — سلطانلرڭ الڭ بیوگی سلیمان قانونی حضرتلری ایدی!

اسلام دولتلرینڭ تاریخلرنده بویله شاهدلر آز دگلدر، خلافتڭ اولگی سنه‌لرنده افتراق باشلاندی، صوڭره الڭ رذیل صورتلرده همان دوام ایتدی. ایمان قارنداشلگی، اسلامیت نظرنده، قان قارنداشلگی كبی یاخود دها زیاده ایسه‌ده، اوز آرا عداوتلری الڭ زیاده دولتلر اسلام دولتلری ایدی، برلكلری الڭ آز ملت اسلام ملتلری ایدی.

Из фондов Российской национальной библиотеки

اسلام دولتلرینڭ سیاسی حاللری شویله ایدی، ادبی حاللری‌ده بوندن گوزل دگل ایدی. غرب سیاسیلری دولتلرینه وطنلرینه صداقتله افتخار ایدرلر ایکن، ملتلرینڭ فائده‌لرینه عزتلرینه عائد خدمتلره صوڭ درجه اجتهاد ایدرلر ایکن، اسلام دولتلرینڭ سیاسیلری خیانت میدانلرنده مسابقه ایدر کبی حرکت ایدرلر ایدی، سیاست دائره‌لرنده خیانت حدودی کچمش ایدی، ناگاه آراده طبعاً امین بر آدم چیقار ایسه، محیط تأثیریله خیانت یوللرینه سوق قیلنور ایدی. مدنی ملتلر صدق استقامت، طهارت کبی فضیلتلری التزام ایدرلر ایکن، بزده او کماللرڭ خلافنه میل زیاده‌لشدی.

عالم اسلامیت‌ده شو سیاسی احوالڭ، ادبی حاللرڭ حقیقی سببلرینی تعیین ایتمك مشکل اولسه کرك. لکن انسانڭ عقیده‌سی انسانڭ اراده‌سنه، اخلاقنه، همه حرکتلرینه البته بلا شبهه الڭ بیوك بر اساسدر. انسانڭ هر بر حرکتی هر بر عملی عقیده‌سنه کوره، وجداننه کوره اولور. بوڭا کوره، سیاسی احوالڭ ادبی حاللرڭ حقیقی سببلرینی ایمان مذهبلرنده آرامق ممکن اولسه کرك.

عالم اسلامیتڭ احوالیله ایمان مذهبلری آراسنده، بنم خصوصی نظرمه کوره، غایت بیوك ارتباط واردر. ایکیدن بر: ۱) یا سیاسی ادبی حاللر ایمان مذهبلرینڭ نتیجه‌لریدر، ۲) یاخود ایمان مذهبلری سیاسی حاللرڭ نسخه‌لری اولمق اوزره ترتیب قیلنمشدر.

هر حال‌ده، ایمان مذهبلری، خصوصاً اشعریلرڭ تعلیملری اخلاق فسادینه، سیاست مفسده‌لرینه الڭ مساعد صورتلرده وضع قیلنمشدر. شیعیلك، سنیلك کبی اختلافلر عداوت، لعنت، افتراق اساسلرینه تأسیس قیلنمشدر.

ایمان کوڭل‌ده مستور اعتقاددن، لسانله سویله‌نور رسمی سوزلردن عبارت قیلندی. عقل، علم، گوزل اخلاق، خیرات، حسنات کبی انسانڭ انسانیتنه رکن اولور مبدألرڭ هر بری مدار نجات اولان ایماندن خارج قیلندی. یالڭز الله حضرتلرینه معلوم قلب اعتقادی ایمان قیلندقدن صوڭ، اکثریاً عیوب هم ذنوب پرده‌سی اولور ظاهر حال خاطری ایچون اعتقادڭ اوزی‌ده فدا قیلندی.

Из фондов Российской Национальной библиотеки

عاقبت، یالگز لقبلر، قوری اسملر ظاهر حالدن بدل قیلنوب، اسلامیت قوری نامدن قوری لافدن عبارت اولوب قالدی.

اسمی مومن بر آدم عمری بوینه مسکرات دیگزلرینه طالسه، فحشیاتڭ هر برینه بویالسه، فقیرلرڭ یتیملرڭ ماللرینی طالاسه، بیکلرچه معصوملرڭ بدبختلکلرینه سبب اولسه، لسانیله شو شیلری حلال دیمه‌دکچه، یالگز اسمی برکه‌سنده مومن اولور، قلبنده مستور اعتقادی خاطرینه پاك مسلم اولور، بعضاً استغفار یولنده بر طاقم لافلری‌ده آغزینه آلور ایسه، "لا کبیرة مع الاستغفار" قاعده‌سیله اویله آدملره ایزگولك صفتی ویرلور.

ایمانی یالگز قلب‌ده مستور اعتقاددن لسان‌ده جاری اقراردن عبارت ایتمك اسلامیتڭ فسادینه اڭ بیوك سبب اولدی. چونکه گوزل اخلاقی، گوزل اشلری، خیراتی، حسناتی، حیات هم نجات ویرور نافع خدمتلری اهمال ایدوب، کوڭلده مستور اعتقاده لسانله سویله‌نور اقراره قناعت ایتمك یوللری فتح قیلندی. انسانڭ نجاتنه سبب قیلنمش ایمان یالگز اعتقاددن یالگز اقراردن عبارت اولور ایسه، اویله ایمان انسانڭ مغروریتنه اڭ بیوك سبب اولور، انسان کوزنده حسناتڭ خیراتڭ اهمیتی قالماز؛ شرورڭ فسادڭ خیانتڭ آغرلغی بولنماز.

عالم اسلامیت‌ده سیاستڭ فسادی‌ده ایمانی یالگز اعتقاده یالگز اقراره حصر ایتمك حسبیله ناشی اولدی.

کوڭلده مستور اعتقاددن لسان‌ده جاری اقراردن عبارت قیلنمش ایمان ملتڭ هم دولتڭ امور عمومیه‌سنه اساس قیلنوب، ظالملرڭ خائنلرڭ همه ظلملرینه همه خیانتلرینه اڭ مساعد قالبلره افراغ قیلندی. بر حاکم قوری لاف سایه‌سنده مومن اولوب ملتڭ منفعتلری یولنده عملدن آزاد اولور ایسه؛ ظلملرڭ خیانتلرڭ اڭ بیوکلرینه ارتکاب قیلوب‌ده ایماننه هیچ بر صورتله ضرر کلمز ایسه؛ فقیهلرڭ فتوالری حیله‌لری برکه‌سنده ظلملرینی عدالت، فسقلرینی دیانت کبی کوستره بیلور ایسه؛ قریه‌لری شهرلری خراب ایتدکدن صوڭ، درویشلره دورت بش

Из фондов Российской национальной библиотеки

درهم توزیع ایتمك بیوك مرحمتدن حساب قیلنور ایسه؛ بر مملکتی قهراً صویوب، تربه‌لر مسجدلر بنا ایتمك بیوك خیراتدن صایلور ایسه؛ حجاج کبی یوز بیکدن زیاده معصومی قتل ایتمك حرم الهی‌یی اهانت ایدوب کعبه‌یی هدم ایتمك، یاخود یزید کبی روضهٔ سعادتی حرم نبوتی اڭ شنیع صورتلرده تحقیر ایدوب بیت نبوتی اڭ شنیع صورتلرده قتل ایتدرمك جنایتلری‌ده ایمانڭ صاغلغنه ضرر ویرمز ایسه، اوقدر صاغلام ایمان همه فسادڭ اڭ بیوك وسیله‌سی اڭ متین آلتی اولور. ظالملرڭ همه سیئه‌لری خائنلرڭ همه رذالتلری خیانتلری اویله ایمان سایه‌سیله مستور قالور، اویله ایمان اهل اسلامڭ اسلام دولتلرینڭ هلاکنه اڭ قوتلی مقدمه اولور.

ایمان مسئله‌لرنده اهل کلام مذهبلرینه بن تعجب ایدرم: لسانڭ اقراری قلب‌ده مستور اعتقادڭ ترجمه‌سی هم دلیلی اولا بیلور ایسه، انسانڭ عملی خیراتی حسناتی دها قوتلی دها زیاده معتبر دلیل اولمازمی؟ احکام دنیویه‌ده اقرار اصل اولا بیلور ایسه، گوزل عمل دها گوزل اصل اولمازمی؟ انسان عملنه کوره مومن اعتبار قیلنسه ایدی، آغز اقرارندن دها زیاده اعتماده لائق اولمازمی ایدی؟

"اعمال ایماندن خارجدر، زائددر" کبی غایت فنا، اڭ قابا تعبیر یرینه "اعمال ایمانڭ دلیلیدر." دیمك لازم ایدی، آیت کریمه‌لرڭ سنت نبویه‌لرڭ عباره‌لرینه نصوصلرینه دها زیاده موافق اولور ایدی، اهل اسلام حقنده دها زیاده نافع اولور ایدی.

شارع کبیر رسول کریم علیه الصلاة والسلام حضرتلرندن روایت قیلنمش: ١) الایمان بضع وستون شعبة، والحیاء شعبة من الایمان — ٢) الایمان الصبر والسماحه — ٣) الایمان عفاف عن المحارم، عفاف عن المطامع — ٤) الایمان والعمل اخوان، الایمان والعمل قرینان لا یقبل احدهما الا بصاحبه — ٥) المومن من سلم الناس من لسانه ویده — ٦) الایمان ان تعلم ان الله

معك حيثما كنت — ٧) والذى نفسى بيده لا يومن عبد حتى يحب لاخيه ما يحب لنفسه من الخير — ٨) بنى الاسلام على الصبر واليقين والعدل. وللصبر اربع شعب: الشوق، والشفقة، والزهادة، والترقب. فمن اشتاق الى الجنة سلا عن الشهوات. ومن اشفق من النار رجع عن المحرمات. ومن زهد فى الدنيا تهاون بالمصيبات. ومن ارتقب الموت سارع فى الخيرات. ولليقين اربع شعب: تبصرة الفطنة، وتأويل الحكمة، ومعرفة العبرة، واتباع السنه. فمن ابصر الفطنة تأول الحكمة. ومن تأول الحكمة عرف العبرة. ومن عرف العبرة اتبع السنة. ومن اتبع السنة كانما كان فى الاولين. وللعدل اربع شعب: غوص الفهم، وزهرة العلم، وشرائع الحكم، وروضة الحلم. فمن غاص الفهم فسر جمل العلم. ومن رعى زهرة العلم عرف شرائع الحكم. ومن عرف شرائع الحكم ورد روضة الحلم. ومن ورد روضة الحلم لم يفرط فى امره وعاش فى الناس وهو فى راحه. — ٩) الخلق الحسن نصف الدين — ١٠) الاسلام حسن الخلق. كبى حقيقت معنالرى اراده قيلنوب سويلنمش حديثلر وار ايكن، اهل كلام شو حديثلرى تحريف قيلوب مجازى معنالره حمل ايتديلر.

شو معنىده كلمش حديثلرڭ قرآن كريمده اينمش آيت كريمه‌لرڭ دلالتلرينى رعايه ايدر ايسه‌ك، شارع كريم نظرنده اعتبار قيلنور ايمان عقلدن گوزل اخلاقدن خيرات حسناتدن حق اعتقادلردن عبارت اولور. عملده اثرى يوق اعتقادڭ نظر شارعده اعتبارى يوقدر. لساندہ جارى اولور سوز، قلبده مستور اعتقاد عمله مقارن اولمادقجه معتبر دگلدر.

عملى ايماندن خارج ايدوب، ايمانى يالڭز اعتقاددن اقراردن عبارت ايتمك منطق فلسفه‌سى اعتبار يله اهل كلام نظرنده مقبول اولا بيلور ايسه‌ده، انسانڭ ادبنه استقامتنه همه مصلحتلرينه اساس اولمق اعتبار يله تقديس قيلنور ايماندن عمل خارج اولاماز.

انسانڭ يالڭز شخصنه نسبتله ايمان شودر، يعنى حق اعتقاددن گوزل عملدن گوزل اخلاقدن عبارتدر. لكن ملتڭ دولتڭ امور عموميه‌سنه نسبتله

ایمان عدالتدن صلاحدن امانتدن حقانیت کبی شیلردن عبارتدر. بر انساننك خیانتی، فسادی، ظلمی، ضررلری کوزمزه کورنوب طورر ایکن، قلبنده مستور اعتقادینك معناسز اقرارینك اهمیتی قالماز.

اداره اشلرنده، سیاست امورنده ایمان یوقدر، کفر یوقدر. یالکز عدل واردر، یالکز ظلم واردر.

امور عمومیه‌ده اعتبار قیلنور ایمان، شارع کریم نظرنده، عدلك مرادفیدر، کفر ظلمك عینیدر، مرادفیدر. قران کریمك شارع حکیمك عرفلری شودر. هم دولت هم ملت فائده‌لرینه اسلامیتك اك زیاده مناسبتی‌ده بونکله‌در، شارع حکیمك بیوك حکمتنه اك زیاده مناسب سیاست‌ده شودر. ظلمی کفردن، ایمانی عدلدن تفریق ایتمك جنایتی ظالملرك جبارلرك هوالرینه آرزولرینه اك موافق اك مساعد بر دسیسه اولوب، صاتلق خائنلر طرفندن احداث قیلنمش بر بدعتدر.

شریعت اسلامیه امور عمومیه‌یی قلب اعتقادینه لسان اقرارینه تأسیس ایتمه‌مش، بلکه عدالت هم مصلحت اساسلرینه تأسیس ایتمشدر. قلب‌ده مستور اعتقاد، لسان‌ده جاری اقرار امور عمومیه‌ده هیچ بر صورتله اساس اولاماز. اگرده دین عدل اساسنه تأسیس قیلنماز ایسه، یاخود بری دیگرینه مرادف کبی اولماز ایسه، اویله دین خائنلرك ظالملرك هوالرینه آلت اولور، حقوق اصحابنه هر جهتله ضرر اولور.

نه اولور ایدی، اگرده ایمانی قوری اعتقاددن قوری اقراردن عبارت قیلوب عملی ایماندن خارج ایتمش کلام مذهبلری اوزلرینك بیهوده اصوللرینی اوفاق مسئله‌لرینی، خلافت نزاعلرینه جنسیت تعصبلرینه بنا قیلنمش شیعیلك سنیلك اختلافلرینی‌ده ایماندن خارج ایتسه‌لر ایدی؟

عالم اسلام، لا اقل، قان دشمن مذهبلره بری دیگرینه لعنت اوقور فرقه‌لره بولنمش اولماز ایدی، اسلام عقیده‌سی دیانتله هیچ بر مناسبتی یوق بیهوده شیلردن لا اقل پاك قالور ایدی، شیعیلك مسخره‌لکلریله سنیلك جنونلریله اسلامیت یوزی قزارماز ایدی.

Изображение Российской национальной библиотеки

فصلڭ ابتداسندن بورایه قدر یازلمش ملاحظه‌لره کوره، ایمان مسئله‌لرنده کلام مذهبلرینه مخالفتمده بن البته معذورم، بلکه مجبورم.

بڭا کوره، شریعت اسلامیه نظرنده ایمان حق اعتقادلردن گوزل، عمللردن گوزل اخلاقدن، خیراتدن حسناتدن عبارتدر. دین زماننه مکاننه کوره انسانڭ ذمه‌سنه مترتب اولور وظیفه‌لری تیوشنچه ایفا ایتمکدن عبارتدر.

ایمان، عمومی بر شعار اسلامیت اولمق اعتباریله، "لا اله الا الله محمد رسول الله" توحیدینی هم جانله هم لسانله سویله‌مکدن عبارتدر. شو مبارك کلمه جامعه‌یی قبول ایدن انسانلرڭ هر بری مؤمن اولور. بوندن صوڭ، اشعریلك، معتزله‌لك، شیعیلك، سنیلك کبی اختلافلری اعتبار ایتمك قطعی صورتده حرامدر.

"اقیموا الدین ولا تتفرقوا فیه"

"ان الذین فرقوا دینهم وکانوا شیعاً لست منهم فی شیء"

اسلامیت عقیده‌سنه مذهب اختلافلرینی قوشمق کبی بر جنایت تاریخ اسلامیت‌ده یوقدر. خلافت نزاعلری، علویلك امویلك عداوتلری کبی سیاسی اختلافلردن نسخه آلمق یولیله ایمان مذهبلری تأسیس ایتمك کلام کتابلری یازمق کبی یا خیانت یا حماقت عالم اسلامیت‌ده بولنمامشدر.

اسلامیت‌ده مذهب بردر. کلمهٔ توحیدی شعار اسلامیتی قبول ایدن هر بر انسان مؤمندر. التوبه سوره‌سنده "قل ان کان" آیت کریمه‌سنڭ حکمنه کوره، شو ایمان الڭ بیوك قرابتدر.

ایمان انسانله خالقی آراسنده مقدس صله‌در. بوراده مذهب رسومی مذهب قیودی هیچ بر صورتله معتبر دگلدر. ایمان بر تعلیم الهیدر، بسیط اولور، غایت عادی اولور. فلسفی دقتلره، فنی اصطلاحلره بوراده احتیاج بولنماز.

ایمان اللهڭ درگاهنه انسانڭ التجاسیدر. هیچ بر دقیقه‌ده هیچ بر حالده انسان اورادن مردود اولماز. رحمت الهیه قاپولری هر وقت آچیقدر، اورالرده حاجب بولنماز. مختار انسانلرده، مضطر مسکینلرده، اختیار ساعتلرنده‌ده،

Из фондов Российской Национальной библиотеки

اضطرار دقیقه‌لرنده‌ده، هر بنده هر وقت رحمت درگاهلرنده البته قبول قیلنور.

کلام مذهبلری نظرنك «ایمان بأس» یعنی عذاب کورو ساعتلرنك اضطرار دقیقه‌لرنده ایمان مقبول دگل ایسه‌ده، رحمت الهیه درگاهلرنده البته مقبولدر.

«ام من یجیب المضطر اذا دعاه.» — اضطرار دعالرینی قبول ایتمك بوراده مدح اولمق یولیله ذکر قیلنمشدر.

«واخذناهم بالعذاب لعلهم یرجعون.» — رحمت قاپولرینه شاید قایتورلار رجاسیله، بز آنلره عذاب ایندردك. — عذاب اینو صوڭنده ایمان مقبول اولماسه ایدی، رجوعك فائده‌سی قالماز ایدی.

«فلما رأوا بأسنا قالوا آمنا بالله وحده وکفرنا بما کنا به مشرکین. فلم يك ینفعهم ایمانهم لما رأوا بأسنا.» — شو آیت کریمه‌ده «بزم عذابمزی کوردکلرندن صوڭ ایمانلری فائده ویرور اولمادی.» دیمك «کورنمش عذابی رفع حقنده فائده‌سز اولدی.» دیمك اولسه کرك. بوڭا «فلولا کانت قریة آمنت فنفعها ایمانها الا قوم یونس.» آیت کریمه‌سنده‌گی استثنا — هم‌ده «لما آمنوا کشفنا عنهم عذاب الخزی فی الحیاة الدنیا.» آیت کریمه‌سنده‌گی بیان دلالت ایدر.

یعنی: عذابی کوردکدن صوڭ ایمان ایدوب‌ده ایمانی نفع ایتمش بر قریه یوق ایدی، یالگز یونسك قومی. ایمان ایتدکلرندن صوڭ بز آنلردن عذابی کشف ایتدك.

بوراده ایمان بأسك فائده ویروب ویرمه‌مك جهتی عذاب دنیایی رفع ایدوب ایتمه‌مك خصوصلرینه حصر قیلنمشدر.

بن شو آیت کریمه‌لرله مقصدمه استدلال ایدر ایکن، نسا سوره‌سنده‌گی ۱۷—۱۸ نچی آیت کریمه‌لردن غافل دگل ایدم.

ایمان بأس مقبول دگلدر دیمك‌ده اللهك کیك رحمتلرینی طارایتمق شائبه‌سی واردر. بوڭا کوره‌ده، بن «ایمان بأس البته مقبول اولا بیلور.» اعتقادنده‌یم. بزم کبی عاجز بر مسکین شدت ساعتلرنده دهشت دقیقه‌لرنده خدانڭ رحمت قاپولرینه التجا ایدر ایکن، آرتدن طوروب «ای سن، صوسامش

Из фондов Российской национальной библиотеки

او حریفه رحمت دریالرگدن بر طامچی‌ده ویرمه!» دیه باغرمقدن اوتانورم.

ایمانڭ رحمت الهیه درگاهلرنده شرطسز فلانسز مقبول اولاچغی حقنده بنم نظرم شودر. ایمان‌ده، بنم نظرمه کوره، رسمیت یوقدر. ایمانڭ مذهبی یوقدر.

«ان لله ثلاثمائة وخمس عشرة شریعة. یقول الرحمن وعزتی وجلالی لا یأتی عبد من عبادی لا یشرك بی شیا بواحدة منهن الا ادخلته الجنه.»

شو حدیث انس، عثمان، ابو سعید کبی اصحاب کرام رضی‌الله عنهم حضرتلرندن بایناق حدیث کتابلرنده بیوك امامار طرفندن روایت قیلنمشدر. قبول درگاهلرینڭ کیڭلگی حقنده سویلنمش اولسه کرك.

بوندن صوڭ ایمان‌ده، علی الخصوص اسلامیت عقیده‌سنده اڭ بیوك اهمیت شو دنیاده انسانڭ سعادتنه اساس اولمق اهمیتی‌در. اسلامیت عقیده‌سنڭ اڭ بیوك اهمیتی، دیگر عقیده‌لره نسبتله علویتی بوراده بولنمق لازمدر.

ایمان دنیاده انسانڭ پاکلگنه، استقامتنه، امانتنه، اجتهادینه غناسنه عزتنه صلاحنه اساس اولور ایسه، اشته اویله ایمان اسلامیت ایمانی اولور.

آخرت سعادتی شو کونگی سعادتڭ ثمره‌سیدر، نتیجه‌سیدر، یاخود لا اقل، لاحقه‌سیدر. سعادتی درویشلك‌ده مسکینلك‌ده، راحتی یوقلق‌ده آرامق هندوستان فقیرلرینڭ برهمنلرڭ فلسفه‌سیدر.

هر دینڭ اڭ بیوك غایه‌سی معبودینه اوخشامقدر.

بزم معبودمز، بت‌پرستلرڭ معبودی کبی، جانی یوق صنم دگلدر، روحی یوق صورت دگلدر. بزم معبودمز حی، عالم، مقتدر، صانع، عزیز، کبیر، غنی، کریم، مالك، سید، آمر، حاکم، حکیم الله رب العالمین حضرتلریدر. بزده علم، قدرت، صناعت، عزت، بیوكلك، بایلق، باشلق کبی کماللر بولنمق دینمز، ایمانمز اقتضاسیله لازمدر. اوکماللرڭ هر بری دینمزڭ غایه‌سیدر، شریعتمزڭ امریدر.

دینی لسانڭ اقرارینه کوڭلڭ اعتقادینه قصر ایتمك عاجزلك درویشلك فلسفه‌سیدر؛ شو دنیاده سعادتی اجنبیلره لائق کوروب، شو کونگی سعادتدن

Из фондов Российской национальной библиотеки

امید اوزمك چیتدن یوقمش یاخود دسیسه یولیله آشلانمش مهلك بر خسته‌لکدر.

اسلامیتك الك بیوك رکنلری: ۱) حق اعتقاد، ۲) تعظیم الوهیت، ۳) پاك انسانیت، ٤) دنیاده عزت.

ولله العزة ولرسوله وللمومنین.

اسلامیت عقیده‌سندن مقصدی، اسلامیت عقیده‌لرینك فائده‌لرینی بلکه بیان ایده بیلورم امیدیله، کونلرك برنده اوفاق بر مناسبتله "رحمت الهیه" مسئله‌لرینی مقاله‌لرینی نشر ایتمش ایدم. براقمادیلار، دوام ایده‌مدم. ال طارلغی قوشدی، طوقتادم. لکن امیدمی اوزمه‌دم. خواجه حافظ کبی "یا من رسم بمطلب، یا جان زتن براید" دیدم‌ده "اسلامیت‌ده قدر" نامنده بر رساله یازدم. اراده هم عقلك حریتنه، حکمت الهیه انتظامنه، رحمت الهیه کیکلکنه، اسلامیتك علویتنه دائر نظرمی اوراده نشاطله بسط ایتدم.

بنم نظرمده اسلامیت ایمانی "شوکونگی سعادتدن اوز امیدمزی اوزمك، کله‌جك سعادتدن دیگرلرك امیدلرینی کسمك" اساسلرینه مبنی دگلدر. اسلامیت ایمانی هر ایکی سعادتی جمع ایدر ایسه، اللهك رحمتلری همان کیکلکده قالور ایسه، دها گوزل اولور.

درویشلك نظرینه کلام مذهبلرینه تعصب ایدوب، "رحمت الهیه" مسئله‌لرینه هجوم ایتمش ذوات اوزلرینی معذور کورولر ایسه، اهل اسلام سعادتنه اسلامیت علویتنه تعصبم جهتیله بن‌ده اوزمی معذور کوره بیلورم.

دنیاده عزتی سعادتی اسلامیت ایماننه اسلامیت اخلاقنه دها زیاده موافق هم لازم کوروب، اسلامیتك استقبالنه ایمان ایدرم.

یاوروپا ترقیاتنه تحیر کوزیله اما اوز حالمزه تأسف نظریله باقوب استقبالمزدن امید اوزه یازمش متفکرلرك فکرلرینه بن اشتراك ایلممم. درویشلك زاهدلك تأثیریله شو فانی دنیاده انسانیتك‌ده اسلامیتك‌ده استقباللرندن امید اوزمش بدبینلرك نظرلرینی‌ده تصویب ایده‌مم.

بگا کوره، اسلامیتك‌ده اهل اسلامك‌ده استقباللری واردر. قران کریمك بشارت الهیه‌سی شودر.

Из фондов Российской национальной библиотеки

"هو الذی ارسل رسوله بالهدی ودین الحق لیظهره علی الدین کله" قران کریم‌ده متعدد آیتلرده کلمش اشته شو بشارت الهیه بوگون تحقیق قیلنمامش ایسه، بر کون البته تحقیق قیلنور.

— ٨ —

اسلامیتڭ استقبالی.

تاریخڭ احوال عمومیه‌سی انسانلرڭ اراده‌لرندن اداره‌لرندن هم‌ده احاطه‌لرندن طیش خفی سببلره احیاناً تابع اولا بیلور ایسه‌ده، کله‌جك اولاجق حاللری قیاس حکمیله اجتماعی قانونلرڭ اعانه‌سیله تقریبی صورتده تعیین ایتمك اکثریتله ممکن اولور. درست، عالم وجودده بولنور هر بر شی اللهڭ اراده‌سیله حکمت الهیه تدبیرلریله اداره قیلنور. لکن حکمت الهیه تدبیری ظاهر اولور ایکن، یا قانون طبیعی یاخود بر قانون اجتماعی صورتیله ظاهر اولور. بوڭا کوره، قانونلرڭ هیئت عمومیه‌سنه استناد اعانه‌سیله، بر انسان کله‌جك اولاجق حاللردن بحث ایدر ایسه، اصابت ایده بیلور.

شو حاضرگی عصرده انسانلرڭ احوال اجتماعیه‌سی اولگی عصرلرده بولنمش احوال اجتماعیه‌سندن البته گوزلدر. انسانلرڭ طبیعت اوزرنده تصرفلری قوتلری آرتدی، اخلاقلری بالنسبه اکثریتله گوزللشدی.

بوندن صوڭ انسانلرده ملتلرده هر جهتدن پاکلك استقامت امانت صدق احسان مرحمت کبی گوزل اخلاق تربیه قیلنه طورر ایسه، قانونلر مصلحت هم مساوات اساسلرینه تأسیس قیلنوب محکمه‌لر هر حالده عدالت حقانیت وظیفه‌لرینی ممکن قدر ایفا ایدرلر ایسه، هیئت اجتماعیه امان امن حریت قارندشلك نیگزلرینه بنا قیلنوب حکومت همه حقوقلری همه وظیفه‌لری علی الانتظام حمایه یوللرینه‌سلوك ایدر ایسه، علومڭ صنائعڭ ترقیاتی برکه‌سنڭ طبیعت خزینه‌لرندن انسانلرڭ فائده‌لنولری همان همان آرتوب، طبیعت برکه‌لرندن هر بر انسان اوزینڭ ضرور حاجتلرینی اوز کوچیله آلا بیلور ایسه، — یعنی بویله شرطلر تدریجی صورتده حاصل اولوب ثبات بولور ایسه، انسانیتڭ کله‌جك عصرلرده احوال اجتماعیه‌سی دها گوزل اولور.

بن شو جمله‌لری شرطیه صورتیله یازدم، لکن ترددمی افاده ایچون دگل، بلکه استقبالده احوال اجتماعیه اساسلرینی گوزللگنگ سببلرینی کوسترمک ایچون ایدی.

البته شویله اولور. چونکه انسانلرنگ مصلحتلری انسانیتنگ صلاحی سعادتی اراده الهیه مقتضاسیدر، انسانگ فطرت اصلیه‌سنده دها زیاده موافقدر. انسان من حیث الطبع سعادته صلاحه میل ایدر، محبت ایدر. شو میل، شو محبت انسانگ قلبنه قدرت الیله وضع قیلنمش ایسه، حکمت الهیه‌ده عبث یوقدر، البته انسان ممکن سعادتنگ کمالنه بر کون ایرشه‌چکدر. یوقسه، عنایت الهیه الیله انسانیتنگ قلبنه وضع قیلنمش میل عبث کبی اولور ایدی.

انسانیتنگ هیئت عمومیه‌سیله کله‌جک عصرلرده احوال اجتماعیه‌سی گوزل اولور دیدم. احوال اجتماعیه نه قدر گوزل اولور ایسه‌ده، طبیعی بلالردن مشقتلردن شو دنیاده انسانیت بالکلیه نجات بولاماز: اوت همان یانار، یاندرور؛ یل دیگزلرده کمیلری باتورور؛ انسان قضالره، خسته‌لکلره هدف اولور؛ اوز آرالرنده دشمنلک، حسد کبی حاللر بولنور؛ انسان اوزینگ حاجتلرینی لذتلرینی کوچ آرقاسنده زحمت آرقاسنده آلور. هر حالده شو دنیاده انسانگ سعادتی زحمت، مشقت ایله قاتش اولور. شو دنیا هیچ بر وقت جنت اولماز. لکن قانونلرنگ اساسلری، حکومتلرنگ اداره‌لری، دولتلرنگ سیاستلری، انسانلرنگ اخلاقلری گوزللشدکچه، احوال اجتماعیه البته گوزللشه‌جک، انسانیت هیئت عمومیه‌سی اعتباریله شو کونگی‌دن دها گوزل بر حالده اولاجق. یوقسه علومنگ صنائعنگ ادیانگ اهمیتی قالماز ایدی.

انسانیتنگ استقبالنه بنم نظرم شویله‌در. شویله بر نظر البته خیال دگلدر، وهم دگلدر، بلکه کله‌جک عصرلرنگ برنده تحقیق قیلنه‌جق بر رجادر، عنایت الهیه قوتیله ایفا قیلنه‌جق بر وعد الهیدر. امید ایدرم که انسانیتنگ او سعادتی اسلامیت نامیله اولماسه، لا اقل اسلامیت برکه‌سیله اولور.

انسانیت ترقی ایتدکچه، حق اعتقادلردن گوزل اخلاقدن مصلحت

Из фондов Российской Национальной библиотеки

اساسنه بنا قیلنمش قانونلردن سعادت یوللرینه ارشاد ایدر تعلیملردن عبارت اولمق صفتیله، اسلامیت، تدریجی صورتده، یریوزنده عمومیت کسب ایدر، انسانیت اسلامیتی قبول شرفنه نائل اولور.

او وقت «لیظهره علی الدین کله» — «سنریهم آیاتنا فی الآفاق وفی انفسهم حتی یتبین لهم انه الحق» — «کتب الله لاغلبن انا ورسلی» کبی آیت کریمه‌لرك بشارت الهیه‌لری کون کبی ظاهر اولور.

حقیقت کونلرك برنده غلبه ایدر ایسه، اسلامیت عقیده‌سی البته عمومیت کسب ایدوب غلبه ایدر. طهارت، حقانیت، احسان کبی فضائلك فائده‌لری انسانلره معلوم اولور ایسه، اخلاق اسلامیه البته همه انسانلر طرفندن قبول قیلنور. اداره‌ده عدالت، قانونلرده مصلحت اساسلری حاکم اولور ایسه، او وقت شریعت اسلامیه حاکم اولور.

حق دین گوزل قانون اولمق صفتیله اسلامیتك استقبالنه بنم نظرم شودر. شو کونده اوچ یوز آلتمش — دورتیوز ملیون قدر اهل اسلامك استقبالی‌ده بوکا قریبدر. اهل اسلامك استقبالی امیدسز دگلدر.

یر یوزینك شو کونگی خریطه‌سنه کوز صالور ایسه‌ك، کوررز: ربع مسکونك الك اورتاسنده، معمور یرلرك تام قلبنده اسلامیت؛ صول قانات‌ده غرب طرفنده نصرانیت؛ اوڭ قانات‌ده شرق طرفنده اسکی دینلر. یریوزی، عنایت الهیه تدبیریله اولسه کرك، غریب صورتده اوچ بولوکه بولنمشدر. معمور یرلرك الك اورتاسنده عمارتك قلبنده، برکه‌لری الك بیوك قطعه‌لرده، محیط آطلاسیدن محیط کبیره قدر، سیبیردن جنوب محیطنه قدر، بری دیگرینه طوتاش مملکتلرده، وطنی اهلی اولمق صفتیله، اهل اسلام قرار قیلمشدر.

یرلك برکه‌سی نفوسك کثرتی بر امتك استقبالنه امید ویره بیلور ایسه، الك برکتلی یرلرده اهل اولمق صفتیله قرار قیلمش اوچ یوز آلتمش دورتیوز ملیون اهل اسلامك استقباللری هیچ بر صورتله امیدسز اولماز.

پیسلکدن مسکراتدن فحشیاتدن پاکلك برکه‌سیله، نسلك کثرتنه مساعد

Из фондов Российской национальной библиотеки

ایدر احکام نکاح اعانه‌سیله یر یوزنده اهل اسلامڭ نفوسی همان آرتاچقدر. اسلامیت عقیده‌سنڭ حقلغی، تعلیملرینڭ معقوللگی حکملرینڭ مناسبلگی قوتیله، سنوسی کبی کوڭللی خدائی داعیلرڭ اجتهادیله اسلامیتڭ انتشاری همان آرتوب اهل اسلامڭ عددی زیاده‌لشه‌چکدر. یر یوزنده اڭ بیوك امت کونلرڭ برنده اهل اسلام اولاجقدر.

معمور یرلرڭ تام قلبنده قرار ایتمش او قدر بیوك امت هیچ بر وقت هیچ بر صورتله ضائع اولماز، دهرڭ همه صروفنه مقاومت ایدر، هجوملرڭ هر برینی بلکه تحمل ایدر، لکن هر حالده صاغ قالور، غالب چیقار.

یر یوزندن بایتاق بیوك شهرلرڭده اثرلری یوغالدی «کوللری کوکلره اوچدی»، تاریخ صحیفه‌لرندن اڭ قوتلی قوملرڭده ملتلرڭده ناملری نشانلری تمامیله سیلندی، ریاست صحنه‌لرینه بری آرقاسندن دیگری چیقوب دهر کوزنده عظمتله اوینامش هم‌ده یر یوزینی تمامیله اوینانمش اڭ شوکتلی دولتلری‌ده انقراض پرده‌لری قاپلادی. لکن صانلری آز، کوچلری یرلری حکومتلری یوق، یر یوزینڭ هر طرفنه بولوك بولوك صاچلمش طارالمش، یکرمی عصر طوتاش معذب هم قرارسز حالده قالمش یهود ملتی، تورات برکه‌سیله اولسه کرك، اوزلرینڭ سیمالرینی جنسیتلرینی اخلاقلرینی محافظه ایته بیلدی، هر یرده هر جهتله ممتاز بر ملت اولمق صفتیله شو کونه قدر قالدی، الاعراف سوره‌سنده «واذ تأذن بك» آیت کریمه‌سنڭ وعیدینه کوره، هم ممتاز هم دهشتلی بر ملت اولمق شرفیله تا قیامت قالاچقدر. درویشلکدن اوزاق اڭ حریص غایت حاذق فقیهلرینڭ تربیه‌لری برکه‌سنده اولسه کرك، یهود ملتی بوتون دنیا نقودینی اوز اللرینه طوپلادی، بوتون مال خزینه‌لرینه مالك اولدی، سیاسی حکومتلره ریاست ایدر حکومت مالیه‌یی تأسیس ایتدی، عزتلرینی حمایه یولنده خزینه‌لر آیاماز جمعیتلر تشکیل ایتدی، اوز دیندشلرینه هر خصوصده هر حالده یاردم قیلور بر بیوك ملت اولدی.

صانلری آز، وطنلری حکومتلری یوق یهود ملتی، تورات هم‌ده فقیهلرینڭ

Из фондов Российской Национальной библиотеки

برکه‌سیله، قرق عصر صاقلانوب بوندن صوڭ تا قیامت صاقلانه‌جق ایسه، برکتلی وطنلری قوتلی دولتلری وار دورت یوز ملیون قدر اهل اسلام، قران کریم برکه‌سنده، تا قیامت عزتله البته قالاچقدر.

درست، شو بیوك امت شو کون علومدن صنائعدن محرومدر، لکن شو محروملك اولگی غفلتلرڭ موقت نتیجه‌لریدر، دواسی بولنور عارضی بر خسته‌لکدر. یوقسه، شو امتڭ وجودلری صاغ، دماغلری صاغ، قلبلری صداقتلی امانتلی، یورکلری جانلی غیرتلی. اولگی عصرده براز وقت ایچنده مملکتلره دولتلره غلبه‌سنه سبب اولمش قوتلری شو بیوك امت همان یوغالتمامشدر، طیش عامللرڭ تأثیریله معطل قالمش او قوتلر مستور حالده ایسه‌ده صاقلانمشدر.

بر انسانڭ عمری کبی، حیاتی اولومی کبی، بر ملتڭده حیاتی واردر، اولومی واردر. لکن بری همه‌مزه معلوم عادی عمردر، دیگری سیاسیدر. انسان صاغ اولور، خسته اولور، جان تسلیم ایدر، تنی یر یوزندن یوغالور دفن قیلنور. امت صاغ اولور یعنی عمل هم مال برکه‌سنده عزیز اولور، قوی اولور؛ ملت خسته اولور یعنی عطالت هم فقیرلك بلیه‌سیله ذلیل هم ضعیف قالور؛ ملت جان تسلیم ایدر یعنی اختیاردن حقوقدن محروم قالور، سیاست کوزنده اعتباری قالماز، تنی دگل بلکه "جانی" دفن قیلنور.

فقط بر امتڭ سیاسی حیاتی انسانڭ عمری کبی طبیعی دگلدر. امتڭ سیاسی حیاتی، ترقیاتی انحطاطی امتڭ اراده‌سنه تابع کبی بر حالدر. انسانڭ عمری طبیعی قانونلره تابع ایسه، ملتڭ سیاسی عمری — اجتماعی قانونلره، ارادی عامللره تابعدر.

حیات سیاسیه‌ده اقلیمڭ تأثیری یوقدر، یاخود آزدر. اوللرده وحشت دنیاسی اولمش بریتانیا شو کون مدنیت، سیاست، حکمت مرکزی اولدی. اوللرده مدنیت، علوم، فلسفه مرکزی اولمش یونانستان شو کون ذلیل مخلوقلرڭ مرعاسی اوتلاغی اولدی. لکن شو ایکی مملکتڭ هواسی اقلیمی همان اولگیدر. سیاسی حیاتده غربیلگڭ شرقیلگڭ، آقلغڭ صاریلغڭده تأثیری یوقدر.

Из фондов Российской национальной библиотеки

کیچه غربی انگلیز ترقی ایتمش ایسه، بوگون شرقی ژابون ترقی ایتدی، یارین شرقیلرك دها بری بلکه ترقی ایدر. کرك آق توس‌ده کرك صاری جنس‌ده هم اینش یوللرینه یوز قویمش تیپلر واردر؛ هم ترقی یوللرینه یونه‌لمش ملتلر واردر.

حیات سیاسیه اقلیم تأثیر یله‌ده، جنسیت تأثیر یله‌ده دگلدر. امتك سیاسی حیاتی، سیاسی مماتی حکومت کبی، فقیهلر حکیملر کبی، دین کبی اجتماعی عامللرك تأثیر یله اولور.

بو یله عامللر امت اسلامیه‌ده اوللرده بولنمش ایسه، بوندن صوك‌ده البته بولنه بیلور. بلکه البته انشاءالله بولنه‌چقدر.

شو کون ایندی او یانمش شو بیوك ملت بوندن صوك یاتاقدن قالقوب طلب یوللرنده حرکت ایدر ایسه، غرب کلیه‌لرنده همه علومی همه صنائعی یکرمی اوتوز سنه تحصیل ایدر ایسه، ملتك ترقیاتی یولنده لازم اولاجق عامللرك همه‌سی حاضر اولور. یعنی بر آز همت، براز زمان برکه‌سنده او بیوك ملت همه حاجتلرینه نائل اولور.

مقصد بیوکلگنه نسبتله اوفاق هم غایت آسان شو وسیله‌لرك وقتلری حلول ایتدی، کونلری یاقین کلدی. ایندی طاك آتدی، اسلامیت افقلرنده حیات هم عزت قویاشلری یاقین‌ده طلوع ایتسه کرك.

بوندن صوك، سیاسی حیاتی، دیگر ملتلر کوزنده اعتباری، مملکتلرینی دولتلرینی، دینك منبعی مقدس ایکی حرملرینی تا قیامت اوز اللرنده صاقلامق ایچون لازم اولاچق تدبیرلری اهل اسلام کورسه کرك. غرب سیاستی قاپمق، یوتمق، شرق اوزرینه آقین سورمك اساسلرینه اتفاق ایتمش ایکن، اسلامیت عالمی لااقل مدافعه وظیفه‌لرنده برلشسه‌لر کرك. هجوم حقوقلرینی اوزینه و یرمش غرب سیاستی — خصمنه لااقل مدافعه حقوقلرینی تسلیم ایتسه کرك.

هر حال‌ده مدنیت یوللرنده اهل اسلامك استقباللری بیوکدر. شو عصرك علومی شو کونك معارفی غرب اهلنه امیدسزلك روحی نفخ ایدر ایسه، علوم

Из фондов Российской национальной библиотеки

ومعارف اسلام اهلنه غیرت هم امل روحلری نفخ ایدر. مسکراتدن، فحشیاتدن، نجاستدن، پیسلکدن پاکلك — اهل اسلامڭ نفوسنه برکت، وجودینه صحت، دماغلرینه قوت ویرور. اللهڭ برلگنه، قدرڭ حقلغنه وعدینڭ صدقنه ایمان اهل اسلامڭ قلبلرینه غایت بیوك ثبات، اڭ گوزل شجاعت ویرور. اسلامیتڭ امانت، حقانیت، احسان، اجتهاد، عفاف کبی تعلیملری مدنیتڭ اڭ متین اساسلرینی تشکیل ایدر.

شو سوز البته بر حقیقتدر. بوڭا کوره مدنیت یوللرنده اهل اسلامڭ استقباللری انشاءالله گوزل اولور.

بن غربڭ صنائعنه، علومنه، معارفنه، باخصوص طبیعی ریاضی علملرڭ هر بر نوعنه مفتونم. لکن اجتماعی فکرلرینه اجتماعی حاللرینه تردد کوزیله باقارم. قرون وسطیده هر شیدن زیاده دینی فکرلره اهمیت ویرورلر ایدی. او فکرلرڭ تأثیرلری هر نه قدر بیوك اولمش ایسه‌ده، اوزلری عمومیتله اوفاق، اکثریتله خطا ایدیلر. شو کون اجتماعی فکرلره دها زیاده اعتنا ایدرلر. او اجتماعی فکرلرڭ‌ده تأثیرلری بلکه بیوکدر، لکن اوزلری، بنم نظرمده، او قدر بیوك دگلدر، اوفاق کبیدر. قرون وسطیده افکار دینیه مضطرب صورتده دوام ایدوب صوڭره اعتباردن نصل توشمش ایسه، شو کونڭ افکار اجتماعیه‌سی‌ده اویله مضطربدر، بر کون البته میدانی دیگر فکرلره براقور. شو کونگی اجتماعی حاللرڭ‌ده اساسلری او قدر صاغلام دگلدر، یوللری‌ده او قدر مستقیم دگلدر. فرانسزلرڭ اجتماعی حاللرنده مهلك خسته‌لکلر وار ایسه، آلمانلرڭ‌ده انکلیزلرڭ‌ده هیئت اجتماعیه‌لری تماميله صاغ دگلدر. مدنیت دنیاسنده کونلرڭ برنده بیوك بحرانلر، او بحرانلر صوڭنده کلی انقلابلر، مدنیت طوفانلری البته بولنه‌جقدر.

«فلما نسوا ما ذکروا به فتحنا علیهم ابواب کل شیء. حتی اذا فرحوا بما اوتوا اخذناهم بغتة، فاذا هم مبلسون. فقطع دابر القوم الذین ظلموا.»
(الانعام — ٤٤)

بوڭا كورەدە، بن، مدنيت دنياسيله اسلاميت عالمى آراسنده شو كون بولنور بيوك تفاوتى كورر ايسەمدە، اهل اسلامڭ استقباللرينه اميدم همان بيوكدر.

عالم اسلاميتڭ حركت عموميەسنده روسيا مسلمانلرى حركتڭ الڭ اولگى صفلرنده اولماسەدە، لا اقل، اولگى صفلرله برابر اولور. انشاءالله.

بزم حركتڭ بسملەسى، استاذ محترم اسماعيل بك غصپرينسكى حضرتلرينڭ بيوك بركەسيله، الفبادن، مكتب مدرسەلردن، بالالر تربيەسندن باشلاندى.

او مبارك بسمله غايت بركتلى اولدى: آز زماندە بايتاق طرفلردە اصلاح قيلنمش يكى مكتب نمونەلرى آچلدى، صوڭره يا رغبتله يا مجبوريتله مكتبلرڭ اكثريتى او نمونەلره تقليد ايتدى؛ مدرسەلردە، طلبەلردە، معلملردە، امام افنديلردە بيوك انتباه جانلاندى. اوقومق، اوقوتمق يازمق آرزولرى روسيا مسلمانلرنده عموميت كسب ايتدى.

بز حركتمزى مبارك بسملەسيله الڭ اساسدن گوزل صورتده ابتدا قيلوب، هر نه قدر آقرنلقله ايسەدە، طوغرى يولدن حركت ايتدك. ملتمزدە جانلانمش انتباه، اويانمش رغبت اثرلرينه نظر ايدر ايسەك، بوندن صوڭ حركتمزڭ دها آرتق تيزلگنه دها زيادە گوزل ثمرەلرينه اميد باغلامق ممكندر.

بوندن صوڭ، انشاءالله، اصلاح قيلنمش ابتدائى مكتبلرڭ صانى كيتدكجه آرتار؛ هر قريەدە هر محلەدە گوزل ابتدائى مكتبلر انشاءالله تأسيس قيلنور؛ ملت بالالرى روس مكتبلرينه غرب كايەلرينه كليتلى مقداردە هجوم ايدرلر؛ دولتمزدە بولنور او نيوەرسيتتلردە اينستيتوتلردە ياوروپا كليەلرندە تربيەلرينى گوزل صورتده تكميل ايتمش طلبەلرمز، بوندن صوڭ انشاءالله، يوزلره بيڭلره ايرشور. روسلرڭ اوفاق شهرلرندەدە اوچ دورت اورتا درجه مكتبلر بولنور ايكن بزم يگرمى اوتوز مليون مسلمانلرڭ ملى اورتا درجه بر مكتبلرى شو كون يوق ايسەدە بوندن صوڭ يتيشەجك معلملر آلايى بركەسيله ملى اورتا درجه مكتبلر ملتمزڭ اوز همتيله انشاءالله تأسيس قيلنه باشلانەچقدر.

بز بوندن صوڭ طوتاش يگرمى اوتوز سنه غرب مدرسەلرنده كليەلرنده

Из фондов Российской национальной библиотеки

علوم معارف صنائع تحصیل ایدر ایسه‌ك، ملی حاجتلرمزی کورر کوزلر، ملی خدمتلرمزی ادا ایدر اللر، ملی یوکلرمزی طارتور کوچلر همه‌سی انشاءالله حاضر اولور. او وقت بز هموطن ملتلرك الڭ مدنیلریله بلکه بر صفده اولا بیلورز.

بز اسلامیت نقطه‌سندن نظر ایدر ایسه‌ك، علوم، معارف، صنائع سمادن اینمش بر معونت الهیه کبی اولور. بوڭا کوره، اسلامیت نظرنده، علوم، معارف، صنائع یالکز غایه‌لری یالکز فائده‌لری جهتیله تقدیر قیلنه بیلور. بزم دنیالق حالمزی اصلاح ایدر ایسه، بزم غنامزه بایلغمزه خدمت ایده بیلور ایسه، ملتلر کوزنده شرفمزی، سیاست عالمنده اعتبارمزی تأمین ایدر ایسه، اللهڭ شو دنیاده وار نعمتلرندن استفاده یوللرینی بزه کیكڭ صورتده آچار ایسه، عزتله امانتله معیشت یوللرینه بزی سوق ایدر ایسه، اشته بزه اویله علوم اویله صنائع مطلوب هم لازمدر. شو کون مدنیت دنیاسنده علومدن معارفدن صنائعدن بزم مقصدمز یالکز شودر. بز علوم حرملرینه کیدوب اعتکاف ایدر ایسه‌ك، شو مقصدله اعتکاف ایدرز. تجارت بازارلرنده، عمل میدانلرنده، خیرات یوللرنده مسابقه بزه فرض قیلنمش ایسه، البته شو مقصد ملاحظه‌سیله فرض قیلنمشدر.

جدی اساسدن باشلانمش حرکتمز، انشاءالله، جدی یوللرده دوام ایدر. ادبیاتمزده، بلکه جدیلك یوایله کیدر. اویون کولکیلردن اوفاق رومانلردن ادبیاتمز بلکه پاك قالور. غربڭ الڭ معتبر اثرلرینی لسانی گوزل قلملر بوندن صوڭ بلکه ترجمه ایدرلر. اوز فکرمز قوتیله خلق قیلنور اوفاق شیلرله بالالرڭ روحلرینی اوفاقلاتمق بدلنده، بیوك عقللرڭ بلیغ قلملریله تألیف قیلنمش مفید اثرلری ترجمه ایتمك دها معقولدر.

عموماً عالم اسلامیتڭ خصوصاً روسیا مسلمانلرینڭ دین هم دنیا جهتیله سعادتلری خاتون قزلرڭ تربیه‌لرینه توقف ایدر.

بنم نظرمده هر ملتڭ خاتون قزی او ملتڭ اوڭنده اولور. خاتونلری یعنی آنالری دون بر ملت هیچ بر وقت بیوك اولماز.

Из фондов Российской национальной библиотеки

محاربه میدانلرنده آرت صفلرده اولان خاتون قز — ترقی حرکتلرنده آل صف‌ده اولور. نماز صفلرنده تأخیر قیلنمش خاتون قز — عرفات وقفه‌سندن علوم حرملرینه معارف کعبه‌لرینه امتك افاضه‌لری ساعتلرنده تقدیم قیلنور.

خاتون امتك، یاخود امت خاتونك نسخه‌سیدر. امتك الڭ گوزل صفتلری برکدرلمش‌ده، گویا، خاتون خلق قیلنمشدر. خاتون سفیل اولور ایسه، امت رذیل اولور. خاتون دون اولور ایسه، امت زبون قالور.

خاتون — ملکلرك عمومنه، مومنلرك صالحلرینه، جبریل امینه، رسول کریمه، اللهك اوزینه مقابل قیلنه بیلور درجه‌ده محترم ایکن، امت اسلامیه بوتون عالم انسانیته ریاست شرفنه ایرشمش ایدی:

آنالرمزله شارع کریمك گوزل معامله‌لری تحریم سوره‌سنك آیت کریمه‌لرنده استحسان نظمیله نازل اولوب، امت اسلامیه‌یه بیوك بر سنت نبویه کوسترمك یولیله، قران کریم‌ده مصاحف‌ده تأبید قیلندی. «وان تظاهرا علیه فان الله هو مولاه وجبریل وصالح المومنین والملائکة بعد ذلك ظهیر» آیت کریمه‌سنده ایکی خاتونك حرمتی بوتون عالم وجودك همده موجدك قوتلرینه مقابل هم موازی قیلندی. او وقت عالم اسلامیت مدنیت رهبری ایدی، او وقت اهل اسلام سیاست خواجه‌سی ایدی. صوکره، خاتونلر ارلره یالکز متاع اولمق درکه‌لرینه اینمش ایکن، عالم اسلامیت ریاست کرسیلرندن اینمك یوللرینه یوز طوتدی.

خاتون — حرم محرابلرینك صنمیدر، ملت عائله‌لرینك خداسیدر.

حیوانك ممه‌سی آرت آیاقلری یاننده، اما انسانك ممه‌سی کوکره‌گنده اولور. حکمت الهیه اللری خاتونلرك گوزل سینه‌لرینی ماتـور ایمچه‌کلرله تزیین ایتمش، قلبلرنده بولنور گوزل حسیاتك، روحلرنده بولنور هر بر قابلیتك اورلقلرینی حلال سوتله برابر بالالره ایمزمك ایچون اولسه کرك.

بالالرڭ یاش ایکن عائله‌ده تربیه‌لری‌ده، البته، آنالرڭ ادبلرینه تابعدر. یاش ایکن آنا اللده آلنمش تربیه مکتب تربیه‌سنده‌ده محیط تربیه‌سنده‌ده اساس اولور.

امتك احوال روحيه‌سنده احوال اجتماعيه‌سنده خاتونلرك آنالرك دخللری اهميتلری غايت بيوك ايسه‌ده، خاتونلرك حرمتلری حقوقلری هيچ بر ملت‌ده هيچ بر وقت حقيله تقدير قيلنمامشدر. هر عصرده هر دولت‌ده ادب سقوطنه، فحشيات شيوعنه شو حال، البته، سبب اولمشدر. زيرا خاتونلرك طبيعی قوت جهتيله بالنسبه ضعيفلكلری حرمتلرينك بيوكلگيله حقوقلرينك كيكلگيله تأييد هم تعديل قيلنمش اولسه ايدی، سفالت قاپولرينك اكثری قاپانمش قالور ايدی، "آجلق مجبوريتيله ذلته دوشمك" بليه‌سی لااقل عادی بر حال اولمقدن چيقار ايدی.

شريعت اسلاميه حكمنده خاتونلرك حرمتلری بيوك اولوب حقوقلری كيك ايسه‌ده، عادتلرك طبيعتلرك شريعته غلبه‌لری جهتيله اولسه كرك، عالم اسلاميت‌ده خاتونلرك اجتماعی اهميتلری تقدير قيلنمادی، حرمتلری‌ده حقوقلری‌ده حقيله رعايه قيلنمادی. بوكا فقيهلرك‌ده ياردملری سبقت ايتمش اولسه كرك. چونكه خاتونلره دائر شرعی هم اجتماعی مسئله‌لرك اكثری "خوف فتنه" كبی الك چوروك اساس اوزرينه بنا قيلندی. شرفلری "يوز پرده‌سی" كبی الك فنا الك دون تدبير قوتيله صاقلانور عاجزلكدن عبارت اولوب قالدی. عاقبت، خانه ديوارلری آراسنده قبرينه قدر محبوس قالمق، يعنی جانلی ايكن دفن قيلنمق خاتونلر حقنده بر "سنت اسلاميه" كبی قبول قيلنوب، حقوق طبيعيه‌دن‌ده حقوق انسانيه‌دن‌ده خاتونلر محروم قيلندی.

"خوف فتنه" كبی چوروك اساسلرك "يوز پرده‌سی" كبی ضعيف تدبيرلرك انتقاديله جرحيله اوغراشمق بيله عبثدر. طار طبيعتلر، اوفاق نظرلر قوتيله اختراع قيلنمش او ضعيف تدبيرلره مترتب اولمش مهلك نتيجه‌لر — او تدبيرلری قبول يا اختراع ايتمش فقيهلرك عددندن، او تدبيرلره قربان اولمش خاتونلرك صانندن زياده‌در.

يوز آچيق ايكن ادبلرينی محافظه ايده‌مز درجه‌ده عاجزلگه اهل اسلامی عادتلندرمك، ادبك عفتك اساسلرينی هدم ايتمك، خاتونلری قزلری تربيه‌دن

Из фондов Российской национальной библиотеки

علومدن دیندن دنیادن تماميله محروم ایتمك، اسلامیتی حقوق طبیعیه‌یه مخالف کوسترمك، انسانلری اسلامیتدن تنفیر ایتمك، اسلامیتی يالکز بعض حالمرده بعض قوملره بلکه موافق اولمش تدبیرلرك طار دائره‌لرینه صوقمق کبی مهلك نتیجه‌لر — یوز پرده‌سی کبی اوفاق تدبیرلره مترتب اولدی.

یوز پرده‌سی کبی اوفاق تدبیرلر خاتون قزلرمزی تربیه‌دن محروم ایتمش اولماسه ایدی، او قدر فنا نتیجه‌لر بلکه مترتب اولماز ایدی.

اسلام خاتونلرنده عصمت، عفت، دیگر ملتلرك خاتونلرینه نسبتله، بلکه زیاده‌در. لکن عصمت زیاده‌لگی یوز پرده‌سی برکه‌سنده حاصل اولمش بر فضیلت دگلدر.

وکم جنت من هجول حجبت! ووفت من حرة مالها فی العین جلباب

خاتونك عصمتی، خاتونك شرفی ادب برکه‌سیله، تربیه قوتیله دها زیاده محفوظ اولا بیلور. بلکه عصمتك عفتك الك قوتلی حافظی يالکز بر گوزل تربیه‌در. تربیه‌سی یوق، عفتك‌ده قدرینی بیلمز بیچاره عورتلرك یوزلرنده پرده‌لرك هیچ بر قوتلری یوقدر.

تربیه‌سزلکدن کلمش ضررلر فسادلر آچیقلقدن کله بیلور ضررلره نسبتله هر حالده بیك دفعه آرتقدر. مدنیت دنیاسنده قبول قیلنمش کیفیت اوزره خاتونلرك « مبتذل » لگی خاتونلرك حرمتلرینه شرفلرینه او قدر مناسب دگل ایسه‌ده، یوز آچیقلغی اسلامیت نظرنده هر حالده جائزدر.

مدنیت دنیاسنده خاتونلرك احوال اجتماعیه‌لرینه، جمعیتلرده باللرده باله‌تلرده فارصلرده اویون کیچه‌لرنده ماسقارادلرده تانس تونلرنده خاتون قزلرك مبتذولیتلرینه بن استحسان کوزیله نظر ایتمزسه‌م‌ده، مکتبلرده کلیه‌لرده علوم حرملرنده ادب جمعیتلرنده آچیق یوزله حضورلرینی هم اعتکافلرینی، غایت مفید بر شی اولمق جهتیله، البته استحسان ایدرم.

مکتبلرده کلیه‌لرده تربیه آلمق، علومك معارفك هر برینی تحصیل ایتمك خاتون قزلرك هیچ برینه هیچ بر صورتله ضرر ویرمز. احیاناً، فرض ایده‌یك،

ضرر ویره بیلور ایسه، تربیه‌دن علومدن کله بیله‌جك "ضرر" تربیه‌سزلکدن کلمش ضررلرك ملیوندن بری قدرده اولماز.

خاتون قزلرك ادبی تربیه‌لرینه، طبیعی حاللرینه، عائله‌ده والده‌لك خانه‌ده تدبیر وظیفه‌لرینه هر جهتله موافق تربیه نمونه‌لری شو کون مدنیت دنیاسنده یوق ایسه‌ده، بزم حاجتلرمزه زیاده‌سیله وفا ایدر تربیه مکتبلری کلیه‌لری هر یرده کثرتله بولنور. او مکتبلرده او کلیه‌لرده بالالرمزی قزلرمزی تربیه ایدر ایسه‌ك، اوراده بولنه بیلور همه حاجتلرمزی آلا طورور ایسه‌ك، بزم استقبالمز هر جهتله تأمین قیلنمش اولور. هم تربیه‌دن هم علوم معارفدن تمامیله محروم ایکن، دینمزی ادبمزی صاقلامش ایسه‌ك، تربیه هم علوم برکه‌سنده دها کوزل صاقلامق شرفنه نائل اولورز.

بزم بالالر، اوغللر هم قزلر تربیه مکتبلرینه علوم حرملرینه برابر بوندن صوڭ انشاءالله کلیتله کیدرلر. بز انشاءالله هر ایکی تینك برینی معارف یولنه صرف ایدرز. ملی سعادتمزی بوندن صوڭ، انشاءالله، یالکز جدی یوللرده آرارز. علوم معارف صنائع کبی جدی شیلری رغبتله، انشاءالله، بیوك اجتهادله تحصیل ایدرز، مدنیتك طوغری یوللرنده انشاءالله استقامتله حرکت ایدرز. مدنیت دنیاسنده بولنور مسکرات فحشیات کبی خسته‌لکلردن اسلامیت برکه‌سیله انشاءالله صاغ قالورز. بز انشاءالله ملتمزك بالالرینی امل هم عمل روحیله تربیه ایدوب، استقبالمزی تجارت زراعت صناعت یوللرنده آرارز. بز هر عملده هر معامله‌ده، اسلامیت برکه‌سیله، حقانیتی امانتی التزام ایدوب، خیانتدن یالاندن هر وقت هر جهتله پاك قالوب، مدنیت کوزنده انشاءالله بیوك اعتبار قازانورز. دیگر ملتلرده وار اوفاق رومانلره، عشق حکایه‌لرینه خیال اثرلرینه تقلید میللرندن بزم قلملر بلکه آزاد قالورده، ادبیاتمز انشاءالله جدیلك یوللرنده ترقی ایدر.

اسلامیته متلازم پاکلك برکه‌سیله، مدنیت دنیاسندن آلنه‌جق علوم معارف صنائع قوه‌سیله، بز، روسیا مسلمانلری، وجودمزی شرفمزی عزتمزی، البته، صاقلارز، انشاءالله، آرتدررز.

Издательство Российской национальной библиотеки

شوفصلده یازلمش سطرلری اجمال ایدر ایسه‌ك، بن انسانیتڭ ده اسلامیتڭ ده روسیا مسلمانلرینڭ ده استقباللرینه امید کوزیله باقارم.

انسانیتڭ شو کونگی احوال اجتماعیه‌سی حیات مدنیه‌سی اولگیدن، شبهه یوق، گوزلدر.

اسلام سوفیلرینڭ. طبیعت مؤرخلرینڭ نظرلرینه موافقت قیلوب، انسانیتڭ ازلیتی جهتنه کوز اوزاتور ایسه‌ك، کورورز: انسانڭ جسدی اولگی دورلرده، بر یوزنده بولنور نباتات حیوانات کبی، طبیعت قانونلرینه تابع اولوب، بر شکلدن دیگر شکللره دونه دونه عاقبت، شو کونگی گوزل ماتور قیافتنه ایرشدی. او اوزون زمان اثنالرنده انسانڭ دماغی اوسدکجه عقلی همده قوتلری آرتدقجه، انسان طبیعت قانونلرینڭ تأثیرلرینه مقاومت ایده بیلور درجه‌یه کلدی. کیوم کبی خانه کبی آزوق کبی صناعی اسباب اعانه‌سیله اوزینی وجودینی حمایه ایدر یوللره کوندی. او دوردن اعتباراً انسان آدملك درجه‌سنه ایرشوب، یر یوزنده اللهڭ خلیفه‌سی اولمق شرفنه نائل اولدی. خلیفه‌لك دورینه ایرشدکدن صوڭ انسان طبیعت قانونلرینڭ تابعی دگل، بلکه حاکمی اولدی. اوزی طبیعت تأثیرندن چیقدقدن صوڭ، دیگر شیلری‌ده برر برر چیقاره ویردی. اهلی حیوانلر، ایگونلك نباتلر، انسان کبی، اوزلرینڭ شکللرینی همه خاصیتلرینی تمامیله محافظه ایدر ثبات حالنه قرار ایتدیلر. انسانڭ تصرفی طبیعت قانونلرینه گویا غلبه ایتمش‌ده، «انتخاب طبیعی» اوز وظیفه‌لرینی انتخاب صناعی اللرینه تسلیم ایتمش‌ده کیتمش.

انسان شو کون طبیعت خزینه‌لرینڭ اکثرینه مالك اولوب، طبیعت قانونلرینڭ، طبیعت قوتلرینڭ، طبیعت عنصرلرینڭ اکثرینی اوزینه تسخیر ایتدی. بوندن صوڭ، انسانیت همان ترقی ایده‌جك؛ عقلی همان نورلانه‌جق؛ طبیعت اوزرنده ریاستی همان قوتلنه‌جك؛ عقل کوزندن شو کون غائب شیلر برر برر بوندن صوڭ ظاهر اولاجق؛ طبیعت، اوزنده وار همه سرلری کشف ایده‌جك؛ بر همه خزینه‌لرینڭ کلیدلرینی انسان النه ویره‌جك. انسانڭ حیوانیتنه

Из фондов Российской национальной библиотеки

غلبه أيدەجك عقلى بركەسندە هيئت اجتماعيەدە عمومى سلام، عمومى امان عمومى سعادت حاكم اولاجق. اوكون ير يوزى فردوس جنتلرى اولماسەدە، مدنيت جنتلرى اولاجق.

تاريخ مدنيتدە اسلاميت تاريخ طبيعتدە انسانيت كبيدر. انسانيت اوللردە طبيعت قانونلرينە تابع اولوب صوڭرە نصل حاكم اولمش ايسە، اسلاميتدە اجتماع قانونلرينڭ تأثيريلە اون اوچ عصر امتدادندە حالدن حالە دونوب، عاقبت، عالم مدنيتدە حاكميت مركزينە اويلە قرار قيلاجقدر.

عقل حقيقتلرى نە وقت قبول ايدر ايسە، مدنيت عمومڭ منفعتلرينە عدالت اساسلرينە نە وقت تأسيس قيلنور ايسە، او وقت اسلاميت حاكميت كرسيلرينە قرار ايتمش اولور.

معمور يرلرڭ اورتاسندە برى ديگرينە طوتاش الڭ بركتلى قطعەلردە قرار ايتمش دورتيوز مليون قدر اهل اسلام كلمۀ توحيد بركەسندە بوندن صوڭ هر جهتلە، يعنى نفوس جهتيلەدە، نفوذ جهتيلەدە، مدنيت جهتيلەدە ترقى ايدەچكدر.

اهل اسلامى الوهيتە كوكلرە باغلامش "حبل الهى" يعنى قران كريم اهل اسلامڭ كوڭللرندە هم اللرندە ايكن، عرش الوهيتى اسلاميتڭ مركزينە باغلامش حرم الهى حرم نبوى روضە مطهرە اسلام دولتلرينڭ اللرندە ايكن، اهل اسلامڭ سياسى شوكتلرى مدنى اعتبارلرى اجتماعى قوتلرى، تا قيامت قالمق عهديلە، كونلرڭ برندە البتە قايتاچقدر.

مقدس سماوى كتابلرڭ هر برى انسانيتلە الوهيت آراسندە الڭ متين بر صلەدر. مقدس كتاب الوهيتلە صلە اولدقدن صوڭ، ملت اعضالرينى برلشدرر، ملت وجودينڭ سياسى هم اجتماعى روحى اولوب، ملتى خستەلكلردن اولومدن حمايە ايدر.

سماوى كتابڭ الڭ بيوك اجتماعى اهميتى شودر. باخصوص، انسان اللرى اوينامامش قران كريم كبى اولور ايسە، يعنى سوزلرى نقطەلرينە حركەلرينە قدر متواتر صورتدە محفوظ اولوب، معنالرى هم عادى انسانلرڭ فهملرينە هم

Из фондов Российской национальной библиотеки

بیوك عقللرك طویماز آرزولرینه قناعت ویره بیلور قدر کیك هم درست کتاب سماوی اولور ایسه.

ملیارد قلبلرده لسانلرده، ملیارد مصحفلرده تاابد محفوظ مقدس قالاجق قران کریم برکه‌سنده امت اسلامیه البته محفوظ قالاجقدر.

اجتماعی هم سیاسی اهمیتی اوقدر بیوك قران کریمك سماوی معنالری، معجز نظمی کبی، عمومی اولسه ایدی، البته، قران کریمك برکه‌سی دها زیاده اولور ایدی.

قران کریمك سماوی تعلیملرینی هدایت الهیه‌لرینی، معجز نظمی کبی، همه انسانلره تبلیغ ایتمك البته یالکز گوزل هم درست ترجمه‌لر واسطه‌سیله اولا بیلور. مدنیت دنیاسنده وار لسانلره قران کریمی ترجمه ایتمك، نشر قیلنمش ترجمه‌لری دقتله تفتیش ایدوب، قصورلری بولنور ایسه اعلان ایتمك امت اسلامیه اوزرنده بیوك بورچدر.

اوزمزك تورکی لسانمزه قران کریمی ترجمه ایتمك بزه، البته، تیوشدر. هر جهتله درست هم آسان طرزده ترجمه قیلنسه ایدی، تورك عالمنه بیوك برکت، تورك لساننه بیوك شرف اولور ایدی. گوزل ترجمه ادبیاتمزك گوزل زینتی اولور ایدی.

قلمده قصور بولنماز ایسه، لسانمزده قصور البته یوقدر.

= ٩ =

لسانمزك بلاغتی.

بلاغت فصاحت کبی شیلر لغتك سوزلرك جمله‌لرك صفتی دگل ایسه‌ده، لسانمزی طوپاس دیمش محررلره مقابله یولیله، بن "لسانمزك بلاغتی„ دیدم. یوقسه، لسانده بلیغلق طوپاسلق بولنماز. بلیغلق طوپاسلق لسانك صفتی دگل، انسانك صفتیدر. محررك مقاله‌سنده، خطیبك خطبه‌سنده، مؤلفك انشاسنده بلاغت بولنماز ایسه، گناه لسانده اولماز، انسانده اولور.

درست، آوازلرك خوشلغی، سوزلرك كوبلگی، قاعده‌لرك توزوكلگی، اشتقاقلرك كیگلگی، تأليفك اوگایلغی كبی جهتلردن لسانلر آراسنده تفاوت واردر. لسانلرك بری بای اولور، دیگری فقیر. مثلا: توركی لسان سوز آزلغی جهتیله عربی لساندن فقیردر، اشتقاق قاعده‌لری جهتیله روس اسانته نسبتله بلكه طاردر. لكن شو اوچ لسانك هر بریله معین بر مقصدی افاده ایدر ایكن، لسانلرك بلاغتی بر درجه‌ده اولا بیلور، یاخود توركی لسانك بلاغتی دها زیاده اولا بیلور.

طبیعت صاغ، عقل بیوك، خیال كیك، فكر تیز، كوز آچیق اولور ایسه، او وقت سوز بلیغ اولور. طبیعتی بای انسانه لغت فقیرلگی طارلق ویرمز، یاخود طبیعت بای ایكن، لغت هیچ بر وقت فقیر اولماز.

توركی لسان غایت گوزل بر لساندر. سوز كوبلگی جهتیله بایدر، زنگیندر. صرف هم نحو قاعده‌لری توزوكدر، استثنالری بولنماز، آساندر، زحمتسز یادلانور.

لسانمز بایدر دیدم. لسانمزده فنی سوزلر اصطلاحلر یوق ایسه‌ده، عادی حاجتلره، طبیعی حاللره، خیالده بولنه بیلور صورتلره وفا ایدر قدر سوز لسانمزده البته بولنور.

فنی اصطلاحلرك یوقلغی لغتك قصوری دگلدر. صوگره، لسانك بایلغی یالگز سوز كوبلگیله اولماز، بلكه عرف كیگلگیله اولور. مثلا: آچمق، چالمق كلمه‌لرینك لغت جهتیله یالگز ایكی اوچ معنالری وار ایسه‌ده، عرف حسبیله اوتوز قرق یا دها زیاده معناله دلالت ایده بیلور. یول آچمق، باش آچمق، كوز آچمق، آغز آچمق، مكتب آچمق كبی. بوراده آچمق كلمه‌سی عرف اعانه‌سیله بایتاق معناره آچیق صورتده دلالت ایدر.

باش آچمق: تعظیم ایتمك، ذلیل اولمق، بددعا قیلمق.

آغز آچمق: غفلت ایتمك، سوز سویله‌مك، سوكمك.

كوز آچمق: اویانمق، عبرت آلمق، غفلتدن دونمك.

یول آچمق: اش باشلامق، نمونه اولمق.

شو معنالرڭ هیچ بری لغت معنالری دگلدر، لکن عرف اعانه‌سیله هر بری غایت آچیق آڭلانور. لسانمزده کلمات آز ایسه‌ده، عرف یاردمیله شو قصور براز تدارك قیلنمشدر. عرف کوبلگی خیال بایلغیله اولور. عرف آزلق، بوڭا کوره، لغتڭ قصوری اولماز. خلقڭ، شاعرلرڭ، ادیبلرڭ خیاللری نه قدر کیك اولسه، تعبیر عرفلری او قدر زیاده اولور.

لسانمزڭ اورتاچه بایلغی، قاعده‌لرینڭ گوزللگی قبول قیلنور ایسه، اشته شویله لسان‌ده بلاغت بوانه بیلورمی؟

شو مسئله‌یی حل ایتمك قصدیله، بلاغتی تعریف هم تحلیل ایده‌یك.

بلاغت نه‌در؟

بلاغت: مطلوب بر معنایی مخاطبڭ فهمنه تبلیغ ایتمکدر، ایرشدرمکدر.

شو ساده معناسیله بلاغتڭ رکنلری شرطلری واردر:

۱) درستلك. یعنی سوزلرڭ جمله‌لرڭ لسان قاعده‌لرینه موافقلغی.

درستلك هر کلام‌ده الڭ ابتدائی بر رکندر.

۲) اویغونلق. یعنی بیانی مطلوب معنایه سوزڭ مطابقتیدر. بیانی مطلوب معنایی تمامیله افاده ایتمك، مطلوبڭ همه جهتلریتی بلا خلل احاطه ایتمك.

۳) پاکلك. آڭلانماز سوزلردن، یات کلمه‌لردن، یوقبار تکلفلردن، دیگر لسانلره تقلید میللرندن پاك اولمق.

احتیاج وار ایکن، یات سوزلری آلمق ضرور اولور. احتیاج یوق ایسه، یات سوزلری آلمق مناسب دگلدر. لکن آڭلانماز سوزلری استعمال ایتمك، دیگر لسان اسلوبلرینه تقلید ایتمك، اوفاق تکلفلره مرتکب اولمق بلاغت قانونلرنده جائز دگلدر.

۴) آسانلق. — سوزڭ دلالتی آچیق اولمق، مطلوب الڭ آسانلقله آڭلانمق. سوزدن یازودن، ایشتودن اوقودن الڭ مهم مقصد — آڭلامق، آڭلاتمقدر.

Из фондов Российской Национальной библиотеки

شو مقصد نه قدر آسان حاصل اولا بیلور ایسه، او قدر گوزل اولور.

سوز قولاقلره ایرشور ایرشمز، کوز یوللره باقار باقماز، معنی ذهنلره کوکللره اورونلاشور ایسه، الڭ گوزل الڭ مفید بلاغت اشته او وقت بولنور.

شو معناسیله آسانلق بلاغتڭ روحیدر. سوزڭ معناسی یالڭز فکر قوتیله یالڭز مطالعه زحمتیله آڭلانور ایسه، اویله سوزده بلاغت بولنماز.

٥) مقامنه، حالنه مناسب اولمق.

معنالر همده سامعلرڭ طبقه‌لری متفاوتدر. معنالرڭ مقاملری سامعلرڭ حاللری مختلفدر. سوزی معناسنه کوره، سامعلرڭ طبقه‌لرینه حاللرینه کوره سویله‌مك بلاغتڭ غایت مهم رکنیدر. سوز — مقامنه حالنه مناسب اولماز ایسه، او سوزڭ هیچ بر تأثیری بولنماز.

هر حالڭ هر ساعتڭ اوزینه مناسب سوزی اولور. هر سوزڭ اوزینه کوره، مقامی واردر. لغتلرڭ هیچ برنده اوز باشنه قاباسوز، طوپاس کلمه بولنماز. بر کلمه‌ده قابالق طوپاسلق وار ایسه، یورون‌سز یولسز استعمال شوملغیله اولور.

٦) صدق.

سوزڭ عقل قاشنده مقبوللگی، کوکل اوزرینه تأثیری ایچون صدق شرطدر. یالان سوز مقبول کبی کورنه بیلور ایسه‌ده، کوکللره تأثیر ایده بیلور ایسه‌ده، او مقبولیت او تأثیر، اوزاق قالماز، باطل اولور.

صدق، حقیقته مطابقت، بلاغتڭ الڭ مهم رکنیدر. درستلگی یوق بلاغت جاندن محروم جمال کبیدر، کوکللری جذب ایده‌مز.

صدق — قرآن کریم‌ده معتبر اعجازڭده، بنم اعتقادمه کوره، الڭ اساس رکنیدر.

بلاغتی تعریف ایتدك، رکنلرینی شرطلرینی تقریبی صورتده گنه ایسه‌ده، تحلیل ایتدك. بلاغت، شو تعریفیله شو رکنلریله، لسان صفتی دگل، انسان صفتیدر. هیچ بر لسان، باخصوص بزم لسانمز اوز ینڭ کلماتیله گوزل قاعده‌لریله، بلاغتڭ هیچ بر رکننه هیچ بر شرطنه منافی دگلدر.

Из фондов Российской национальной библиотеки

گوزل عقل، تیز فکر، کیڭ خیال، صاغ طبیعت، بیوک معلومات بر انسانده
...ور ایسه، لغتی الڭ فقیر بر لغت اولور ایسه‌ده، او انسان بلیغ اولا بیلور.
...ل بای ایکن، لغت فقیرلگی طارلق ویرمز.

سوزڭ بلاغتی گوزللگی آوازیله وزنیله دگل، بلکه معناسیله‌در.

بیوک اسکندر هومیروسڭ ایلیاده‌سندن

مليك باحوال السياسة عارف   عزوم بصماء المعامع جبار

سوزینی بگنور، تکرار ایدر ایمش.

تاریخ اسلامده شجاعتیله معروف اولمش قطرینڭ

فصبراً فی مجال الموت صبراً   فما نيل الخلود بمستطاع
وما للمرء خير فی حياة   اذاما عد من سقط المتاع

سوزینی اهل ادب بلاغت نمونه‌سنه شاهد ایدرلر.

قطری کبی دهشتلی بر داهی بیوک بر شاعرڭ آغزندن شو ایکی بیت
...لاغت نمونه‌سی اولور ایسه، جاهلیت زماننده بدویت دنیاسنده طاغ طاش
...راسنده یالان آیاق یالان باش عمر ایدن ثابت بن جابرڭ یاش بالا ایکن
...ویله‌مش

لكنما عولى ان كنت ذا عول   على بصير بكسب الحمد سباق
سباق غايات مجد فی عشيرته   مرجع الصوت هداً بين ارفاق
عاری الظنابيب مشتد نواشره   مدلاج ادهم واهی الماء غساق
حمال الوية شهاد اندية   قوال محكمة جوال آفاق

سوزلری البته الڭ بیوک بلاغت الڭ بیوک همت نمونه‌سی اولور.

شو سوزلرڭ هر برنده بلاغت واردر، لکن لسانلرینڭ عربیلگی جهتیله
دگل، بلکه بیوک معنالره آچیق دلالت جهتیله‌در.

بزم لسانمزده بلاغتی شو سوزلرڭ بلاغتلرندن زیاده جمله‌لر واردر. مثلا:

یا دولت باشه، یا قوزغون لشه! جمله‌سی کبی.

شو جمله غایت ساده جمله‌در، یالگز دورت کلمه‌دن عبارتدر، لکن یوقاری‌ده

Из фондов Российской национальной библиотеки

نقل قیلنمش بلاغت نمونه‌لرینڭ همه‌سندن دها زیاده بلیغدر. غایت بلیغ عربی
فارسی جمله‌لره تصادف ایتدم، لکن دورت کلمه‌دن عبارت شو جمله کبی بلیغ
بر جمله کورمه‌دم.

لسانمزه، لسانمزڭ بلاغتنه بنم نظرم شویله‌در. خیالمزده طارلق، طبیعتمزده
قابالق بولنماز ایسه، لسانمزده فقیرلك طوپاسلق بولنماز.

«لسانمزڭ بلاغتی» مسئله‌سنه نظرمی عمومی صورتده یازدم. اگرده قرآن
کریمڭ ترجمه‌سنه بیانمزی حصر ایدر ایسه‌ك، مسئله دها آسان طریقله حل
قیلنه بیلور.

قران کریمڭ ۱۱٤ سوره‌سنده، آلتی بیڭ قدر آیت کریمه‌لرنده ماده‌لرڭ
صانی بر قاچ یوزدن زیاده دگلدر.

قران کریم ماده‌لرینڭ هر برینه مقابل لسانمزده بر ماده بولا بیلور.
لسانمزده بعضلرینه مقابل بولاماز ایسه‌ك، اویله ماده‌لرڭ اوزلرینی آلا بیلورز.
مقابلی یوق کلمه‌لرڭ معنالری مشهور اولور ایسه، گوزل. اگرده مقابلی یوق
کلمه‌لرڭ معنالری معلوم دگل ایسه، لغت کتابلرینڭ بیانی کبی، او کلمه‌لرڭ
معنالرینی بر ایکی سطرده بیان ایدرز.

مثلا: جنت، جهنم، زکات، حج، کتاب، رحمت کبی کلمه‌لرڭ معنالری تورکی
کلمه‌لر کبی معلومدر. بویله کلمه‌لری ترجمه ایتمك یاخود اوجماخ تموغ کبی
دیگر کلمه‌لر آلمق حاجت دگلدر. منافق کبی کلمه‌لر، معنالری بر دفعه بیان
قیلندقدن صوڭ، استعمال قیلنه بیلور.

لسانمزدن استفاده ایده بیلور ایسه‌ك، لسانمز غایت گوزل بر لساندر.
احتیاج چیقار ایسه، لسانمزده یوق کلمه‌لری چیتدن آلا بیلورز، شو
کون چیت سوز یارین اوز اولور. صرف اشتقاقلرینی‌ده کیگه‌یته بیلورز.
نحومزڭ قاعده‌لری‌ده، گوزل ادبیاتمز برکه‌سنده، توزه‌لور، یوللرینه صالنور.
اوزمز یولیله حرکت ایدر ایسه‌ك، لسانمز مدنی لسانلرڭ طبقه‌لرینه چیقار.

Из фондов Российской национальной библиотеки

= ١٠ =

قران کریم ترجمه‌سی.

آکلانور، اول‌ده اوته‌ر، قورقو کیدر، شك‌سز اینان
بیك لسانه ترجمه قیلنسون، اول محفوظ همان!

تیمورعلی افندی میر ولییف.

(„شورا" عددلرینك برنده درج قیلنمش ایدی.)

طبیعتك، بلکه بوتون عالم وجودك ترجمه‌سی اولان قران کریمی اوز انمزه درست هم گوزل اسلوب اوزرنده ترجمه ایتمك البته تیوش ایدی. شو کونه قدر ترجمه ایتمه‌مك گناه اولمامش ایسه، بوندن صوك ترجمه یتمك هیچ بر صورتله گناه اولماز.

قران کریم بوتون عالم وجودك ترجمه‌سیدر، دیدم.

بن شو سوزی مبالغه طریقیله، یاخود قوری بر ایمان تأثیریله سویله‌مه‌دم. م چن اعتقادم شودر. شو سوزمی بوراده تفسیر صددنده دگلم، بلکه باتنه‌ده مقتدر دگلم. لکن ترجمه‌سنه جسارتم ایرشمش قران کریمه نظرمی کوسترمك امیدیله شو سوزی بوراده یازدم.

قران کریم رب حکیمدن جبریل امین واسطه‌سیله نبی کریم قلبنه اینمش ك صوك کتاب سماویدر. معجز نظملرینی لسانلرده کوکللرده مصحفلرده زگرتوسز مگگو صاقلامق وظیفه‌سیله، معنالرینی بوتون انسانلره بیان ایتمك میدیله، نبی کریم طرفندن امانت الهیه اولمق اوزره قران کریم معصوم امت سلامیه عهده‌سنه تسلیم قیلندی.

معجز نظمك مگگو قالاچغی شارع حکیمك بیوك تدبیری برکه‌سنده تأمین قیلنمشدر.

اینمش هر بر آیت کریمه‌یی حفظ مؤمنلرك هر برینه عصر سعادتده ك برنجی فرض ایدی. قرآن کریم عصر سعادتده بیوك رغبتله حفظ قیلندی، هر حرفی هر آیت کریمه‌سی تمامیله یازلدی.

Из фондов Российской национальной библиотеки

سماوی کتابلرگ هیچ برینه نصیب اولمامش شرف — رسول حی ایکن تدوین شرفی — قران کریمگ نصیبی اولدی. ایکی خلیفه عصرنده همه اصحاب کرامگ اجماعیله طوقز مصحف یازلدی. او مقدس مصحفلردن نسخه قیلنه‌رق حسابی یوق مصاحف یازلوب، اولگی عصرده مسجدلرگ هر بری خانه‌لرگ اکثری مقدس مصحفلرله تزیین قیلندی.

او وقت قران کریمگ حامللری، حافظلری امتگ الگ بیوك طبقه‌سی الگ شریف سیدلری کبی اعتبار قیلنور ایدی. بوگا کوره، قران کریم حفظنه هر شیدن زیاده رغبت ایتدیلر. بوگا کوره، قران کریمگ حرفلری کلمه‌لری وجوهلری نکته‌لری غایت بیوك دقتله ضبط قیلندی.

تلاوت — اسلامیتگ رکنی اولدی. هر کونگ بش نمازی رکعتلرنده قران کریم آیت کریمه‌لرینی عربی نظمیله اوقومق نماز رکنلرینگ الگ بیوگی قیلندی. عربی نظمیله قران کریم آیتلرینی تلاوت — اهل اسلامگ الگ بیوك ذکرلری الگ مقدس عبادتلری الگ لذتلی عمللری اولدی.

شارع حکیمگ شو بیوك تدبیری قران کریمی تا ابد صاقلامق حقنده الگ معقول الگ مفید تدبیردر.

تلاوت یالگز عربی نظمله اولور.

نماز رکعتلرنده، ذکرلرده، ثواب قصدیله اوقوده، استدلال خصوصلرنده یالگز عربی نظم معتبر اولا بیلور. فرض نمازلرگ رکنلری آیتلرگ ترجمه‌لریله ادا قیلنه‌ماز. ذکر یالگز عربی نظمله اولور.

شارع حکیمگ شو غایت بیوك تدبیری اوگنده بنم عقلم قلبم سجده ایدر. معجز نظمگ حرفلرینی کلمه‌لرینی وجوهلرینی او قدر بیوك دقتله ضبط ایتمش امامارگ، قران کریم امامارینگ ملیوندن بر ثنالرینی سویله‌مکدن لسانم عاجز قالور.

معصوم امت اسلامیه عهده‌سنه ایکی وظیفه یوکلنمش ایدی دیدك.

شو ایکی وظیفه‌دن الگ مهمی — نظم کریمی حفظ وظیفه‌سی — شارع

حکیمنڭ اوز تدبیریله ادا قیلندی. ایکنچیسی — نظم کریمنڭ معنالرینی بیان هم تبلیغ وظیفه‌سی — امتنڭ اوز همتنه، حسن اختیارینه تسلیم قیلنوب، آچیق، عمومی بر مسابقه میدانی کبی اولدی.

حیاتنڭ، فکرنڭ حرکتلرینی طبیعی حاللرنده براقمق ایچون اولسه کرک، ایکنچی وظیفه حقنده شارع حکیم خصوصی تدبیرلر قورمادی، بلکه لساننڭ دلالتنه، امتنڭ فهمنه اعتماد ایتدی. بوڭا کوره اصحاب کرام عصرنده، تابعین طبقه‌سنده، اهل علم اهل ادب آراسنده بایتاق مفسرلر ظهور ایتدی. بوڭا کوره، تفسیر خصوصلرنده مذهب یوق ایدی، تقلید یوق ایدی. بوڭا کوره، "باب التفسیر مسدود" اولمادی، تفسیر قاپولری یاننه حاجب قویولمادی.

شو کیڭلک، شو حریت بزم ایچون غایت بیوک بر برکت اولدی: آیت کریمه‌یی تفسیر ایدر ایکن بر انسان روایتلر تأثیریله کلام اصولیله مذهب قیودیله آیت کریمه معنالرینی تحریف ایدر ایسه، دیگر بری اوقصوری تدارک ایده بیلور اقتدارده قالور.

شو دقیقه‌لر بالقان باغیلری قاره طاغ طاغیلری صربستان سربلری یونان قویانلری اوڭنده اسلام عسکرینڭ اڭ ذلیل صورتلرده انهزاملرینی — ضعیف مخلوقلرنڭ هجوملرینه‌ده طاقت قیلامایوب، تاریخی اڭ بیوک گناهلرنڭ شوملغیله، اسلام عسکرینڭ خیانت، رذالت یوللرنده جهنم مأوالرینه اللهڭ غضبلرینه قاچولرینی بوتون اهل اسلامڭ " تماشا کونلری " در.

بر قاچ آیدر ایندی، اسلام مملکتلرنده دوام ایدر ذلت حادثه‌لری، مسکنت حرکتلری، حیرت سیاستلری، خیانت فتنه‌لری، قورقاقلق طوڭولری، امیدسزلک آوازلری اونلری بنی اضطراب طولقونلری آراسنه آتدی.

عجبا، تونلرنڭ شو قاراڭلغی بزم تاریخی بیوک گناهلرمزڭ صورتی‌میدر؟

یاخود او بیوک گناهلردن اوتانمش‌ده ایندی اویانمش یوزلرمزڭ حجابی‌میدر؟

بویله حاللرده انسان بر دقیقه قرار ایده‌مز. نهارنڭ نورنده بر شادلق، تونڭ قاراڭلغنده بر راحت بولاماز. تفکر ایدر، پلانلر قورار، تدبیرلر آرار،

Из фондов Российской национальной библиотеки

لكن او تدبيرلرك يوللرينى باغلانمش بولور. او دقيقه‌لرده انسانى عاجزلك
بليه‌سى ايزر، عصبلرينه قاننه غايت فنا تأثير ايدر. انفعال كوزلرى اوكنده
اولگى حاللرك، شو كون آياق آستلرنده ايزلمش اولگى شرفلرك عزتلرك
دولتلرك دهشتلى خياللرى سينه‌ماتوغراف لوحه‌لرنده تمثل ايدر. اووقت تأثر
ياشلرى انسانك جگرلرينه يورگنه، ايركسز، آقار. عاقبت، تأثر ياشلريله
پاكلنمش اللرينه قران كريمى آلورده،

"ونريد ان نمن على الذين استضعفوا فى الارض ونجعلهم ائمة ونجعلهم
الوارثين. ونمكن لهم فى الارض." كبى بشارت الهيه‌لرى كورر. ايندى باشلانمش
حركت يوللرنده ايمان قوتيله عبرتلرك سوقيله دوام ايدر.

وجودلرمزه عصبلرمزه غايت فنا تأثير ايتمش شو كونگى احوالك دهشتيله،
شو فصلده بيانمى اختصار ايتدم. قران كريمك تفسيرى، ترجمه‌سى همه اسلام
ايچون غايت مهم بر بيوك مسئله ايسه‌ده، كونلرى‌ده كوكللرى‌ده قاراكلق
باصمش ساعتلرده يازو ممكن دگلدر.

تلاوت يالكز نظم عربيله اولور.

اسلاميتك الك مهم ركنى قران كريمك عربى نظميدر. لكن قران كريمك
معنالرينى امتك هر برينه بيان هم تبليغ ايچون، ترجمه البته فرضدر.

ترجمه‌ده بنم اساسلرم:

١) اهل علم قلميله يازلمش تفسيرلر.

كتبخانه‌مده هر بر تفسير بولنور. هر بر آيت كريمه‌يى ترجمه ايدر
ايكن، تفسيرلرك هر برينه مراجعت ايتدم. او ساعتلرده بنده مساهله يوق
ايدى. آغرلغك اونده طوقزى تفسيرلرك بركه‌سيله آسان اولدى.

٢) قران كريمك اوزى.

آيت كريمه‌لرى تفسير ايدر ايكن، ياخود تفسيرلرك برينى ديگرينه
ترجيح ايدر ايكن، بن "تفسير بالكتاب" يوللرينه سلوك ايتدم. قران كريمك
برى ديگرينه مشابه آيتلرى برى ديگرينى تفسير ايدر.

Из фондов Российской национальной библиотеки

٣) ترجمه‌ده بنم الڭ معتمد اساسم لسانڭ دلالتیدر.

کلمه‌لرڭ ماده‌لرینی دقتله تفتیش ایتدم. کلمه هیئتلرینڭ دلالتلرینی صرف اعانه‌سیله تحلیل ایتدم؛ کلمه‌لرڭ بسیط معنالرینه بلاقصور اعتنا ایتدم. جمله‌لرڭ معنالرینه ترکیبلرڭ احتماللرینه هر شیدن زیاده اعتبار ایتدم.

مثلا: «واتباعك الارذلون» کبی جمله‌لرده مبتدا خبری تعیین خصوصلرنده احتیاط ایتدم. «واتباعك» مبتدا اولور ایسه، معناسی بر، خبر اولور ایسه، معناسی دیگر اولور. اعرابچیلر «اوده، بوده محتملدر» دیسه‌لرده بنم نظرمده ایکی احتمالڭ معنالری آراسنده تفاوت بیوکدر. نبیلرینه عناد ایتمش حریفلر ایکی معنادن البته یالڭز برینی قصد ایتمشلردر. بویله جمله‌لرده حالڭ قصدڭ دلالتیله ایکی معنادن برینی تعیین ایدرم. هر بری قصد قیلنه بیلور ایسه، او وقت هر برینی ثبت ایدرم.

«من» — «ما» کبی اسملره جمله صله اولور ایسه، معناسی بر، صفت اولور ایسه، معناسی دیگر اولور. مثلا: «من جاءك فله درهم» مثالنده صله معناسیله صفت معناسی آرالرنده بیوك تفاوت واردر. آیتلری ترجمه ایدر ایکن، اوفرقلری بن ملاحظه ایدرم.

٤) قراءت اختلافلری بولنور ایسه، هر برینی اعتبار ایدرم.

قراءتلر بعضاً کلمه‌لرڭ ماده‌لرنده، بعضاً بنیه‌لرنده، بعضا اعرابلرنده اختلاف ایدرلر. اگرده اویله اختلاف حسبیله آیتلرڭ معنالری مختلف اولور ایسه، هر برینی ثبت ایدرم. زیرا مختلف قراءتلر متعدد آیتلر کبیدر.

٥) جمله متعدد معنالری احتمال طوتوب‌ده، او معنالرڭ هر بری قصد قیلنه بیلور ایسه. او معنالرڭ هر برینی بیان ایدرم.

محتمل معنالرڭ بعضاً یالڭز بری قصد قیلنه بیلور، بعضاً هر بری قصد قیلنه بیلور. اگر هر بری اراده قیلنه بیلور ایسه، ترجمه‌ده هر برینی ذکر ایدرم.

بر جمله، عربی اولمق جهتیله، متعدد معنالره واضح صورتده دلالت ایدر

Из фондов Российской национальной библиотеки

ایسه، قران کریم‌ده غفلت ممکن دگلدر، بوڭا کوره او معنالرڭ هر بری اراده قیلنور.

بویله آیتلر قران کریم‌ده کوبدر.

٦) نظم معجزی اصلاح دعوالرینه هیچ بر وقت جسارت ایتمه‌دم.

نحویون قران کریم آیتلرینی حذف هم تقدیر اصوللریله اصلاح ایدرلر. شو عادت مفسرلرڭ اکثرنده واردر.

مثلا: “واذا اردنا ان نهلك قریة امرنا مترفیها ففسقوا فیها„ آیت کریمه‌سی کبی. بوراده اهل تفسیر “بالطاعة„ سوزینی تقدیر ایدوب “امرنا بالطاعة ففسقوا„ دیمشلر. بویله تقدیرلر نظم معجزی تمامیله تحریفدر. بڭا کوره، “امرنا مترفیها„ امیر ایدرز مسرفلرینی معناسنده‌در. بوڭا “وکذلك جعلنا فی کل قریة اکابر مجرمیها„ آیت کریمه‌سی‌ده “آمرنا„ قرائت متواتره‌سی‌ده دلالت ایدر.

٧) کلام اصوللرینه، یکی هم اسکی فلسفه نظرلرینه آیت کریمه‌لرڭ دلالتلرینی تطبیق ایتمك سیئه‌لرندن صاقنورم.

٨) نظم معجزڭ دلالتلرینی تعدی ایتمکدن صاقنورم.

اهل تفسیرڭ اکثری یا روایت تأثیریله یاخود تفسیر آرزوسیله نظم معجزڭ دلالتلرینی تعدی ایدوب، احیاناً آیت کریمه‌لرڭ معنالرینی تحریف ایدرلر.

مثلا: فاذا هی تلقف ما یأفکون — تلقف ما صنعوا آیت کریمه‌لرنده “عصا ایپلری چوپلری یوتدی„ دیمك کبی. بویله تفسیر یا ترجمه قران کریمی تحریف اولور. هم‌ده “فوقع الحق وبطل ما کانوا یعملون„ — “انما صنعوا کید ساحر„ آیت کریمه‌لرینڭ آچیق دلالتلرینه مخالف اولور.

“تلقف ما یأفکون„ — “تلقف ما صنعوا„ جمله‌لرنده “عصا ایپلری طایاقلری یوتدی„ معناسنه دلالت ایده بیلور بر حرف یوقدر.

ساحرلرڭ سحرلری قوتیله ایپلره طایاقلره یلان صورتلری ویرلمش کبی

Из фондов Российской национальной библиотеки

اولسه، خیال کوزینه کوزوگور او صورتلر عصا برکه‌سیله باطل اولدقدن، عصا اوصورتلری یوتمش کبی اولسه "عصا ایپلرك طایاقلرك اوزارینی یوتدی" دیمك نظم معجزی تحریف اولور.

بویله مثاللر تفسیرلرده کوبدر. ترجمه‌مده اویله مثاللرك برینی اصلاح ایده بیلور ایسه‌م برقاج سنه زحمتلرمك اجری حاصل اولدی دیمك. — یوزینی یا دها زیاده‌یی اصلاح شرفنه نائل اولور ایسه، ترجمه‌می نشر ایتمك بڭا فرض اولدی دیمك.

اصلاح سوزینی یالگز دقیق هم خفی خطالره نسبتله سویله‌دم. یوقسه، الانعام سوره‌سنده "وللبسنا علیهم ما یلبسون" نظم معجزینی "وآنی آنلرك کیدکلریله ستر ایدردك" سوزیله تفسیر ایتمش مواکب کبی لسان بیلمز جاهللرك قلمیله یازلمش تفسیرلرده بولنور حسابی یوق فاحش خطالر حقنده اصلاح سوزی سویلنمز.

درسعادت‌ده "مجلس تفتیش مصاحف شریفه" مهریله طبع قیلنمش قران کریمك هامشنده اویله تفسیرلری کورر ایکن، کوڭل متأثر اولور.

اصول فقه یازمش، فقه کتابلری یازمش، طبیعت، سیاست، اقتصاد، حقوق کبی فنلرده بیوك کتابلر تألیف ایتمش محمود اسعد افندی حضرتلرینك "مدخل تاریخ اسلام" اسملی کتابنده (١٢نچی فصل ٥٤نچی ماده، ١١٨ صحیفه) ده "وکندی لباسلریله الباس ایدر ایدك" تفسیرینی‌ده کورر ایسه، "مجلس تفتیش مصاحف شریفه" مهرنده بولنور خطالری‌ده معذور کورر. لکن عالم اسلامیت‌ده ادبك دینك او قدر سقوطنه کوڭل یانار.

٩) ترجمه‌ده هیچ بر آیت کریمه‌ده تفسیر یا تأویل یوللرینه سلوك ایتمه‌دم. تفسیر، تأویل نصل ایسه ده، انسانك فکری اولور. ترجمه ده بن قران کریمك یالگز عرفلرینی، لسان عربك دلالتلرینی اعتبار ایتدم، هیچ بر حرف ده هیچ بر انسانك نظرینی اساس ایتمه‌دم. قران کریمك بیوك مقدس معنالرینی اوزمك اوفاق عادی فکرلرمله برابر یازمقدن البته تنزیه ایدرم. اویله ایده‌جك

Из фондов Российской Национальной библиотеки

حریفلره اللهڭ ملکلرڭ همه انسانلرڭ لعنتلریله برابر بن‌ده لعنت اوقورم.

۱۰) قران کریمڭ معنالری، نظمی کبی، ثابتدر. بوڭا کوره ترجمه‌سی ممکندر.

قران کریمڭ هر بر کلمه‌سی، حرکه‌لری سکونلریله، نصل محفوظ قالمش ایسه، کلمه‌لرڭ جمله‌لرڭ معنالری‌ده اویله محفوظ قالمشدر. اسلام قلمیله تألیف قیلنمش علوم اسلامیه کتابلرینڭ هر بری قران کلمه‌لرینڭ جمله‌لرینڭ معنالرینی بلا تغییر حفظ ایتمك ایچون‌گنه ایدی. لغت کتابلری، صرف کتابلری، نحو کتابلری، بلاغت کتابلری، فقه کتابلری، اصول فقه کتابلری — کلمه‌لرڭ جمله‌لرڭ معنالرینی بلا تغییر حفظ ایتمك ایچون اولمش ایدی.

معصوم امت اسلامیه همتیله، قران کریمڭ هم نظمی هم معناسی بلا تغییر ثابت اولدی.

معناسی‌ده نظمی کبی محفوظ ایسه، قران کریمی ترجمه بالضروره ممکن اولور. معناسی محفوظ اولدقدن صوڭ‌ده ترجمه ممکن دگلدر دیمك قران کریمڭ معنالری هیچ بر وقت آڭلانماز دیمك کبیدر.

بعضاً بر جمله‌دن مفهوم اولور معنی، عصر اختلافیله، یاخود امتلرڭ عرفلرنده اختلاف حسبیله، مختلف اولور. شو صورت‌ده حرفیاً ترجمه درست اولماز. عرفدن یا اولگی معناسندن غافل آدم ترجمه ایدر ایسه، خطا ایدر. مثلا: عرفمزدن غافل عربلرڭ برینه "قوتم اوچدی" سوزینی "روحی طارت" جمله‌سیله ترجمه ایدر ایسه‌ك، خطا ایتمش اولورز.

بعضاً اویله اولورکه جمله‌لرڭ معنالری مختلف اولماسه‌ده، او معنالره متلازم صورتلر مختلف اولور. حاللری یا خیاللری متفاوت ایکی انسان بر جمله‌یی ایشتور ایکن، بر معنی او ایکی آدمڭ دماغلرنده مختلف ایکی صورتله احاطه قیلنور. برنده بلکه غایت دهشتلی، برنده بلکه غایت عادی صورت اولور. بوڭا کوره، بر جمله برینه تأثیر ایدر، دیگرینه تأثیر ایتمز. بوڭا کوره، رومان، شعر کبی ادبیاتڭ ترجمه‌لری بعضاً اصللری کبی اولاماز

زیرا کلمه‌لرڭ معنالری بلکه درست ترجمه قیلنمش اولور، لکن شاعرڭ قوه خیالیه‌سیله تصویر قیلنمش صورتلری مترجم افندی تیوشنجه تصویر ایده‌مز. بوڭا کوره ترجمه روحسز چیقار. یاخود هیچ بر ممکن اولماز. چونکه لسان قوری معنالری نقل ایدر، اما خیال کوکلرنده تأثر قوتیله اوچار صورتلری آولامقدن بعضاً عاجز اولور.

معنالرڭ صورتلرڭ اختلافلری حسبیله، ترجمه بعضاً ممکن اولماز دیدك، درست. لکن قران کریم کلمه‌لرینڭ جمله‌لرینڭ معنالری تا قیامت ثابتدر، خیال صورتلری دگل، بلکه حقیقتدر. بوڭا کوره،

قران کریمی ترجمه قطعاً ممکندر، شرعاً فرضدر.

بیك لسانه ترجمه قیلنسون، اول محفوظ همان!

شو کونگی بیوك دهشتلرڭ تأثیریله، سوزمزی بوراده ایندی کیسه‌یك.

شو کونگی دهشتلر بزه بلکه غایت بیوك درس اولور. ایندی بوندن صوڭ کوزمزی بلکه آچارز. عطالت کبی جهالت کبی درویشلك کبی، غربڭ یالڭز سفاهتلرینه تقلید کبی بیوك گناهلردن ایندی توبه ایدرز. بوتون همتمزی تجارت کبی زراعت کبی صناعت کبی یالڭز جدی شیلره حصر ایدوب؛ هر ایکی تیندن برینی مکتب تربیه‌سنه، علوم حرملرینه، معارف کعبه‌لرینه صرف ایدرز.

بن عالم اسلامیتڭ استقبالنه امید کوزیله نظر ایدرم. اهل اسلامی عمومیتله احترام ایدرم. پاك وجودلرمزه مناسب دگل خسته‌لقلردن، بیوك شرفلرینه موافق دگل ذلتلردن شکایت یولنده فکرمی حریتله یازارم. اسلامیتڭ علویتنه صوڭ درجه تعصبم قوتیله بعضاً احتمال حدوددن چیقارم. پاك قصد مرکزلرنده قرار ایتمش فکرلره کفر اوقلری هیچ بر وقت تأثیر ایتمز. بوندن صوڭ ادب اهللری کفر اوقلری آتمق ذلتلرینه بلکه ایندی تنزل ایتمزلر.

Из фондов Российской национальной библиотеки

Из фондов Российской национальной библиотеки

Татар.
3-3744

Из фондов Российской национальной библиотеки

1-1453915

Муса әфәнде Бигиев
Халык назарына бер-
ничә мәсьәлә.
Казан, 1912.
[Несколько слов
вниманию народа]

Из фондов Российской национальной библиотеки